

zaReZ

dvostranica za kulturna i društvena zbivanja • zagreb, 2. prosinca 2014., godište VI, broj 143
cijena 12,00 kn; za BiH 2,5 km; za Sloveniju 320 sit

ISSN 1331-7970

Branko Čegec - Krah hrvatskog izdavaštva

Slavoj Žižek - O populističkom konzervativizmu

Eduard Klain - Mobbing, tužbe i stanje duha

**Nataša Govedić - Kamo s križem
ili čta li Marinković Dostojevskog?**

Human Rights Film Festival

cmk

Gdje je što?

Info i najave 2-3
Priredio Milan Pavlinović

U žarištu

Cyber-kartografija Katarina Peović Vuković 4
Derrida na elektracijski način Katarina Peović Vuković 5
Okružena kultura Andrea Dragojević 6
Mediji, istraživanja, intelektualci Biserka Cvjetičanin 6-7
Dani pletenja Grozdana Cvitan 6-7
Razgovor s Brankom Čegecom Katarina Luketić 8-9
Razgovor s Billyjem Childishom Richard Cabut 12-13
Razgovor s Eduardom Kleinom Grozdana Cvitan 16-17

Esej

Ispod duge Slavoj Žižek 10-11
Okrutnost i mehanički seks John Taylor 14-15

Film

Popratni program bolji od glavnog Mirna Belina 18
Veliki korak za Stonea, manji za Aleksandra Joško Žanić 19

Vizualna kultura

Što bi kupile bebe? Silva Kalčić 20
Ghetto 1999.-2004. Tevž Logar 20
Pedesete nakon pedeset godina Silva Kalčić 28-29

Glazba

Zaboravljeni snovi Trpimir Matasović 30-31
Koktel ironije i romantičnosti Marko Grdešić 31
Načitani recital Nina Čalopek 32
Proračun kod RV koralu Trpimir Matasović 32

Kazalište

Kamo s križem ili čita li Marinković Dostojevskog
Nataša Govedić 33
Razgovor sa Sinišom Labrovićem Suzana Marjanić 34-35

Kritika

Kršćanstvo i čišćenje pamćenja Srđan Vrcan 36-37
Nostalgijna samoubojstva Sunčana Tuksar 38
Život znakova Joško Žanić 39
(Ne)moć antikorporacijskih dadaista Steven Shaviro 40

Riječi i stvari

Zarezi ludog smetlara Ivica Juretić 41
Posljednji pozdravi Željko Jerman 44
29. novembar Neven Jovanović 45

Poezija

Na kugli koja se vrti Tamara Bakran 43

@nimal portal

Dobrobit životinja u Europskoj uniji Nina Čorić 46
Za zabranu kolinja Snježana Klopotan 46

Svjetski zarez 17

Gioia-Ana Ulrich

Strip

The Little Nun Mark Newgarden 48

TEMA BROJA: Zarezov natječaj za kratku priču

Dnevnik putovanja Mima Šimić 21
Španjolski vjetar Zoran Lazić 22
Papillon Nike Gajto 23
Kolo neobičnih ptica Zdravko Vuković 24-25
Giacomo antiheroj Jurica Starešinčić 26-27

naslovnica: fotografija iz filma *Last Train*, Aleksej German, Rusija, 2003.

Uznemirujući tamni prizori

Silva Kalčić

***Ikarova iskra*, monografija Nade Švegović Budaj; Amalteja nova; Zagreb, 2004.**

N ikada nije razriješena stara polemika između Francuza i Hrvata tko je prvi radio naivnu umjetnost, je li Henri-Julien-Félix Rousseau, zvan Le Duanier, umjetnik-amater koji je zaradivao kao carinik i prvi je od slikara instinkta čije je djelo u Louvreu, ili hrvatski seljaci u Hlebinama (prije osnutka istoimene škole); no ta vrsta stvaralaštva koju odlikuje primarna spontanost i iskrenost još je, čini se, aktualna. U ediciji Novi naraštaj biblioteke Hrvatske izvorne umjetnosti izdavača Amalteja nova (logotip za biblioteku izradio je Ivan Lacković Croatia) izdana je monografija Nade Švegović Budaj pod nazivom *Ikarova iskra*. Urednik biblioteke je Ratko Vince, a monografija sadrži tekst Božice Jelušić i pedesetak reprodukcija slika uglavnom biblijske tematike (priče iz *Starog zavjeta* i prizori iz života Krista-djeteta i odraslog Krista u ključnim prizorima Krštenja u rijeci Jordan, pa do dviju verzija Posljednje večere: kad je Caravaggio napravio isto – naslikao sveca kao odrpanca u gostionici, što je bilo blizu istini – optužili su ga za herezu), kombiniranih s pretkršćanskim motivima, vizualizacijama grčkih mitova (*Orfej i Euridika*, *Zlatno tele*, *Ikar* – otkud mitologija u naivi? – pita autorica predgovora).

No, tema sadržana u naslovu djela samo je "izgovor" za prikazivanje uznemirujućih tamnih pejzaža (za razliku od ljupkih Rabuzinovih pahuljastih krošnji i ružičastih oblaka), oštih litica i olujnog mora ili tvrde i spaljene zemlje, pustopoljina i kaljuža kontinentalnih krajeva, a likovi su romantičarski maleni (uglavnom ne prelaze donju trećinu slike), zbijeni u mase, zlokobno bjeličasti. Prirodni element (smrknut krajolik, hladno svjetlo i nepoznate prirodne sile) toliko dominira prikazima da prerasta u glavnu temu – na slici *Pomrčina sunca*. Od svakodnevnih, svjetlovnih motiva prevladavaju prizori pučkih svečanosti, zastrašujućih krabulja s ovnujskim i kravljim rogovima koje zaumnim ponašanjem prizivaju plodnost, a tu je i rasporena svinja u snježnom ruralnom krajoliku na slici *Kolinje i Odlazak na sajam*. Groteskni pučki prikazi, kierkegaardovska koncentracija naslućivanja, prizivaju kasni srednji vijek, Krležine *Balade Petrice Kerempuha* (jedna slika prikazuje golgotu na način *Balada...*), doba kuge, crne smrti koja i sama ispod maske krije svoje lice...

Djela su izrađena u tehnici ulja na staklu *mokro na mokro* umjesto uobičajenog načina slikanja na staklu sloj po sloj (na poleđini stakla, kao zrcalna slika izvornika koji će vidjeti promatrač djela, tehnika je to koja podsjeća na Rafaelove skice-negative tapiserija istkanih u Bruxellesu). Što se tiče slikarskog duktusa i kompozicije, prepoznajemo reference iz povijesti umjetnosti – elgrekovsko prosižavanje nadzemaljske svjetlosti kroz olujne oblake, Ruisadaelov dramatični lirizam uskovitlanih krošnji, robusne težačke likove teških cilindričnih formi – koji su nam poluokrenuti ledima – Petera Bruegela starijeg, bijele košmarne utvare Füsslija, dijagonale *Brodoloma nade* C. D. Friedricha,

Rafaelovu *Transfiguraciju* čija je kompozicija preuzeta na slici *Uzašašća*...

Izdavač napominje da je naziv biblioteke zapravo novi termin za naivu koji je pokušao uvesti u rječnik Vladimir Maleković, i koji je s Božom Biškupićem još 1973. objavio monografiju pod tim nazivom. Izdanje *Ikarova iskra* raskošno je opremljeno i trojezično (s engleskim i njemačkim prijevodom). Stvaralaštvo umjetnica naive je rijetka i stoga dragocjena pojava. Uostalom, Nada Švegović Budaj (rođena 1951. u Podravini) u autobiografiji navodi: *Najveći mi je problem uskladiti slikanje s kuhanjem.* ▣

Anketa

Ubijanje vremena

Roman Simić, pisac i urednik Quoruma

Navedite nekoliko knjiga koje trenutačno čitate ili namjeravate čitati.

– Budući da za taj naš Festival europske kratke priče stalno moram biti u dugočitačkoj-kratkopričaškoj formi, trenutačno uživam u izvanrednoj i neusporedivoj Flannery O'Connor i njezinoj zbirci *Teško je naći dobra čovjeka*, dok odmah iza nje police tresu i u redu nestrpljivo čekaju *Šumski duh* Gorana Samardžića – roman koji je nakon toliko pohvala teško zaobići; snovito putovanje Ceesa Nootebooma iz Amsterdama u Lisabon u jednako hvaljenom *Priči koja slijedi*, a tko zna zašto palo mi je na pamet i ponovo (za kruh svoj svagdašnji) iščitavati i izvanredan roman Pawela Huella *Gdje je Dawid Weiser?*, jednu jako jako neobičnu priču o odrastanju, možda i ključni roman poljske književnosti u protekla dva desetljeća, koji će u knjižare za koji tjedan.

Navedite nekoliko internetskih adresa koje osobno volite ili smatrate vrijednim pozornosti.

– E kud baš tamo. Priznajem odmah: nisam neki veliki surfer, hvalim Mrežu, ali uglavnom se držim web-kraja. Moji izleti na net najčešće su potrage za konkretnim knjigama, ljudima, preko običnoga najobičnijeg Googlea, ništa što bi se moglo i trebalo preporučiti, avaj! One druge, skaredne adrese, koje svi znamo, ali nitko o njima ne govori, naravno, iz dobra ukusa i obzira prema *Zarezovoj* čitateljskoj publici, ne spominjem.

Čime se u posljednje vrijeme osobno bavite, što privlači vašu intelektualnu pozornost, ili koje vam se teme u kulturi/javnosti čine zanimljivima?

– U posljednje se vrijeme osobito bavim sobom, tj. knjigom koja bi nakon četiri godine pacanja napokon trebala ugledati svjetlo knjižara. Zove se *U što se zaljubljujemo*, sastavljena je od jedanaest priča i baš je ona to što uglavnom zaokuplja većinu moje intelektualne pozornosti, a ni kao tema u kulturi ne čini mi se posve nezanimljiva. Naravno, sve što ostane trošim na djevojku, pripremu novog izdanja Festivala kratke priče, uređivanje časopisa *Quorum*, čitanje knjiga, neobuzdane noćne izlaske i treniranje aikida! Banzai! ▣

impresum

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja
adresa uredništva: Vodnikova 17, Zagreb
telefon: 4855-449, 4855-451, fax: 4813-572
e-mail: zarez@zg.htnet.hr, web: www.zarez.hr

uredništvo prima: radnim danom od 12 do 15 sati
nakladnik: Druga strana d.o.o.
za nakladnika: Boris Maruna
glavni urednik: Zoran Roško
zamjenice glavnog urednika: Nataša Govedić i Katarina Luketić
izvršna urednica: Lovorka Kozole
poslovna tajnica: Dijana Cepić

uredništvo: Grozdana Cvitan, Agata Juniku, Silva Kalčić, Trpimir Matasović, Milan Pavlinović, Nataša Petrinjak, Gioia-Ana Ulrich, Andrea Zlatar

grafički urednik: Željko Zorica
lektura: Unimedia
priprema: Davor Milašinčić
tisak: Tiskara Zagreb d. d.

Tiskanje ovog broja omogućili su:
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Ured za kulturu Grada Zagreba

info/najave

Human Rights Film Festival

10.-17.12.04. kino tuškanac. mama. močvara www.humanrightsfestival.org

petak 10.12.

/ mama /
> 18.00
Prezentacija Witness projekta

/ kino tuškanac /
> 20.00
10e Chambre - Instants d'audience
Raymond Depardon, FR, 2004, 102'
> 22.00
Roger and me
Michael Moore, SAD, 1989, 90'

/ močvara /
> 22.00 - off
DZIHAN&KAMIEN (Austrija)

subota 11.12.

/ mama /
> 17.00
Prezentacija projekta "Izbjeglički kamp za zemlje prvog svijeta" - Udruga Maska
> 18.15
Il Vento di sera
Andrea Adriatico, IT, 2004, 92'
> 20.00
Schnelles Geld
Sabine Derflinger, AUT 2003, 83'

/ kino tuškanac /
> 22.00
The Last Train
Aleksej German, Jr., RUS, 2003, 81'

/ močvara /
> 22.00 - off
NIGHT ON MY SIDE (DJ nite)

nedjelja 12.12.

/ mama /
> 19.00
BEYOND TV - kompilacija kratkih videa
SAD, 2003, 65'
> 20.15
Gaza Strip
James Longley, SAD, 2002, 84'

/ kino tuškanac /
> 18.00
Batang West Side
Lav Diaz, FIL, 2002, 315'

/ močvara /
Otvorenje izložbe Happy Together
> 18.15
Il Vento di sera
Andrea Adriatico, IT, 2004, 92'
> 20.00
Schnelles Geld
Sabine Derflinger, AUT 2003, 83'
> 21.30
Persons Of Interest
Alison Maclean, Tobias Perse SAD, 2004, 63'
> 22.30 - off
DJ LABOSH

ponedjeljak 13.12.

/ mama /
> 16.00
Prezentacija Centra za mirovne studije
> 17.00
Die Helfer und Die Frauen
Karin Jurschick, NJEM, 2003, 80'
> 18.30
Tribina: Trafficking - "Nije na prodaju"
moderira: Nena Komarić, Ženska soba

/ kino tuškanac /
> 18.00
Ford Transit
Hany Abu-Assad, PAL, 2002, 80'
> 20.00
You will never understand this
Anja Salomonowitz, AUT, 2003, 56'
> 22.00
Western 4.33
Aryan Kaganof, NIZ, J. Afrika, Namibija,
2002, 32'
> 22.00
Greendale
Bernard Shakey, SAD, 2004, 87'

/ močvara /
> 18.00
Gaza Strip
James Longley, SAD, 2002, 84'
> 19.30
Project - Let's Roll911 [live snimke 9/11
korporacijskih TV kuća], SAD, 2004, 76'
> 21.00
The 4th world war
R. Rowley, J. Soohen, SAD, 2003, 76'
> 22.15 - off
DJ KWUN SAU [Polinezijski otoci]

utorak 14.12.

/ mama /
> 17.30
Razgovor s autorima: Lav Diaz [Batang West
Side, FIL], producent Antonio Veloria,
asistent režije Dennis M. Canoza, glumac
Joel Torre, moderira Christoph Huber
> 18.30
The 4th world war
R. Rowley, J. Soohen, SAD, 2003, 76'
> 20.00
Project - Let's Roll911 [live snimke 9/11
korporacijskih TV kuća], SAD, 2004, 76'

/ kino tuškanac /
> 22.00
Shadow Kill
Adoor Gopalakrishnan, IND, 2002, 90'

/ močvara /
> 17.00
Control Room
Jehane Noujaim, SAD, 2004, 84'
> 18.30
Border
L. Waddington, VB, 2004, 27'
Poludeli ljudi
G. Marković, JUG, 1997, 42'
> 19.45
Final Solution
Rakesh Sharma, IND, 2004, 149'
> 22.15 - off
BATIDA KONCERT

srijeda 15.12.

/ mama /
> 17.30
Border
L. Waddington, VB, 2004, 27'
> 19.00
Control Room
Jehane Noujaim, SAD, 2004, 84'
> 20.30
Final Solution
Rakesh Sharma, IND, 2004, 149'

/ kino tuškanac /
> 18.00
Notre Musique
J.L. Godard, FR, 2004, 80'

> 20.00
Domestic Violence I
Frederic Wiseman, SAD, 2001, 198'

/ močvara /
> 17.00
Undercurrents
Kompilacija kratkih videa, 2004, 70'
> 18.30
Citizen Berlusconi
Susan Gray, IT, SAD, 2003, 56'
> 19.30
The Corporation
J. Abbot, M. Achbar, KAN, 2003, 45'
> 22.15
MARKO BRECELJ [FILM + KONCERT]

četvrtak 16.12.

/ mama /
> 16.00
Undercurrents
Kompilacija kratkih videa, 2004, 70'
> 17.15
Citizen Berlusconi
Susan Gray, IT, SAD, 2003, 56'
> 18.30
The Corporation
J. Abbot, M. Achbar, KAN, 2003, 45'
> 21.00
Persons Of Interest
Alison Maclean, Tobias Perse SAD, 2004, 63'

/ kino tuškanac /
> 22.00
Domestic Violence II
Frederic Wiseman, SAD, 2001, 198'

/ močvara /
> 18.00
Otmica
Ivan Markov, SCG, 2004, 46
Izbrisani
Davor Konjikušić, SCG, HR, 2004, 29'
> 19.15
Uvozne vrane
G. Dević, HR, 2003, 22'
Slike sa ugla
J. Žbanić, BIH, 2003, 39'
Pretty Dyana
B. Mitić, SCG, 2003, 45'
filmski program predstavlja Centar za
ljudska prava

> 21.00
The Ring
Angus Reid, SLO, VB, 2003, 92'
> 22.30 - off
RADIO ŠTUDENT DJ-I

petak 17.12.

/ mama /
> 16.00
Uvozne vrane
G. Dević, HR, 2003, 22'
Slike sa ugla
J. Žbanić, BIH, 2003, 39'
Pretty Dyana
B. Mitić, SCG, 2003, 45'
filmski program predstavlja
Centar za ljudska prava
> 17.45
The Ring
Angus Reid, SLO, VB, 2003, 92'
> 19.30
Tribina - Autori na temu -
filmovi o ljudskim pravima
moderira: J. Meden
prisutni autori: G. Dević, J. Žbanić,
B. Mitić, L. Waddington,
A. Cairola, A. Reid

/ kino tuškanac /
> 18.00
Promised Land
Amos Gitai, IZR, 88'
> 20.00
Baboussia
Lidia Bobrova, RUS, 2003, 97'
> 22.00
20 Fingers
Mania Akbari, IRAN, 2004, 72'

/ močvara /
> 22.00 - off
TRIBUTE TO CLASH BAND

Cyber-kartografija

Katarina Peović Vuković

Kartografije Interneta kao i kartografiranje na Internetu mijenjaju značenje dosadašnjih modela vizualizacije prostora

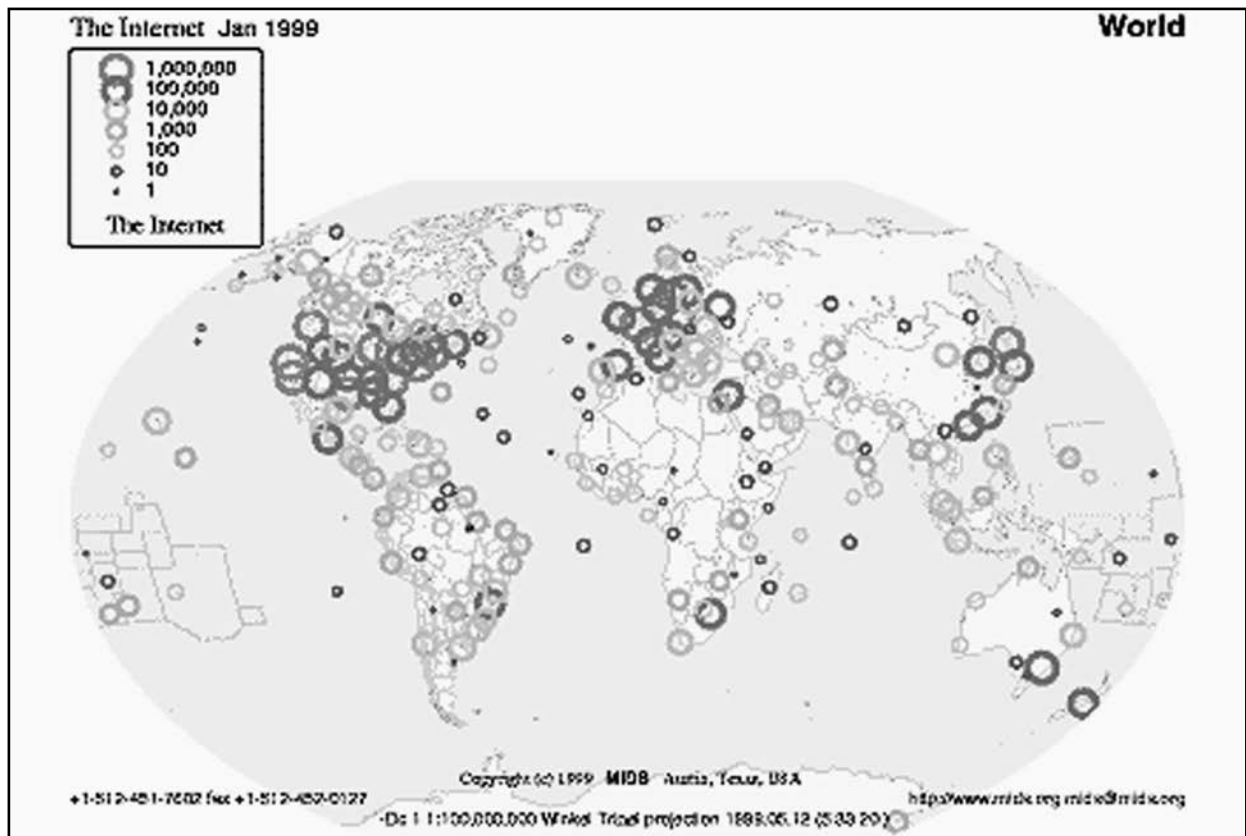
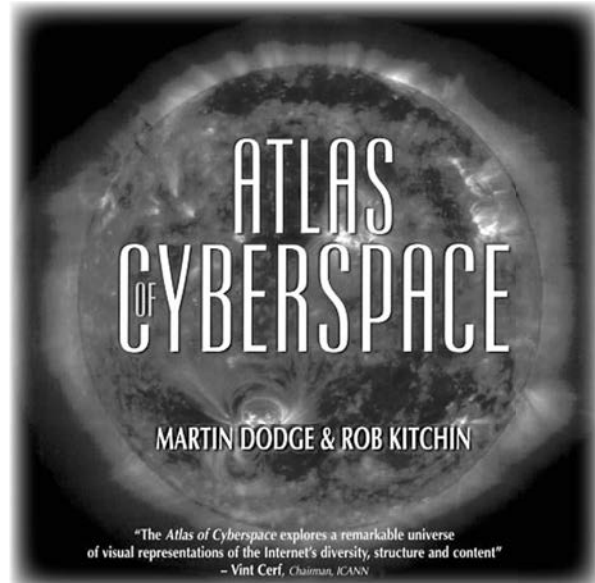
To kartografiranje, proces u kome se nepoznato pretvara u poznato jest temeljna komponenta projekta kolonijalizacije... Nepoznati dijelovi svemira ne postoje sve dok ih Federacija ne ucrtava u svoje mape, imenuje i, na koncu, kontrolira. Nakon što je nepoznato kolonizirano, ono ne samo da postaje poznato, nego je i asimilirano u društvenu strukturu Ujedinjene federacije planeta. (Lynette Russell i Nathan Wolski) Kulturna je serija jedna od novijih pripovijesti o kartografiranju kao praksi dominacije u kolonijalnim i postkolonijalnim kulturama. Kartografiranje je u novije vrijeme zahvatilo i virtualni prostor koji postaje polje borbe cyber-kartografa čija je djelatnost u mnogočemu slična federacijskim ekspanzionističkim praksama. Većina prikaza Interneta i drugih mrežnih formacija preslikava dosadašnje ideološke strukture koje organiziraju znanje u samorazumljive sheme nacionalnih podjela i granica, vizualizirajući cyber-prostor kao prostor dominacije zapadne kulture.

Atlas cyber-prostora

Te vizualizacije, tvrdi Terry Harpold u eseju *Crni kontinenti: kritika metageografije Interneta, podsjećaju na prikaze europskih karata koloniziranog prostora i onoga koji je bilo moguće kolonizirati prije gotovo jednog stoljeća*. Prazni prostori, crni kontinenti, pojačavaju podjele Istok/Zapad, Europa/Azija/Afrika/Amerika, jednako kako zanemaruju lokalne karakteristike (koje bi prikazale postojeće razlike unutar moćnog Zapada).

Ipak, koncept lokalnoga, nacionalnog identiteta koji je kartografija učinila dominantnim modelom reprezentacije prostora, upravo mreže dovode u pitanje, čineći samorazumljive nacionalno-političke modele nejasnima. Kada je riječ o pojednostavljanju stvarne prirode mreže, koje se neprestance ponavljaju, teoretičari upozoravaju kako će se takve vizualizacije morati vratiti u svijet stvarnoga kao posljedica ekonomske politike, vojne intervencije te tehnološkog i simboličkog isključivanja.

Jedan od boljih primjera vizualizacije Interneta i drugih mrežnih formacija koji se ne oslanja na kartografske konvencije projekt je Martina Dodgea *Atlas cyber-prostora* (<http://www.cybergeography.org/atlas/>). Riječ je o jednom od prvih projekata mapiranja novih elektroničkih teritorija Interneta, World Wide Weba i ostalih virtualnih prostora. Martin Dodge kartografira Internet slijedeći nekoliko kategorija: konceptualnu, umjetničku, geografsku, povijesnu, kabelsko-satelitsku, topologijsku, koncepciju trasiranja putova, infokarti, info-krajolika, info-prostora itd. Svaka od tih kategorija na različit način iscrtava prostore virtualnog

Neki će se od tih koncepata poslužiti i klasičnim vizualizacijama koje uključuju prikazivanje globusa, no i tada će biti motivirani prevladavanjem tradicionalnih modela. Dodgeove virtualne karte pomažu pri vizualizaciji i svladavanju mamutskog digitalnog okoliša iza kompjutorskih ekrana koji je postao nepregledan. Pomažući kretanju kroz nove informacijske prostore, *Atlas* svladava osjećaj izgubljenosti u hiperprostoru ne preslikavajući pritom nacionalne i političke konvencije u prostor elektrosfere.

Karte na Internetu

Karte su neraskidivo povezane s informacijama koje pomažu prevodenju riječi u mjesta koja se mogu posjećivati fizički ili u mislima, tvrdi John Young.

Kako je kartografiranje bilo izvorno namijenjeno vojnim i ekspanzionističkim planovima, javno prikazivanje vojnih karata, prostora tajnih službi ili privatnih posjeda državnika, može postati oblik kolektivne psihoterapije. Prevodenje riječi u slike koje predstavljaju diskurs o Državi, obrću oko kamere, stavljajući promatrača u položaj promatranog. Takav pristup kartografiji (prividno) prizemljuje neke institucije tradicionalno doživljavane kao tajne i nedostupne.

Postoji golema općinjenost suvremene kulture x-fileovskim mjestima, paranoidna opsesija vojno-industrijskim kompleksima i virenjima iza ograda koje nose zastrašujuće natpise ZABRANJEN ULAZ. Vlade skrivaju mnoga mjesta i infrastrukture – golem vojni i sigurnosni aparat koji djeluje iz nebrojenih baza i bunkera raširenih diljem svijeta – te mjesta koja de facto nisu tajna, ali ne žele biti izložena pogledima, prikazivana, vizualizirana.

Eyeballing Project (<http://www.cryptome.org/>) koji razvija aktivist John Young koristi se javno dostupnim kartama kako bi približio ta mračna mjesta žudnje razasuta diljem Amerike. Projekt se sastoji od niza individualnih web stranica koje prikazuju karte i snimke vojnih kompleksa, prostorija tajnih službi ili polja nuklearne energije.

Stranice su nedavno apdejtane prikazima teksaškog ranča Georgea W. Busha u Crawfordu. Javno dostupne satelitske snimke i karte prikazuju iz svih mogućih perspektiva prostor doma američkog predsjednika. To izlaganje pogledima javnosti ne znači i otkrivanje nezgodnih i kontroverznih poslova jednog od najmoćnijih ljudi današnjice, no karte služe kao *teaseri* koji tek približno mapiraju mračna područja američke zbilje, poput virtualnih strelica koje markiraju kužna mjesta. Slike subverzivno uzbuđuju maštu simulirajući osjećaj virkanja u zabranjena dvorišta, zavirivanja preko ograda i tamo gdje ne bismo smjeli.

Na sličan način, stranice posvećene skladištima nervnog plina, koje se također nalaze na Youngovu popisu, nisu

otkrile nepoznato, nego upozorile na činjenice koje nesumnjivo upućuju na hipokriziju vladajuće garniture.

Young, inače arhitekt u New Yorku, projekt je započeo nakon 11. rujna otkrivši tajni bunker u kojem se krio američki potpredsjednik Dick Cheney. Iako mnoge stranice okupljene oko ovog projekta odišu amaterizmom, riječ je o *prvom atlasu skrivenih prostora*. *Eyeballing Project*, koji se sastoji od 172 stranice, pokrio je 17 baza vojne mornarice, 11 zrakoplovnih baza, prostorije FBI-a, CIA-e, NSA-e, Centra Kennedy Space, Kip slobode itd.

Među stranicama su i manje očita *tajna mjesta* kao što je Las Vegas. Autoironično komentirajući vlastitu općinjenost, John Young je sačinio i stranice posvećene praćenju samoga sebe. ▣

Derrida na elektracijski naćin

Katarina Peović Vuković

Pedagog, filozof, autor novih praksi podučavanja, Gregory Ulmer tumaći svoj pristup elektraciji

Annie Dillard kao polazište web eksperimenta

Sto trenutaćno ćitate? Možete li nam reći nešto o tim knjigama/ćasopisima/digitalnim tekstovima?

– Annie Dillard, *Za sad* (1999.). Annie Dillard vjerojatno je najpoznatija po djelu *Pilgrim at Tinker Creek*. Ovu noviju knjigu preporučila mi je Barbara Jo Revelle, fotografkinja s kojom radim u Florida Research Ensemble (FRE) – skupini ljudi koji rade na istraživanju elektracije. Knjigu sam proćitao prije nekoliko godina, ali sam je nedavno obradio tijekom seminara za dodiplomce. Traćao sam za nećime što će studentima pomoći da shvate ideju *mudrosti* kao modela znanja ili shvaćanja razlićita od teorije, hermeneutike, kritike, analize i slićnih modela s kojima su bolje upoznati. Dillardova ne tvrdi da je mudra i, zapravo, uopće ne rabi taj termin. Ona jednostavno promišlja stanje vlastitog duha i svoj pristup životu (svoje raspoloćenje ili, kako bi to rekao Heidegger, svoj *Stimmung*) kroz odnos prema dvjema znanim osobama koje izrazito ćijeni, od kojih jedna pripada drevnom, a druga modernom dobu.

Zatraćio sam od studenata da Dillardovu koriste kao polazišnu toćku za sudjelovanje u EmerAgenciji – svojevrsnoj razgranatoj savjetodavnoj agenciji koju rabi kao okvir za ućenje putem Interneta. Studenti su trebali sklopiti *website* koja će prikazati neku “katastrofu” po njihovu izboru. Dillardina katastrofa su prirodene mane. Njezina knjiga promišljanje je o svijetu u kojem stvari mogu poći po krivu već u samom ćinu rodenja. Knjiga je estetićki ustrojen ogled.

Svako poglavlje tematizira istih deset tema koje sam sveo na pet sklopova na koje su studenti morali replicirati (naći vlastite ekvivalente). Teme – Dillardini izbori navedeni su u zagrada – su sljedeće:

- 1 – Katastrofa (prirodene mane).
- 2 – Primjer iz povijesti (Rabbi Akiva, mućen i ubijen od Rimljana).
- 3 – Primjer iz modernog doba (Tellhard de Chardin, ne zbog njegovih metafizićkih spisa, nego zbog znanosti i iskustva života u Kini).
- 4 – Autobiografija (Dillardova navodi susrete s raznim ljudima koje je sretala na putovanjima).
- 5 – Mjesto, narav (opisi i bilješke o ponašanju oblaka i pijeska).

Cilj projekta tijekom kojeg smo slijedili Dillardin misaoni smjer bio je pokušaj da se iskusi estetićki bljesak koje leći u samom srcu etike, praktićkog uma i prosuđivanja.

Google ćini Web ćitljivim

Nabrojite nekoliko omiļjenih web stranica i objasnite njihovu vaćnost.

– Jedna se istieće nad svim drugima: Google. Moćda odgovor treba obrazloćiti. Google web ćini Internet odrćivim na razini “teksta”. Osobito volim funkciju traćenja slika koju vrlo ćesto rabim u predavanjima.

Gregory Ulmer, profesor na Odsjeku za engleski jezik i knjićevnost Sveućilišta na Floridi, jedan je od najprogressivnijih suvremenih filozofa elektracijskog jezika ili kako ga naziva *elektracije* (nakon usmenosti i pismenosti, *elektracija* je novi oblik tehnologije, tvrdi Ulmer). Poznat kao tvorca mnogih neologizama, Ulmer pokušava pronaći mehanizme za prevladavanje mutacije javne sfere.

U svojem djelu *Teletheory: Grammatology in the Age of Video*, Gregory Ulmer proućava naćine na koje se u dobu dekonstrukcije klasićnog znanstvenog diskursa moće podučavati povijest, knjićevnost, filozofija i psihologija. Tvrdieći kako su humanistićke znanosti dospjele u jezićni geto, ovaj znanstvenik pokušava pronaći ćanr koji bi studentima omogućio izravan dodir s konceptima i teorijama.

Novi znanstveni ćanr koji Ulmer zastupa kao jedan od naćina prevladavanja problema u humanistici naziva se *mystory*, a temelji se na “diskurzivnoj i konceptualnoj ekologiji” u kojoj usmeno, pismeno i *videogenićno* idu ruku pod ruku. Nije rijeć o odustajanju od teških humanistićkih tekstova, nego o spajanju filozofsko-knjićevne tradicije i audio-vizualnih medija, koji omogućavaju igranje s logikom podsvjesnog.

U djelu *Internet Invention: From Literacy to Electracy* Ulmer nudi teoriju elektronićke kompozicije ili prevladavanje jaza izmeću retorike stranice i ekrana. U angaćiranom tonu, Ulmer poziva odsjke anglistike da promjene svijet razvijajući retorićke i kompozicijske prakse koje bi graćane pretvorile “od potrošaća u proizvođaća slikovnog diskursa”. Iako je ova studija prvenstveno pedagoški vodić za stvaranje *umrećene zajednice*, ona, kao i sva Ulmerova djela, poćiva na slojevitim filozofskim analizama koje polaze od teorija Derride, Neitzschea, Foucaulta, Havelocka, Aristotela, Heideggera, Barthesa i drugih. Knjigu *Applied Grammatology: Post(e)-Pedagogy from Jacques Derrida to Joseph Beuys*, Ulmer je posvetio priblićavanju Derridine teorije i primjeni *gramatologije* u elektronićkom podučavanju. Kao primjer takve prakse Ulmer navodi svoj rukopis *Derrida kod Little Big Horna* u kojem su filozofsko-knjićevne ideje premerećene, kao na

Prakse elektracije

Koji su vaši trenutaćni teorijski interesi? Na ćemu radite?

– Već desetak godina radim u sklopu FRE-a i bavim se razlićitim razmatranjima elektracije. Elektracija je za digitalnu pismenost ono što je pismenost za alfabetićku/tiskovnu tehnologiju. Radimo na pokušaju iznalaćenja ekvivalenta za klasifikaciju ili kategorijalni sustav osmišljen u Platonovoj akademiji i Aristotelovu liceju – bavimo se tvorbom pojmova: praksom definiranja (tvorbe “stvari” kao entiteta koji imaju bit) i s time povezanom topićkom logikom (praksom skladićenja i upotrebe informacija koja podrćava stvaranje znanja). Ja sam glavni teoretićar skupine, dok su drugi ćlanovi vizualni umjetnici (s nama je i jedan arhitekt). Slijedeći Derridino ćitanje Platonova pojma *chora* što ga je autor preuzeo iz *Timeja* i uporabio za dizajniranje privida (s Peterom Eisenmanom) koji je trebao biti postavljen u parićskom Parquet de la Villette (nikad nije sagraćen), na jednom dijelu Miamija – gradskoj rijeci – primijenili smo

model fotografskog (digitalnog) kartiranja, slućeći se poststrukturalistićkim tumaćenjem situacionistićke psihogeografije (strujanja). Źelimo izgraćiti slikovnu kategoriju (*choru*) slućeći se dokumentacijskim prikazom odrećenog mjesta, s njegovim ljudima i problemima kao materijalnom podrćkom. Nastojimo pokazati na koji naćin slike postaju kategorićne (i kako se mogu rabiti za artikulaciju i organizaciju kolektivnog iskustva, na naćin koji je razlićit od konceptualne metafizike i komplementaran s njom). Djelomićan prikaz rezultata moćete vidjeti na internetskoj stranici www.floridaresearchensemble.net. Osobno nastojim objasniti ćitavu teoriju i na odrećen je naćin prikazati u knjizi koja prati ćitav projekt (još u izradi). Ź

video-vrpce, s poviješću regije (u kojoj su Indijanci porazili generala Custer) i vrstom osobne *usmene povijesti* u kojoj Ulmer iznosi svoja sjećanja na ljetno i posao vozaća kamiona kod Little Big Horna. Ulmer, koji je inicijator niza hipertekstualnih eksperimenata (kao što su *fetićurgije*, *korografije* i *misteriografije*), koordinator je *Elektronićkog foruma za podučavanje* (<http://www.elf.ufl.edu>) koji se bavi projektima vezanima uz obrazovanje i nove medije. Ź

Bibliografija

- *Applied Grammatology: Post(e)-Pedagogy from Jacques Derrida to Joseph Beuys*. Johns Hopkins University Press. Baltimore, Maryland, 1985/1992
- *Heuretics: The Logic of Invention*. Johns Hopkins University Press. Baltimore, Maryland, 1994
- *Teletheory: Grammatology in the Age of Video*. Routledge. New York, London, 1989
- *Internet Invention: From Literacy to Electracy*, Longman, 2002.
- *Interview: The Making of “Derrida at the Little Bighorn”*. *Strategies* 2. 1989, str. 9-23.
- Talan Memmott (Interview). *Toward Electracy: A Conversation with Gregory Ulmer*. *Beehive Hypermedia Literary Journal*, 3. December 2000.

Webliografija

- <http://www.ucet.ufl.edu/~gulmer/> – homepage Gregoryja Ulmera
- www.ablongman.com/ulmer – stranice ilustriraju sloćene Ulmerove teze, a sadržavaju primjere studentskih radova koji su proizašli iz Ulmerovih predavanja, uz analize, komentare, i objašnjenja zadataka
- <http://www.elf.ufl.edu> – elektronićki forum za podučavanje kojim Ulmer predsjeda
- <http://web.nwe.ufl.edu/elf/index.html> – projekt emerAgency
- <http://www.nwe.ufl.edu/~gulmer/longman/introduction.html> – prateća web stranica knjige *Internet Invention*. Stranica donosi primjere *mystory* ćanra

Na meti

Okužena kultura

Andrea Dragojević

Prijedlog da se problem besparice u domaćim kazalištima riješi ugošćavanjem produkcija masovne kulture ili organiziranjem svadbi ide za radikalnim deontologiziranjem razlike, bilo da je ona vertikalna (visoka-niska kultura), bilo da je ona etničko-horizontalna (istok-zapad). Obje opreke, naime, smatramo politički krajnje reakcionarnima, jer obje pretpostavljaju vječne i nepromjenjive odnose u kojima se istok i nisko ne samo međusobno poistovjećuje nego se i ti odnosi smatraju vječnim i nepromjenjivim istinama, nečim što nikada neće promijeniti svoja mjesta u spomenutoj opreci

Razgovarajući ovih dana s nekim od aktera u domaćem kazališnom životu, a u povodu nacrtu Prijedloga zakona o kazalištu što ga je Ministarstvo kulture nedavno stavilo na javnu raspravu, od sugovornika smo doznali da novi zakon kazališne djelatnike planira staviti u još nezavidniji položaj nego što je ovaj dosadašnji, te da ih kani dodatno izložiti nemilosrdnim tržišnim uvjetima. Naši sugovornici smatrali su Prijedlog samo još jednim atakom na kazališni, a onda i cjelokupni kulturni život, ne samo u metropoli nego i u cijeloj zemlji. Predložili smo im da bi moguć izlaz iz problema stalne nestašice novca u domaćem kazalištu mogao biti iznajmljivanje kazališnih scena po gradu onima koji bi bili zainteresirani za organiziranje svadbi u takvim prostorima. Ideja koja nas je u tome vodila oslanjala se na dojam da nova hrvatska klasa u usponu ne bi imala ništa protiv da svadbu svoje kćerke ili sina postavi na scenu, recimo, HNK-a s Bukovčevim zastorom iza leđa veselih svatova. Drugi model koji smo posve ozbiljno ponudili na raspravu zabrinutim kazalištarima odnosio se na ideju da se organiziraju muzički koncerti popularnih pjevača, pa i narodnjaka, i Cece ako treba, samo da se prikupi novac za sve skuplje i skuplje kazališne produkcije. Jednoglasno su nas otprilike s našim prijedlozima kao obične bogohulnike koji time besramno desakraliziraju svete hrvatske kazališne scene.

Kulturna infekcija s istoka

E, sad, što je blasfemično u prijedlogu da se domaća dramska riječ potpomogne novcem prikupljenim od narodnjačkih koncerata ili novobogaških svatova? Vjerojatno isto ono za što i prosječni domaći rock-kritičar smatra da je uzrok praktičnog iščeznuća domaćih rockerskih snaga. U oba slučaja svojevrsna kriza ovdašnjih, tzv. autentičnih kulturnih vrijednosti (bilo u rocku, bilo u kazalištu), dobrim dijelom pojašnjava se, nazovimo to tako za ovu priliku, teorijom zaraze. Naime, općerašireno je mišljenje da se domaća, hrvatska publika u znatnom broju barbarizirala. Čime? Dakako, istokom i tamošnjim melosom. Naša se publika, kako se dalje misli, u većini opredijelila za niski ukus i među njom dominira tipični *low-brow* konzument u čiji se profil vrlo lako može uglatiti posjetitelj koncerta Joksimovića ili Dina Merlina, kao i to da umjesto tzv. kulturnjačkih mjesta za izlazak, barem kada je Zagreb u pitanju (Booksa, Limb i sl.), naš istokom inficirani konzument preferira destinacije poput općepoznate birtije Ludnica, u kojoj narodnjaci praše od sumraka do zore. Stoga je auditorija za tzv. prave vrijednosti sve manje i manje.

Osim ove navodne kulturne infekcije koja stiže s istoka, tzv. javnost dodatno je osjetljiva – barem deklarativno i barem prema pisanju arbitara u mainstream medijima (kulturnjački programi HTV-a, kulturne rubrike *Jutarnjeg lista* i slični koji navodno formiraju srednjoklasni ukus, a čiji su novinari, *by the way*, sve donedavno bili ozbiljno zabrinuti nad ukusom ovdašnje mladeži koja je znala posegnuti za uracima renegata poput

Šerbedžije ili Johnnyja Štulića) – na to što ta “infekcija” ima i svoje nezanemarive i opasne izvanestetske nusefekte. To je na najizravniji način izrazio Srećko Jurdana, napomenuvši u jednoj kratkoj crtici da je incident s beogradskim studentima, koji su ispod bana Jelačića izvjesili Dražinu sliku, zapravo posve očekivana posljedica dulje postojećeg fenomena gostovanja srbijanske muzičke kuruze po hrvatskim dvoranama. Ovdje, naime, nikada nije bilo dovoljno samo kritički opatnuti po nekim lošim izdancima istočnog melosa, nego ga je uvijek trebalo dodatno politički i svjetonazorski diskreditirati. Taj svojevrsni holizam tipa *sve je to povezano, sve je to isto* (turbo-folk, nizak ukus, četništvo, Joksimović) kao rezultat ima, među ostalim, i kritiku koja redovito zapada, grubo govoreći, u šovenski diskurz.

Šund ili egzotika?

U svemu tome ima, dakako, i zanimljivih podfenomena. Jedan od njih je i prihvaćanje tog istog, zazornog istočnog melosa, ali – pripitomljenog. Taj postupak domestifikacije je, kao što se zna, svjetska stvar oličena u *world musicu*. Riječ je o svojevrsnom pozapadnjem istočnih, bliskoistočnih, dalekoistočnih, afričkih i karijskih napjeva koji se na taj način prilagođuju zapadnom uhu. Možda najzanimljivija varijanta tog svojevrsnog pozapadnjivanja istoka na ovdašnjim prostorima ili, kako bi rekao Edward Said, *okcidentaliziranja orijenta*, jest muzički projekt zvan Mostar Sevdah Reunion. Ono, dakle, što zapadno uho jedino podnosi jesu remiksirane verzije radikalno drukčijeg melosa.

Vratimo li se na mirko-razinu, na hrvatsko-srpske odnose, taj trend ima dvije varijante. Jedna je prihvaćanje tog radikalnog drugog (za Hrvate sve srpsko doista je radikalno drugo) kroz egzotiku. Tako, rock-kritičar Darko Glavan u jednom intervjuu kaže da ga srpska muzika zapravo ne zanima, ali da ga zato vrlo zanima dobar srpski roštilj. Taj kulinarski egzotizam kaže sljedeće: srpska mučkalica i srpski kajmak za hrvatskog malograđanina da, ali turbo-folk za hrvatskog malograđanina ne.

Druga varijanta se odnosi na ovdašnju varijantu PC-a. Naime, u istom intervjuu Glavan priznaje da čak i u srpskoj glazbi ima dobrih i loših, rekli bismo “poštenih”, stvari. Taj oblik političke korektnosti slični na situaciju iz osamdesetih kad su Albanci, kao manje-više strano tijelo u južnoslavenskoj državnoj zajednici, kolektivno bili tretirani kao politički neprijatelji, osim tek pokojeg “poštenog Albanaca”.

Vječne i nepromjenjive dihotomije

Prijedlog s početka teksta, naime, da se problem besparice u domaćim kazalištima riješi ugošćavanjem produkcija masovne kulture ili organiziranjem svadbi ide za radikalnim deontologiziranjem razlike, bilo da je ona vertikalna (visokaniska kultura), bilo da je ona etničko-horizontalna (istok-zapad). Obje opreke, naime, smatramo politički krajnje reakcionarnima, jer obje pretpostavljaju vječne i nepromjenjive odnose u kojima se istok i nisko ne samo međusobno poistovjećuje, nego se i ti odnosi smatraju vječnim i nepromjenjivim istinama, nečim što nikada neće promijeniti svoja mjesta u spomenutoj opreci. Razlika se u ovim dihotomijama ne shvaća samo kao puka razlika, ona je tu uvijek shvaćena i kao bolest, ovo drugo u toj dualnosti uvijek je i nositelj zaraze. Zapravo, nadamo se da je to sve istina, da je ova tzv. niska kultura dovoljno virulentna da bi okužila jednu već polumrtvu kulturu. ■

Kulturna politika

Mediji, istraživanja, intelektualci

Biserka Cvjetičanin

U radu *Medijskih istraživanja* sudjeluju brojni istaknuti domaći i strani stručnjaci na području medija. Velik broj članaka koji je u proteklom razdoblju raspravljao o ulozi i stanju u medijima ne samo u Hrvatskoj nego i u njezinu okruženju i svijetu, otvorio je nove poglede na medije i komunikacijske procese u društvu

Daljinski upravljač

Dani pletenja

Grozdana Cvitan

U poznatom dijalogu što ga vode sinovi prosjaka na pitanje: *Čija je ovo kuća, Silo Nečista?* odgovor glasi: *Tvoja, moj Matane. A Matanova je i singerica*

Mediji su zabilježili kako je na Dan sjećanja na vukovarsku tragediju tamošnje groblje posjetilo mnoštvo predsjedničkih kandidata i kandidatkinja. Štoviše, bilo je inicijativa da kolonu sjećanja vodi jedna od kandidatkinja. S čim se nisu složile udruge stradalnika po raznim osnovama. Jer su bili uvjereni da je to dan sjećanja na one koji su u tragediji 1991. sudjelovali osobnim stradanjem. Stvarnim i neizbrisivim. Jedan od kandidata s manje lobista od kolegice kandidatkinje, doveo je obilježjenim automobilom. Nije uvijek uputno spominjati pigmeje duha njihovim imenima. Iako oni uvijek računaju na mali mozak mase kojoj bi trebali ostati u sjećanju.

Uglavnom, svi su se potrudili napustiti groblje automobilima po sigurnim cestama, među ostalim, upućeni i u činjenicu da šuma prema groblju nosi znak opasnosti od mina. U moru poruka koje su do danas poslali biračkom tijelu još se nije čulo da netko ima namjeru razminirati Hrvatsku. Istina, ni slu-

kolumna

U svojim predavanjima na Collège de France, profesor filozofije Jacques Bouveresse, autor knjige o Pierreu Bourdieuu, posvetio se temi medija i intelektualaca. Kritika medija postala je vrlo cijenjen proizvod samih medija: tisak, radio i televizija umnožavaju teme te vrste, ali samo pod uvjetom da su neopasne za njih, odnosno ne stavljaju u pitanje njihovu moć. Pierre Bourdieu je, ističe Bouveresse, vjerojatno bio posljednji veliki predstavnik modela kritičkog intelektualca – modela koji zastarijeva. Bourdieu nikad nije smatrao da je zadaća intelektualca, kao što se danas sve više zahtijeva, ograničiti se na prezentiranje društvenog stanja u svim aspektima, uz izbjegavanje, u najvećoj mogućoj mjeri, formuliranja takvih procjena koje bi mogle šokirati ili povrijediti. Javlja se novi model intelektualca kojeg Bouveresse naziva

“obzirnim, smjernim intelektualcem”, takva vrsta intelektualca koji ne propušta priliku izraziti svoje poštovanje prema svim oblicima moći, medijskoj, političkoj ili ekonomskoj, religijskim i moralnim autoritetima. S obzirom na to da su mediji postali, u očima dijela intelektualnog svijeta, pojam demokratskog pluralizma, nastaje paradoks da je intelektualac, koji se odvaži na kritiku medija, izložen optužbama da odbija igrati igru stvarne demokracije. Pozivajući se u svojoj knjizi *O televiziji* na Augustea Comtea: “Znanje, iz kojeg proizlazi predviđanje; predviđanje, iz kojeg proizlazi akcija”, Bourdieu je tvrdio da su teorijska i znanstvena kritika medija ključne u nastajanju promjena individualnih ponašanja i poboljšanju stvari.

Medijska istraživanja

S tim su ciljem u našoj sredini pokrenuta *Medijska istraživanja* (urednica Nada Zgrabljčić), znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije koji uskoro obilježava deset godina izlaska: prvi broj izašao je za siječanj – lipanj 1995. U nedostatku samostalnog instituta ili opservatorija za istraživanje medija u Hrvatskoj, ovaj časopis još je dragocjeniji, jer jedini sustavno, na znanstveni i stručan način, raspravlja o globalnim i domaćim pitanjima uloge medija i informacija u civilnom društvu i stvaranju znanja. Slovenija se, na primjer, može pohvaliti da u njezinoj sredini izlazi *Javnost/The Public* (urednik Slavko Splichal), ili Australija s

časopisom *Media International Australia incorporating Culture and Policy* (urednik Tom O'Regan), pa već sama činjenica da hrvatska *Medijska istraživanja* imaju iza sebe deset godina rada pokazuje kritičku prisutnost za koju bi Bourdieu rekao “da je daleko poželjnija od tišine koja je neproduktivna koliko i ništavna”.

U radu *Medijskih istraživanja* sudjeluju brojni istaknuti domaći i strani stručnjaci na području medija. Velik broj članaka koji je u proteklom razdoblju raspravljao o ulozu i stanju u medijima ne samo u Hrvatskoj nego i u njezinu okruženju i svijetu, otvorio je nove poglede na medije i komunikacijske procese u društvu. Tisak, radio, televizija, Internet, danas su sastavni dio života svakog čovjeka, ali se sve ideje, svi programi, sve kontroverze i sukobi ne mogu tretirati kao teme podjednako dostojne interesa i pozornosti korisnika, jer u tom slučaju postaju podjednako zaboravljene i beznačajne. Zasluga je *Medijskih istraživanja* da takve probleme analizira i traži odgovore.

Javno komuniciranje kao (samo)reklamiranje

Možda je to naočiti je u prilogima o istraživačkom novinarstvu koji postaje zanemarena strana naše zbilje. Spomenut ću tek jedan primjer. U jednom od prvih brojeva *Medijskih istraživanja*, Manca Košir (Ljubljana) objavila je članak o javnom komuni-

ranju kao oglašavanju. Javno se komuniciranje često događa kao oglašavanje, (samo)reklamiranje ljudi i predmeta. Poticanje pozornosti iz reklamnih se filmova i usluga oglašavanja seli na druga područja javnog komuniciranja: politiku, kulturu, znanost itd. Dolazi do mijenjanja novinarskog diskursa koji u takozvanim novinarskim izvješćima preuzima odlike oglašavanja. Ključna riječ postaje pozornost, jer “biti znači biti opažen”. (Samo)reklamiranje postaje potreba, sve se tome pokorava. Vrijeme medija postaje vrijeme reklamiranja. Novinarska profesija ima jako oružje u borbi protiv takve prakse u mogućnosti postavljanja pitanja i izboru različitih izvora informiranja, ali se s tim oružjem rijetko služi.

Jedan od prošlogodišnjih brojeva bio je posvećen medijskoj pismenosti. Živimo u svijetu medija i oni govore svojim specifičnim medijskim jezikom. Da bismo ih razumjeli, potrebna nam je medijska pismenost. Zaključak je svih autora, bez obzira na različite pristupe, da je potrebno kreirati društvenu strategiju medijskog opismenivanja za sve uzraste, kako za područje informatizacije, tako i za razumijevanje ostalih javnih medija: tiska, radija i televizije.

Već ova preporuka dragocjena je za strategiju cjelokupnog razvitka Hrvatske, a medijska istraživanja kao i časopis istog imena mogu dati vrijedan doprinos. ■

žbena kampanja nije počela, ali to tako malo znači kandidatima koji znaju da ih nekoliko postotaka glasova uvijek može razveseliti milijunčićem kunića. Budu li pritom išli nekom na ruku odvlačenjem tih nekoliko postotaka, možda im poneki ček uleti i, kako se nekad govorilo, pod stolom. Onda se govorilo: u plavoj koverti. Onda su nastali nezamjenjivi i najčišći tajni računi u stranim bankama.

Od svih junaka domaćih vijesti u novije vrijeme čini se da samo pirotehničari imaju obične domaće račune. Kao što za običnu plaću pokušavaju razminirati zemlju. Jer zainteresiranost za kupnju iste, bezopasne i uređene, je iznimna. Natječući se s vremenom političara umjesto sa sigurnošću struke, ljudi koji rade na razminiranju često odlaze na put bez povratka. Ostavljajući uplakane obitelji, nezbrinutu djecu. Politika koja za njih nema dovoljno milijunčića redovito pokazuje sućut duljine dviju rečenica vijesti u danu pogibije. Očekujući da ih dovoljno pogine do 2010. Jer do tada Hrvatska treba biti razminirana. Možda i rasprodana. O uspjehu čega govore zemlje na otocima. Koji nisu bili minirani. A do 2010. tko živ tko mrtav, potvrđivat će statistika.

Lobisti u parku – voznom

I dok se svatko tko je najavio predsjedničku kandidaturu brine o tome hoće li, primjerice, aktualni predsjednik imati više prostora u medijima od tih novih spasitelja, vijesti poručuju da je ponovo poginuo jedan pirotehničar. Jedan od onih sklonih umiranju koje će do 2010. uvažavati sve domaće statistike. I poneka rasprava. Koja obvezno završi riječima o njihovim plaćama. Koje su mizernе. Ali se čuju i oni koji misle suprotno. Naravno, samo u zemlji s tolikim tisućama i tisućama nezaposlenih plaće onih koji ginu netko može vidjeti kao velike. Jer to je zemlja u kojoj se ljudi i bez plaće ubijaju. To su neki sretnici koji pronađu vlastitu minu bez velikog traženja. Za koju ih nitko ne plaća. Političari znaju kako je sve relativno pa se previše i ne uzbuđuju. Uostalom, čini im se dovoljno pojavljivati se na tzv. dobrotvornim akcijama na kojima se prikupljaju sredstva za razminiranje. Ili se pomalo svijetom do-

dvoravati onima koji imaju lovu, a ponešto su spremni dati i drugima. Da je cijeli taj posao oskudan govore brojevi o tome koliko će godina još proći dok se Hrvatska ovim tempom razminira. Do tada će stradavati i pirotehničari i civilne žrtve. Oni koji u svoje razminirane njeve odlaze zbog neimaštine. Pa pokušavaju obraditi polja zarasla minama, ući u šume s istom sudbinom. Zaboravljaju na upozorenja djeca koja ne znaju ništa o tome kako se, kojim tempom i kojim cijenama razminiraju njihovi prostori igre i znatiželje. Ne znaju ništa o minama i svi oni slučajnici koji se na nerazminiranim terenima nađu slijedom činjenice da su stare oznake nestale, a novih nema tamo gdje bi upozorenja trebala braniti pristup. Na taj način iz raznih, a opet vrlo sličnih razloga, žrtve mina u ovoj će zemlji i dalje prijetiti uglavnom sirotinji.

Pirotehničari su mahom bivši branitelji. Koji se, na razne načine, pokazuju kao izravne ili potencijalne samoubojice. Za razliku od časnika koje ponovo prati afera sa zlostavljanjem mladih ročnika. Seksualnim. A afere nikad nisu smetale, na primjer, jednom generalu da bi ostao general. Kao što ni časnicima neće smetati kad roditelji djecu odvedu iz vojske. Uostalom, naša diplomacija je dovoljno sposobna da nas odvede u NATO iz jednog posebnog razloga: bit ćemo prva zemlja čiji bi broj raznih časnika mogao veći od broja vojnika. O čemu ministri obrane ne znaju ništa jer uglavnom s obranom ništa osim funkcije ni nemaju. Pa se ne smatraju ni odgovornima. U istom je položaju i diplomacija. Koji vodi čovjek koji zna da jedna dobra pletilja može zaraditi više nego cijelo poduzeće pirotehničara.

Uostalom, naš je ministar vanjskih poslova pokazao da je za opstanak na vlasti najvažnije znati dati dobru izjavu u korist neke strane zemlje, primjerice Izraela ili platiti porez drugoj, tj. Sjedinjenim Državama. Kojima se usput povjere i vlastita djeca. A stara je stvar da tamo gdje vam iskre djeca, iscurit će i lova. Misli taj čovjek misli da kad si malteški vitez možeš biti i hrvatski gusar. Važno je imati titulu.

Kako ni vitezovi ni gusari ne bi pali u opasnosti nerazminirane zemlje, Vladini će dužnosnici slijedom novog državnog prora-

čuna obnoviti vojni park za najbolje hrvatske ceste. Tamo mina nema. Isti ti dužnosnici vlastitu će djecu, ako već nisu, izvesti u inozemstvo, kako ih ne bi zadesila sudbina nekih civilnih žrtava čiji roditelji nisu bili dovoljno roditeljski odgovorni pa ih još pokušavaju odgojiti u Hrvatskoj. Oni koji se brinu i o široj obitelji tamo će izvesti i punicu ne bi li im djeca bila odgojena na jednako efikasan način na koji su i supruge. To su ljudi zabrinuti za svoje.

Ima i onih koji će se više puta dati uvesti u Hrvatsku pa što košta da košta. Jer ako si oprezan i znaš pravila igre – mine ostaju daleko, a u igri s vlašću uvijek se može zalomiti i koji milijun po glavi. Ako si manje značajan, kunića. Što ni za inozemne prostore nije zanemariv novac.

Kako nastaju lapsusi

Kad su Vladini dužnosnici u pitanju, Hrvati se uvijek vole pitati što je dužnosnicima njihovo, a što naše? I onda nastaju problemi u jeziku. Pa se njihovo podrazumijeva kao njihovo, a s obzirom na to da je naše svih nas, onda je i njihovo. To su ona mjesta na kojima u jeziku nastaju lapsusi. Lapsusi se mogu javiti i u mislima. Pa i u izjavama. Samo dok običan civil može lapsusirati koliko ga volja, pretendent na vlast to može ako ga dobro skriva kakav stup, primjerice saborski, a kamera Velikog brata nije i na stupu. Pretendent na vlast i čovjek na vlasti može imati lapsusa koliko ga volja ako vlast zna naplatiti. A lapsuse platiti. A to znači da se za lovu treba pobrinuti. Izlobirati je kod onih koji drže blagajnu. Svaki milijun u Saboru za manjinskog ili nezavisnog zastupnika dovoljan je da bi takav netko postao većinski. Uostalom, odavno je jasno kako je svaki zakon dugotrajan koliko i njegova isplativost za trenutnu vlast. Nekoliko milijuna više od zastupnika vrijeđe ministri. Ili djeca dužnosnika, ako su spremni. To su im spremni potvrditi čak i neovisni sudovi.

Odnedavna mnogo vrijeđe i supruge. To su one dame koje nije poznao pokojni Ivan Raos. Zato u njegovu poznatom dijalogu što ga vode sinovi prosjaka na pitanje: *Čija je ova kuća, Silo Nečista?* odgovor glasi: *Tvoja, moj*

Matane. A Matanova je i singerica. I koješta drugo.

Dramski zaplet događa se na pitanju: *A čija je ova grobnica, Silo Nečista?* Jer je Raosov odgovor: *Tvoja, moj Matane* tek odnedavna točan. Priča, naime, kaže da je Sila Nečista grob podigla svom Matanu i time dala do znanja da je grobnica njezina. Što danas jest i nije točno.

Singerica u hrvatskom bankarstvu

U modernoj Hrvatskoj kuća može biti na bilo kome, a tvornica je na Sili Nečistoj. To je ona simbolična singerica na kojoj je Sila Nečista šila. Ali je kao imovina pripadala Matanu. Danas su u modi singerice koje pletu. A vlasnice su im pletilje. Koje Matana ne upućuju u poslove. Čak ni s rodbinom. Pa se Matanima zbog toga zalome lapsusi u tekstu. Što bi onda značilo da ako je singerica Tatjanina, Matanova je grobnica. Što je samo literatura. A u njoj nema Sabora da odredi što je čije.

A u Hrvatskoj Sabora ima. I on zna što su mu kompetencije. Intervenerati u Matanovu sudbinu. Jer kako je iznad Sabora samo Bog, to se Sabor ne smatra kompetentnim za Silu Nečistu. Pa mu ostaju samo Matani. Onda Sabor privedene ponekog Matana da prizna lapsuse. Nakon čega je i većini u Saboru jasno kako politički mrtvaci nisu nužno mrtvaci, ali su političari. Jer i u Saboru znaju da su mrtvaci pirotehničari. I djeca koju roditelji nisu izvezli u inozemstvo. Rodaci koji nemaju svog čovjeka u vlasti. I svi koji zgoditkom iz državne blagajne ne mogu s političkim partnerom stupiti u principijelnu koaliciju. Mrtvaci su oni koji misle da je mina u jeziku, a ne u zemlji. Koje muče dani sjećanja u vrijeme kad su puni poleta prema danima pletenja. U kojima su im na ispomoci svi stranački prijatelji. I simpatizeri. Svi oni koji su spremni prikupiti potporu koja nikom ne treba ili dati izjavu u koju nitko ne vjeruje. U zemlji u kojoj čarape mogu biti skuplje od bunde treba samo naći dovoljno onih koji znaju da se cipele nose na bosu nogu. Oni znaju i koliko našeg novca može čuvati jedna njihova dobra čarapa. ■

Branko Čegec

Krah hrvatskog izdavaštva

U zadnjem broju časopisa *Tema*: detaljno ste analizirali kako je pojava kioska izdavaštva utjecala na hrvatsko nakladništvo. Za početak, molim te da navedeš koje su, prema vašim istraživanjima, posljedice upada velikih medijskih koncerna na tržište knjiga?

– One su, dakako, višestruke, no mislim da ih ponešto simplificirano možemo svrstati u dvije grupe: prvo su problemi uzrokovani aktiviranjem marketinškog, distributivnog i prodajnog prostora koji standardnim nakladnicima nije dostupan, uključujući uvjete prodaje, a drugo su problemi nastali ukidanjem medijskoga prostora standardnoj produkciji knjiga, što znači da osim monopolističke nadmoći medijske kuće koriste otvoreno istrebiteljski model prema standardnom nakladništvu, koje čak i ne pruža otpor. Potonje je svakako jedno novo područje problema i nije uzrokovano samo kampanjama novinskih nakladnika.

Knjige kao krumpiri

Većina nakladnika govori o smanjenju prodaje za 30 posto, kao izravnoj posljedici akcije knjiga+novine. No, osim toga, kiosk-izdavaštvo domino efektom razara i čitavu nakladničku mrežu. Je li neizravna posljedica toga i zatvaranje vaše knjižare na Opatovini? Kako se konkretno na Meandar odrazilo prodaja knjiga uz novine? Pojedini izdavači su već prepolovili svoje izdavačke planove za sljedeću godinu, je li to i u Meandru slučaj?

– Na tvoja pitanja, na žalost, mogu odgovoriti samo potvrdno. No, raščlanimo najprije jednadžbu *knjiga+novine*. Jesi li s ijednom od objavljenih knjiga morala kupiti novine? Ili si od bilo koga čula za takav slučaj? Novine ovdje samo iskoristavaju poznatu licemjernu priču trgovaca boflom, računajući na efekte povećane prodaje na razini frekventnosti imena u kampanjama. Nominalni nakladnici ovih knjiga, vidjela si, nisu ni *Jutarnji* ni *Večernji*, nego nekakve njihove izdavačke kuće, koje međutim raspoložu oglasnim i inim prostorom novina kao svojim, ne plaćajući nikome ništa. Poreznici se i dalje zabavljaju smišljajući nove ili već poznate modele represije, financijske policije i slično a da ih se veliki tokovi nekontroliranog novca uopće ne tiču. Ima li itko, osim valjda samih novinskih

nakladnika, stvarne informacije o tiskanim i prodanim nakladama, o remitendi, o "naknadnom" životu na kioscima neprodanih knjiga itd.? Naravno da nema, jer to nikoga i ne zanima. Knjige se tiskaju u različitim tiskarama, često izvan Hrvatske, prodaju se kao krumpiri uz cestu prema Čakovcu, bez računa i bilo kakva traga o stvarnoj prodaji, oglasni prostor se podrazumijeva, makar je riječ o očitijoj razmjeni usluga dviju tvrtki...

U takvoj situaciji standardni nakladnici i knjižari lažu sami sebi i svima nama o padu prodaje od nekakvih 30 posto, jer svjesno barataju apsolutnim brojkama, koje čak i mogu biti točne, no pokušaj te postotke parcijalizirati na izravno ugrožena područja, kao što je, primjerice, beletristika. Tu brojke dobivaju neke druge postotke, o kojima nitko ne govori, jer se još nada ugurati u neki od projekata i tako samoprijegornim radom ubrzati kolektivno samoubojstvo. Dobar dio izdavača ponaša se kao sljedbenici Hrama sunca, a Veliki Guru Novoga Kulturnog Preporoda zadovoljno trlja neobilježene novčanice između erotski ovlaženih prstiju.

Kvalitetan proizvod ili naštancani bofi

– Knjižarska mreža, ako se uopće smijemo koristiti takvim imenom, počela se formirati tek u posljednje dvije-tri godine, e da bi se sada raspršila poput mjehura od sapunice. Ljudi koji su počeli slutiti mogućnost normalnoga života od djelatnosti koju svaka samosvjesna kultura čuva kao posljednje sigurno utočište identiteta, sada su ponovo na burzama nezaposlenih, a duh iz boce tek je provirio. Znam da moje riječi zvuče katastrofično, no svakodnevno sam okružen ljudima kojima je knjiga životni izbor, mnogima od nas vjerojatno i jedina mogućnost. U potpuno nesenzibiliziranom prostoru, bez ikakva vrijednosnog sustava, s očitom tendencijom kolonijalnog podčinjavanja internacionalnim centrima moći i njihovim kvislinskih ekspoziturama po nedavnim carstvima totalitarizama, uvijek pripravnim na njegove nove oblike, koji se sad više ne moraju skrivati iza ideologija, jasno je da se osjećam donkihotski ogoljen i sam nasuprot vjetrenjačama u čija krila tragikomičnim naporom

Katarina Luketić

O posljedicama upada i nekontroliranog divljanja novinskih izdavača na hrvatsko tržište knjiga govori vlasnik izdavačke kuće i knjižare Meandar i urednik časopisa *Tema*:

Dobar dio izdavača ponašaju se kao sljedbenici Hrama sunca, a Veliki Guru Novoga Kulturnog Preporoda zadovoljno trlja neobilježene novčanice između erotski ovlaženih prstiju

pušu sitne duše "hrvatske" kulture i "hrvatskog" nakladništva.

Koliko god bili jasni ekonomski pokazatelji zašto ne-novinski, tj. pravi izdavači ne mogu prodati svoje knjige za 29 kuna, u javnosti je očito zaživjelo mišljenje da su knjige u knjižarama nerealno skupe, da izdavači pljačkaju kupce, pri čemu EPH i Večernji dobivaju gotovo mesijansku, prosvjetiteljsku ulogu. Možeš li još jednom objasniti zašto knjige nenovinskih izdavača ne mogu biti tako jeftine?

– Jesi li ikada čula pitanje: Zašto su skupe cipele iz talijanskih manufaktura, a jeftine kineske u diskontima na periferijama gradova? Je li se itko ikad bunio na cijenu CD-ova iz kuhinje Tončija Huljića? Jesu li cijene tih diskova manje od prosječne cijene knjiga na tzv. hrvatskom tržištu?

Pitaj me tko je stvorio tu glupavu poopćavajuću floskulu o nerealno skupim knjigama. Čitatelji? Nemojmo se zafirkavati na tako ružan način s malobrojnim ljudima kojima je još stalo do proizvoda koji nazivamo knjigom!

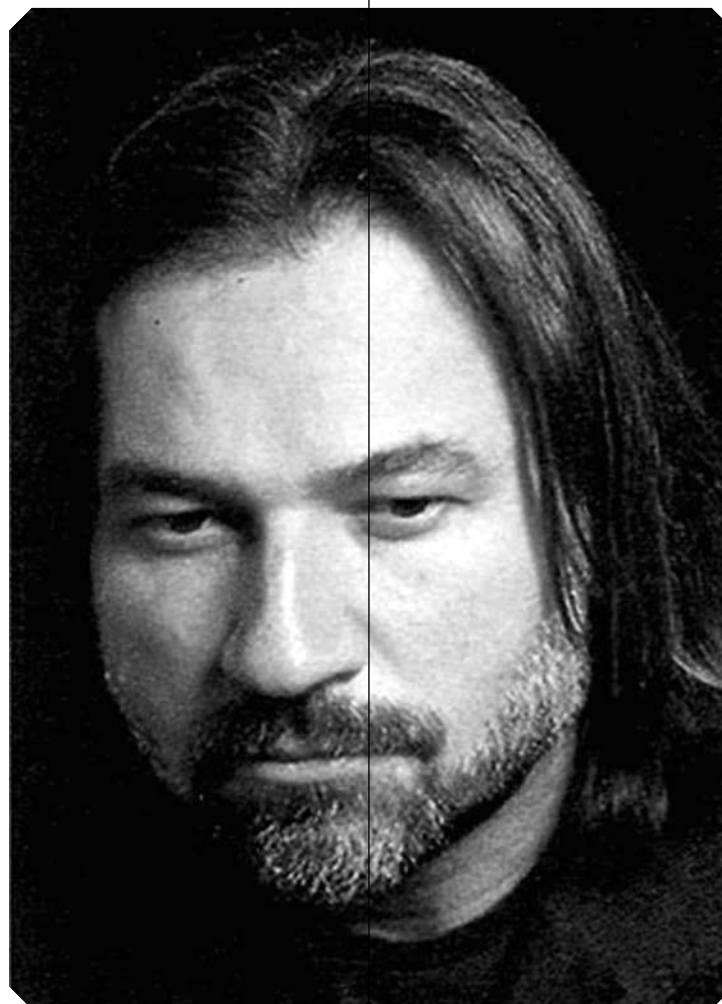
Cijena knjige u Hrvatskoj niti u najluđim varijantama nije veća od cijene knjige u bilo kojoj zapadnoj zemlji s obzirom na uvjete i standarde u kojima se pojavljuje.

Štoviše, često je i bitno niža. Jeftinija je u prosjeku još u Mađarskoj, Češkoj, Poljskoj, Srbiji... No, i za to je vrlo lako detektirati razloge. A knjiga koja zadovolji sve uvjete nužne za kvalitetan proizvod, od autorskih prava do grafičkih standarda, mora imati cijenu koja takav proizvod može učiniti mogućim. Originalni Rolex i onaj na tržnici u Šangaju na prvi pogled izgledaju isto. Prvi je iznimno skup, drugi stoji 20 dolara. Mislim da nikome neće pasti na pamet pitati zašto je tome tako. U jednom od brojeva *Teme*: ja sam, ne cjepidlačeći previše, izračunao troškove proizvodnje knjige poezije od 80 stranica u nakladi od 500 primjeraka. Nakon toga nazvalo me desetak nakladnika i reklo da im je jako važno to što sam pokazao svojom kalkulacijom, no da sam troškove definirao prilično minimalistički u odnosu na realno stanje. Takva knjiga u prodaji stoji oko 70 kuna. Čak kad bi se prodala cjelokupna naklada, ona s tom cijenom i rabatnom od 50 posto što je donji rabat u veleprodaji, ne bi mogla pokriti svoje troškove. Te se knjige, međutim, ne prodaju. Pojedinačni kupci su malobrojni, a knjižnice ne kupuju knjige koje se ne posuđuju. Znači li to da poeziju ne treba objavljivati, ili da treba razvijati sustave koji će omogućiti njezin normalan život? Ozbiljne zemlje, koje drže do svoga identiteta, do svoje književnosti i razvoja vlastita jezika, pronalaze najrazličitije sustave koji omogućuju opstanak nacionalne poezije, makar se ni tamo u knjižarama ne prodaju neke značajne količine, a tiskane naklade vrlo su slične našima.

Nakladnički diletanti u zagrljaju stranog kapitala

Nevjerojatno je arogantna izjava Ivice Buljana, urednika biblioteke Jutarnjega – dakle osobe koja osobno ne snosi nikakav financijski rizik i koja zbog čvrstog zaleđa može svi-soka dijeliti lekcije o ekonomiji izdavaštva – da su izdavači krivi jer se nisu snašli u uvjetima lojalne konkurencije. No, počevši od neplaćenog oglasnog prostora, jasno je da ni izdaleka nemaju svi iste uvjete...

– Istina je da smo mi sami, mislim na izdavače, dopustili da nam lekcije drže nakladnički diletanti koji pokriveni tuđim kapitalom

razgovor

Knjiga koja zadovolji sve uvjete nužne za kvalitetan proizvod, od autorskih prava do grafičkih standarda, mora imati cijenu koja takav proizvod može učiniti mogućim. Originalni Rolex i onaj na tržnici u Šangaju na prvi pogled izgledaju isto. Prvi je iznimno skup, drugi stoji 20 dolara. Mislim da nikome neće pasti na pamet pitati zašto je tome tako

štančaju izdavački bofl zamaskiran općim mjestima zapadne književne tradicije. Govoriti o tim publikacijama kao o ozbiljnim knjigama prilično je uvredljivo za ljude koji se bave izdavačkim poslom, a oni ne da ne reagiraju: oni često i sami sudjeluju, ili se svim silama pokušavaju uključiti u tu meni posve neshvatljivu bagatelizaciju vlastite egzistencije i elementarnoga kulturnog standarda. U toj roboti, na žalost, podjednako sudjeluju nakladnici, pisci, prevoditelji, autori rječnika, enciklopedija, priručnika... Kada se uskoro kontejneri napune do vrha, a u rijetke preostale knjižare usele casina i lounge barovi nogometaša, kada preostali izdavači nacionalne književnosti počnu proizvoditi sendviče nabildane konzervansom ili "papirnatu galanteriju", vjerojatno će se neki kulturni sociolog upitati što nam se zapravo dogodilo. Tužno je, i smiješno istodobno, što si takva pitanja ama baš nitko ne postavlja sada.

Ipak, bosanskobercegovački izdavači se ne osjećaju ugroženi u sličnoj akciji knjiga+novine magazina Dani; u Italiji su čak knjižare nakon takve akcije zabilježile i povećanje prodaje... U čemu je razlika između tih zemalja i Hrvatske?

– Pa ne bi se moglo reći da je priča u Bosni baš uspješna. Više su uspješni hrvatski novinski izdavači, koji tamo šleperima odvoze remitendu, dok ekološke udruge spavaju snom pravednika. Ako je Hrvatska kao tržište knjiga smiješna i neorganizirana, onda Bosna u tom smislu jedva da postoji. To što *Dani* objave pet puta više Jergovića ili Semezdina Mehmedinovića od njihovih standardnih bosanskih naklada, nikoga ozbiljno ne može ugroziti.

Italija je posve drukčija priča. Riječ je o golemom i odlično organiziranom tržištu jedne velike zemlje, u kojoj se medijska priča s knjigom, koja je prisiljena pridržavati se pravila igre i propisanih standarda, u prvoj fazi doista pomogla standardnim oblicima promocije i prodaje. Tamo se, međutim, nije moglo dogoditi da se pojave nove knjige Umberta Eca ili Alessandra Barrica a da mediji to ne registriraju na uobičajen način, da ne iskoriste potencijal informacije s kojom raspolažu, jer ona ionako ne ugrožava njihove Shakespeareae ili Dostojevskae. Mi smo zemlja bez kritike, bez ozbiljnoga novinskoga bavljenja knjigom, novinske kuće nisu uspjele proizvesti nijedno kritičko ime koje je sposobno napisati suvislu zabilješku o knjizi na tri kartice, jer je konceptualni imperativ bavljenje tričarijama o piscu i pronalaženje pikanterija. Kada Edo Popović napiše roman, ozbiljan roman o jednoj generaciji i jednom kvartu, kad u tome koristi neko svoje literarno iskustvo i obrazovanje, onda to nitko ne zna napisati, a ne zna mu postaviti niti pet suvislih pitanja i napraviti intervju, jer je skandal-potencijal Ede Popovića mizeran, a istodobno se razvlače intervjui s nekim smiješnim popišuljama koje su svojim klišeiziranim ševama i literarnim onanijama zažubile svjetsku literaturu. Jest, reći ćete, i u Italiji se bave tim popišuljama. Da, naravno, ali nikad na račun Tabucchija ili Erri de Luce.

Sve za 100 minuta slave!

Na Interliberu je održana tribina hrvatskih nakladnika Pet do dvanaest posvećena ovoj temi. Unatoč prosvjedima, ipak ostaje dojam da je Zajednica nakladnika i knjižara previše suzdržana te da su pojedini člani ljudi knjige našli svoj interes u priklanjanju novinskim izdavačima. Zašto izdavači nisu glasni u zaštiti svojih tržišnih interesa?

– Zašto izdavači nisu sposobni prepoznati minimum zajedničkih interesa, i barem vrištati, kad već nisu sposobni za ozbiljniju diverzantsku akciju?

Ja više ne mogu slušati to cviljenje i cmoljenje, iza kojega nikad ne slijedi ni-

Kada se uskoro kontejneri napune do vrha, a u rijetke preostale knjižare usele casina i lounge barovi nogometaša, kada preostali izdavači nacionalne književnosti počnu proizvoditi sendviče nabildane konzervansom ili "papirnatu galanteriju", vjerojatno će se neki kulturni sociolog upitati što nam se zapravo dogodilo. Tužno je, i smiješno istodobno, što si takva pitanja ama baš nitko ne postavlja sada

šta. Da su izdavači uspjeli osvijestiti taj minimum upućenosti jednih na druge i taj minimum potrebe za konsenzusom, situacija bi sigurno bila drukčija. Ja sam, na žalost, na vlastitoj koži u nekoliko različitih prigoda iskusio nesprijetnost izdavača za bilo koji oblik otvaranja zajedničke fronte prema bilo čemu. Čekajući rješenje od nekoga drugog, dočekat ćemo samo svoje poniženje, svoj krah.

Današnja stvarna središta moći učinit će nas svojim taocima, kao što su već učinila najveći dio javnoga prostora, uključujući svaku vrstu tzv. vlasti i tzv. politike.

Što misliš o približavanju pojedinih izdavača novinskim nakladnicima, primjerice odluci VBZ-a da se roman Koljivo, nagrađen na njihovu natječaju za roman, tiska uz Večernji list; ili pak o zajedničkom izdanju Enciklopedijskog rječnika Novog Libera i Jutarnjeg?

– Ja to ne razumijem. Ne mogu shvatiti neke iskusne ljude, koji godine svoga rada bagateliziraju za manje od "100 minuta slave" krajnje sumnjive provenijencije.

Amputacija – najdjelotvornija ministрова metoda

Kako komentiraš bezrezervnu podršku ministra Biškupića novinskim izdavačima i njegovu najavu smanjivanja državnih potpora u nakladništvu?

– Biškupić se uhvatio alibija koji mu se neočekivano otvorio i sad ga poteže u svakoj prigodi, pokazujući da ga knjiga ne zanima i da je najdjelotvorniji način liječenja – amputacija. Ideja o 50 ili 100 naslova koji će zami-

jeniti cjelokupnu godišnju produkciju od pet ili šest tisuća naslova ravna je onoj o 200 obitelji koje će zauzdati Hrvatsku. Koga briga za nove naslove kada statistike ruše rekorde?

S druge strane, zašto se Biškupić ne bi ponašao tako? Pa ja sam bio svjedok kada su na Interliberu 2001., prvi koji je počeo sličiti na sajam knjiga, neki izdavači plazili po njemu i urlali na sav glas: Gospodine ministre, jedva čekamo da nam se vratite! Ti izdavači nisu bili nikakvi specijalni hadezeovci ili zatucani desničari niti zatucani ljevičari.

Jedan od ključnih problema izdavaštva je i nepostojanje jedinstvene distribucije. Bilo je raznih pokušaja, postoji čak i veliki budžet u jednoj europskoj fondaciji (Central and East European Book Project iz Amsterdama) predviđen za to, no stvari se nikako ne rješavaju. Zašto?

– Ako sustav koji omogućuje život knjige ikad bude uspostavljen, onda će distribucija biti komercijalan posao za koji nitko neće obijati vrata inozemnih fondacija. Sve dotad mogućnosti možda i postoje, ali sigurno nisu unutar okvira o kojima se ponekad govori, pa i u istupima predstavnika inozemnih fondacija, koji pet godina obilaze ovu zemlju, a još ne znaju ni tko je tko, ni što je što, ni kakvo je stanje stvari, od kojega bi se onda moglo krenuti prema nekakvu mogućem cilju. Organizacija treninga i seminara dobra je za održavanje smisla administracije, no ona sigurno neće riješiti problem distribucije, osobito ne na entuzijastičnim, bezintere-snim temeljima. ▣

zafez

PRETPLATNI LISTIĆ - izrezati i poslati na adresu:
dvojtjednik za kulturna i društvena zbivanja
10000 Zagreb, Vodnikova 17

Želim se pretplatiti na zarez: 6 mjeseci 120.00 kn
s popustom 100.00 kn, 12 mjeseci 240.00 kn
s popustom 200.00 kn

Kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove te studenti i učenici
mogu koristiti popust: 6 mjeseci 85.00 kn, 12 mjeseci 170.00 kn

Za Europu godišnja pretplata 50,00 EUR,
za ostale kontinente 100,00 USD.

PODACI O NARUČITELJU

ime i prezime: _____
adresa: _____
telefon/fax: _____
e-mail: _____
vlastoručni potpis: _____

Uplate na žiro-račun kod Zagrebačke banke:
2360000 – 1101462454. Kopiju uplatnice priložiti listiću i
obavezno poslati na adresu redakcije.

Ispod duge

Slavoj Žižek

U kontekstu populističkog konzervativizma radikalni ljevičari ne bi smjeli zaboraviti da su baš populistički fundamentalisti, a ne liberali, dugoročno njihovi saveznici

U Kansasu i ostalim državama središnjeg dijela SAD-a, ekonomski sukob klasa (siromašni farmeri i industrijski radnici protiv odvjetnika, bankara i velikih kompanija) pretvoren je u suprotnost između poštenih, marljivih Amerikanaca-kršćana s jedne strane i dekadentnih liberala koji piju mlijeko i voze strane automobile, rugaju se domoljublju i zagovaraju pobačaj i homoseksualnost s druge: tako Thomas Frank tvrdi u *What's the Matter with America?* Glavni ekonomski interes populističkog konzervativizma jest osloboditi se snažne države koja oporezuje stanovništvo kako bi financirala regulatorne intervencije i uvesti ekonomski plan čiji bi slogan mogao biti "niži porezi, manje pravila".

Država kao predstavnik antikrista

Iz standardne perspektive koja drži da je ekonomsko djelovanje utemeljeno na racionalnom slijedenju vlastita interesa, nedosljednost tog stava je očita: populistički konzervativci doslovno izglasavaju vlastitu ekonomsku propast. Niže oporezivanje i sve veće smanjivanje pravila znače više slobode za korporacije koje osiromašene farmere tjeraju u propast; manje intervencija države znači manje savezne pomoći za male farmere, i tako dalje. U očima protestantskog stanovništva, međutim, država je strana sila i, zajedno s UN-om, predstavnik antikrista: oslobađa kršćanskog vjernika odgovornosti upravljanja i tako potkopava potrebu za individualnim moralom koji svakoga od nas čini graditeljima našeg vlastita spasenja.

Nije čudo da su velike korporacije oduševljene protestantskim napadima na državu, kada ona pokušava regulirati medijske karte ili akcije energetskih kompanija, povećati regulaciju zagađivanja zraka, zaštititi prirodu i ograničiti sječu drveća u nacionalnim parkovima i tako dalje. Grozna je ironija da radikalni individualizam služi kao opravdanje za ono što velika većina pojedinaca doživljava kao golemu anonimnu moć koja upravlja njihovim životima.

Simbioza koja oslabljuje

Što se tiče ideološkog aspekta njihove borbe, Frank iznosi očitu istinu koja, bez obzira na sve, treba biti izrečena drukčije: populisti vode rat koji ne može biti dobitan. Kada bi republikanci uspjeli zabraniti pobačaj, kada bi zabranili podučavanje o evoluciji, kada bi nametnuli savezne zakone Hollywoodu, to bi dovelo ne samo do globalne mobilizacije njihovih ideoloških protivnika nego i do ekonomske depresije širokih razmjera u SAD-u. Ishod je, dakle, simbioza koja oslabljuje: premda se vladajuća klasa ne slaže s populističkim moralnim planom, tolerira ga kao sredstvo kojim se niže klase mogu zadržati pod kontrolom. "Moralni rat" dopušta nižim klasama da artikuliraju i izraze svoj bijes bez uznemiravanja dominantnih ekonomskih interesa. Kulturni rat, drugim riječima, klasni je rat drugim sredstvima: jedno je izmiještanje drugog.

Međutim, to zagonetku samo čini još neprobijom: kako je takvo izmiještanje moguće?

"Glupost" i "ideološka manipulacija" nisu dovoljno dobri odgovori; očito je da neće biti dovoljno reći kako je nižim klasama mozak isprao ideološki aparat do te mjere da su nisu sposobni identificirati svoje vlastite prave interese. Ako ništa drugo, moramo zapamtiti da je, prije nekoliko desetljeća, Kansas bio rasadnik progresivnog populizma – i ljudi, u godinama koje su od tada prošle, zasigurno nisu postali gluplji. A nije dovoljno ni objašnjenje Ernesta Laclaua: ne postoji "prirodna" veza između društveno-ekonomskih i ideoloških pozicija, pa je besmisleno govoriti o "prijevari" i "lažnoj svijesti" kao da su to stupnjevi ideološke svijesti koji "odgovaraju" nečijoj društveno-ekonomskoj situaciji. Svaka ideološka tvorevina rezultat je borbe da se uspostavi ili nametne hegemonijski lanac izjednačenosti između višestrukih borbi – ekonomske, demokratske, ekološke, feminističke, antirasističke, i tako dalje – i taj rezultat je potpuno slučajan, a ne jamči ga objektivni društveno-ekonomski položaj.

Samo dio kulture

Prva stvar koju treba primijetiti jest da je potrebno dvoje da bi došlo do kulturalnog rata: kultura je također dominantna ideološka preokupacija "prosvijetljenih" liberala, koji se bore protiv seksizma, rasizma i fundamentalizma a za multikulturalnu toleranciju. Ono što "kultura" znači danas usko je povezano sa statusom vjerovanja. Mi više ne vjerujemo istinski, nego samo promatramo određene vjerske rituale i običaje kao gestu poštovanja prema zajednici kojoj pripadamo: Židovi koji nisu vjernici slijede pravila košer ishrane zbog poštivanja tradicije, i tako dalje. Izjava "Ja zapravo ne vjerujem u to, to je samo dio moje kulture" dobro opisuje poreknuta, ili izmještena, vjerska obilježja našeg vremena. Premda ne vjerujemo u Djeda Božićnjaka, u prosincu je svakoj kući božićna jela kao i na svakom javnom mjestu. "Kultura" je naziv kojim se koristimo za sve one stvari koje prakticiramo a da uistinu u njih ne vjerujemo niti ih shvaćamo ozbiljno.

Druga stvar koju treba napomenuti jest da, dok javno ispovijedaju svoju solidarnost sa siromašnima, borba liberala za multikulturalnu toleranciju i ženska prava suprotstavlja ih "nižim klasama" s njihovom pretpostavljenom netolerancijom, fundamentalizmom i seksizmom. Prave linije podjele zamagljene su pomnom upotrebom terminologije. Način na koji je "modernizacija" korištena i koristi se u novijoj ofenzivi je dobar primjer. Prvo, apstraktna opozicija konstruirana je između "modernizatora" (onih koji podržavaju globalni kapitalizam u svim njegovim aspektima, od ekonomskih do kulturalnih) i "tradicionalista" (onih koji se opiru globalizaciji). U kategoriju onih-koji-se-opiru može zatim biti ubačen spoj tradicionalnih konzervativaca, populističke desnice i elementi "stare ljevice" – oni koji i dalje zagovaraju državu dobrobiti, sindikate... To konstituiraju aspekt društvene stvarnosti – koalicija Crkve i sindikata spriječila je legalizaciju rada nedjeljom u Njemačkoj prošle godine – ali ne zastupa čitavo društveno područje samo zato što se ne tiče različitih slojeva i klasa. "Modernizacija" ne uspijeva djelovati kao ključ društvenog totaliteta – ona je apstraktni opći pojam – s obzirom na to da je procjena marksizma ta da postoji jedan antagonizam (klasna borba) koji određuje sve druge i zato je konkretna općost. Feminizam je apstraktan na sličan način: može biti artikuliran s borbom za emancipaciju nižih klasa ili može (i svakako to čini) funkcionirati kao ideološko oruđe viših srednjih klasa korišteno da dokaže njihovu superiornost nad navodno patrijarhalnim i netolerantnim nižim klasama.

Ono što "kultura" znači danas usko je povezano sa statusom vjerovanja. Mi više ne vjerujemo istinski, nego samo promatramo određene vjerske rituale i običaje kao gestu poštovanja prema zajednici kojoj pripadamo: Židovi koji nisu vjernici slijede pravila košer ishrane zbog poštivanja tradicije, i tako dalje. Izjava "Ja zapravo ne vjerujem u to, to je samo dio moje kulture" dobro opisuje oporeknuta, ili izmještena, vjerska obilježja našeg vremena

esej

Klasni antagonizam je svakako ovdje dvostruko upisan: on je specifična konstelacija same klasne borbe što objašnjava zašto su feminizam preuzele više klase. (Isto se odnosi i na rasizam; upravo dinamika klasne borbe je ona koja objašnjava zašto je rasizam najjači među bjelačkom radničkom klasom.)

Logika antagonizma

Treća stvar koju treba uočiti je fundamentalna razlika između ciljeva feminističkih, antirasističkih i antiseksističkih borbi na jednoj strani i klasne borbe na drugoj. U prvom slučaju cilj je prevesti antagonizam u razliku (mirna koegzistencija spolova, religija, etničkih skupina), a cilj klasne borbe je upravo suprotno: pogoršati klasnu razliku u klasni antagonizam. Uspostaviti niz jednakosti između rase, roda i klase znači zamagliti osobitu logiku klasne borbe, kojoj je cilj prevladavanje, svladavanje, pa čak i satiranje drugog – ako ne njegova fizičkog postojanja, onda barem njegove društvenopolitičke uloge i funkcije. U jednom slučaju imamo horizontalnu logiku koja uključuje zajedničko priznavanje među različitim identitetima; u drugom imamo logiku borbe s antagonizmom.

Paradoks je da populistički fundamentalisti podupiru tu logiku antagonizma, dok liberalna ljevica ustraje u logici priznavanja razlika. Dok je liberalna sklonost prema smirivanju antagonizma, populističke konzervativne baze kampanje preuzele su stav stare radikalne ljevice o mobilizaciji ljudi i borbi protiv iskorištavanja od strane viših klasa. Taj neočekivani preokret samo je jedan u dugom nizu. U SAD-u tradicionalne uloge demokrata i republikanaca mogu izgledati kao da su zamijenjene: prilično odvojeno od njihova novog globalnog intervencionizma republikanci su potrošili državni novac i tako proizveli rekordni proračunski deficit i *de facto* gradili snažnu federalnu državu. Demokrati, s druge strane, nastavljaju voditi strogu fiskalnu politiku koja je, pod Clintonom, ukinula proračunski deficit. Čak i u osjetljivom području društveno-ekonomske politike demokrati (poput Blaira) imaju neoliberalni plan ukidanja socijalne države, snižavanja poreza, privatizacije i tako dalje; dok je Bush predložio radikalne mjere za legalizaciju statusa milijuna

“Moralni rat” dopušta nižim klasama da artikuliraju i izraze svoj bijes bez uznemiravanja dominantnih ekonomskih interesa. Kulturni rat, drugim riječima, klasni je rat drugim sredstvima: jedno je izmiještanje drugog

Svaka ideološka tvorevina rezultat je borbe da se uspostavi ili nametne hegemonijski lanac izjednačenosti između višestrukih borbi – ekonomske, demokratske, ekološke, feminističke, antirasističke, i tako dalje – i taj rezultat je potpuno slučajaj, a ne jamči ga objektivni društveno-ekonomskog položaj

meksičkih radnika i zdravstvenu skrb učinio mnogo pristupačnijom za umirovljenike. Ekstremni slučaj takve inverzije jest slučaj skupina koje promiču borbu za preživljavanje. Premda je njihova poruka poruka o vjerskom rasizmu, njihov način organiziranja (male ilegalne skupine koje se bore protiv FBI-a i ostalih saveznih agencija) pretvara ih u nešto što na neobičan način podsjeća na Crne pantere iz šezdesetih godina 20. stoljeća.

Krivnja ljudske prirode

Zato bismo trebali odbaciti ne samo bezbrižni liberalni prezir populističkih fundamentalista (i, još gore, pokroviteljsko sažaljevanje zbog njihove navodne manipulacije) nego i same pojmove kulturalnog rata. Premda će radikalni ljevičari, naravno, podupirati liberalnu poziciju na takvim pitanjima kao što su pobačaj, rasizam i homofobija, oni nikada ne bi smjeli zaboraviti da su baš populistički fundamentalisti, a ne liberali, oni koji su dugoročno, njihovi saveznici. Unatoč svom gnjevu populisti nisu dovoljno gnjevni – nisu dovoljno radikalni da shvate vezu između kapitalizma i moralne propasti koju ne odobravaju. Prisjetimo se zloglasne jadikovke Roberta Borka u *Slouching towards Gomorrah* (1996.):

Industrija zabave ne nameće izopačenost američkoj javnosti koja se tome protivi. Zahtjev za dekadencijom je već tu. Ta činjenica ne opravdava one koji prodaju takav uniženi materijal ništa nego što zahtjev za crackom ne opravdava dilera cracka. No, moramo se podsjetiti da je krivnja na nama, na ljudskoj prirodi koja nije ograničena vanjskim silama.

Bork ovdje izaziva ideološki kratki spoj: umjesto da ukazuje na logiku kapitalizma koji, kako bi se održao, stalno mora stvarati nove zahtjeve, on za konzumerističku “dekadenciju” okrivljuje “ljudsku prirodu” koja, ostavljena sama sebi, završava u izopačenosti i slijedom toga treba stalnu kontrolu i cenzuru. “Ideju da su ljudi prirodno racionalna, moralna bića bez potrebe za snažnim vanjskim ograničenjima razorilo je iskustvo. Postoji pohlepno i sve veće tržište za pokvarenošću i profitabilne industrije posvećene njegovu opskrbljivanju.”

No, takav stav predstavlja poteškoću za “moralni” križarski rat Cold Warriors protiv komunizma jer su istočnoeuropski komunistički režimi srušeni kombinacijom triju velikih antagonista konzervativizma: mladost, intelektualci generacije šezdesetih godina 20. stoljeća i radnici koji su nastavili vjerovati u solidarnost kao suprotstavljenoj individualizmu. Taj se problem vraća proganjajući Borka: u njegovoj knjizi on nam govori da je na konferenciji spomenuo, s neodobravanjem, nastup Michaela Jacksona na

Super Bowlu s njihovim kukova. Jedan sudionik me strogo obavijestio da je upravo želja da se uživa u takvim manifestacijama američke kulture dovela do rušenja Berlinskog zida. To se čini dobrim argumentom za ponovno podizanje zida.” Bork je svjestan ironije u svojem položaju, ali očito ne uočava njezin dublji aspekt.

Prema Lacanovoj definiciji uspješne komunikacije, ja od nekog drugog natrag dobivam vlastitu poruku u njezinu preokrenutom obliku, što znači s njezinim pravim značenjem, istinom o sebi koju sam potisnuo. Dobivaju li današnji liberali od populističkih konzervativaca natrag svoju vlastitu poruku u njezinu preokrenutom/istinom obliku? Drugim riječima, je li konzervativni populizam simptom liberalne tolerancije? Je li *redneck* iz Kanzasa koji eksplodira u bijesu protiv liberalne korupcije upravo figura koja omogućuje liberalu da se susretne s istinom iza svojeg vlastita lice-mjerja? Možda bismo trebali učiti iz najpopularnijih pjesama o Kanzasu i tražiti saveznike negdje ispod duge: ispod “dugine koalicije” radikalnih liberala i njihovih borbi za pojedinačna pitanja i prema onima koje oni vide kao svoje neprijatelje. ▣

S engleskoga prevela Lovorka Kozole.
Tekst je pod naslovom *Over the Rainbow* objavljen u časopisu *London Review of Books*, 4. studenoga 2004. Oprema teksta redakcijska.

FORTE f FORTISSIMO

KATIA I MARIELLE LABÈQUE
glasovirski duo

Četvrtak, 2. prosinca 2004. u 19.30 sati

FORTE FORTISSIMO I PREPLATA PLUS 2004./05. u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog

Program:
W. A. Mozart: Sonata u D-duru za dva glasovira KV 448
J. Brahms: Madarski plesovi
M. Ravel: Moja majka guska, suite
G. Gershwin: Rapsodija u plavom

Francuske pijanistice **Katia** i **Marielle Labèque** pripadaju u sam vrh glazbenika koji promoviraju glazbu za dva glasovira. Njihov bogat repertoar kreće se u širokom rasponu od baroka i klasične sve do suvremene glazbe i jaza. Redovito nastupaju s vodećim svjetskim orkestrima i dirigentima (S. Rattle, Z. Mehta, E.-P. Salonen, S. Ozawa, R. Chailly, C. Davis, C. Abbado, Ch. Dutoit i drugi), ali i ansamblima specijaliziranim za ranu glazbu, poput Il Giardino Armonico i Musica Antiqua Köln. Njihovo zanimanje za glazbu 18. stoljeća rezultiralo je i proučavanjem starijih glazbala, pa tako barokna djela izvode na kopijama dvaju Silbermannovih instrumenata iz 1746. godine. U bavljenju pak suvremenom glazbom redovito naručuju i praižvode nova djela brojnih skladatelja, a osnovala su i vlastiti komorni ansambl u kojem surađuju s nizom uglednih mladih glazbenika, te glumcima Gerardom Depardieuom i Rufusom Beckom, kao i slavnim piscem Alessandrom Bariccom.

Koncertna direkcija Zagreb
Zagreb Concert Management
Kneza Mislava 18 | HR - 10000 Zagreb
tel: +385 (1) 4501 200 | fax: +385 (1) 4611 807
www.kdz.hr

Billy Childish

Sve mora de-evoluirati

Billy Childish sjedi proždrljivo jedući pečene krumpire – jednostavno pripremljene, s malo maslinova ulja, soli i papra – s otkrhnuta emaljiranog tanjura, nalik na one koji su se rabili u vrijeme rata ili možda na kampiranjima pedesetih godina.

U kuhinji smo unajmljene kuće u nizu viktorijanskih kuća u Chathamu, depresivnom gradu koji je zatvaranjem poznatih dokova osamdesetih godina zapao u tešku gospodarsku krizu. Bučan tip u susjednom stanu pati od *bolesti vikanja*, kako to naziva Billy, a čovjek koji živi u stanu preko puta uhićen je zbog ubojstva. Ovo je opasan dio grada. Kuća, koju Childish dijeli sa svojom suprugom, Amerikankom Julie, doslovce je i figurativno milijama daleko od one vrste modernog nereda kakav se može naći u potkrovljima u Hoxtonu. Umjesto toga, s čudnim, razbacanim predmetima i pokuštvom – poput starih orgulja ili anti-kne peći – s obješenim, ruševnim, začudnim umjetničkim djelima, ovaj je stan stvaran.

Na neki način funkcionira bez švedskog pokuštva, čupavih sagova, crnih hladnjaka, aluminijskih stojećih svjetiljaka i ostalih pokazatelja života koji odlikuje stilizirani nemar. Ta prašnjava rapsodija otrcanosti je, naravno, prava kuća jednog umjetnika. A nije ni potrebno reći da je Childish pravi umjetnik. Sjedeći za golim drvenim stolom, on briše svoje viktorijanske brkove koje oduvijek nosi, i razmišlja nekoliko trenutaka prije nego što nastavi nabrajati sve što posjeduje: hladnjak, perilicu rublja, dvanaest gitara, staro vozilo hitne pomoći, stol, nekoliko stolaca i stari Volvo. Nije mnogo za jednog četrdesetogodišnjaka. Ali, hej, Billy je bogat na drugi način – njegova blaga sežu mnogo dalje od nečega što se može mjeriti običnom materijalnom vrijednošću. Ponajprije, autor je golema kulturalnog opusa. Kada se piše o Childishu, postalo je tradicionalno ispisati popis njegovih dostignuća pa ću to i ja učiniti: dvije tisuće slika, više od stotinu ploča koje je snimio s raznim bendovima, uključujući i one s Thee Headcoats i The Buff Medways, dva romana i više od trideset zbirki pjesama. Sva su ta djela producirana neovisno, bez pomoći velikih izdavača, poznatih galerija ili književnih agenata; zapra-

vo, Childish sam vodi svoju glazbenu izdavačku kuću i vlastitu, *uradi sam* književnu izdavačku kuću, Hangman Books. Čini se da je Billy jedno veliko kreativno kulturno čudo.

Odieljenost od svijeta

No, nije riječ samo o kvantiteti. Njegova ukupna djela (albumi, knjige, pjesme, cijelo to brdo stvari) skreću pozornost na nešto što je uglavnom na marginama života – na mjesta na kojima se događa stvarna vrevica postojanja, gdje se neuspjesi, pogrešni potezi, ludilo, melankolija i prije svega sirovi užitek iskustva, svaki dan bore za opstanak.

Lako se prepustiti oćaranju vizualnim i lirskim izobiljem koje se razlijeva iz Childisheve grozničave mašte. Njegova djela posjeduju onaj neurotičan senzibilitet i prijezir prema prosječnosti – duboko ukorijenjenu čežnju za izmicanjem pred ograničenjima normalnosti. Istodobno, nije impresioniran tehnološkim pothvatima, nego je umjesto toga hipnotiziran sposobnošću unošenja emocija u svijet razigrane mašte.

Priče, a poglavito njegove pjesme, funkcioniraju poput putokaza koji usmjerava ljude prema slobodama unutarnjeg svijeta: uma i duše. Uvućen u taj podzemni svijet otuđenosti, usamljenosti, beznađa i bijesa, a istodobno se boreći za izlazak iz njega, Childish je nadahnut promašen slučaj koji posjeduje, kako to nazivaju, hrabrost vlastite ekscentričnosti. Iskrenost koju izražava upozorava na život kao na nešto što bi moglo biti bolje kada bismo samo pokazali potrebnu odlučnost da budemo samosvjesni.

Poznat kao prijatelj i nadahnuće ljudima poput White Stripesa, Grahama Coxona, Kurta Cobaina i svakog bohemske piskarala u gradu, Childish je dar za sve one koji tragaju za sirovim, stvarnim, brutalnim, nerafiniranim, iskrenim, neuljepšanim, čarobno neglamuroznim, otvorenim, bolnim, nesavršenim – za autsajderskim. On je osoba koja je uporno, desetljećima pratila svoju Muzu, uživajući samo kulturno odobravanje i vrlo malu financijsku dobit. Dok smo mi bili u pubovima, gledali televiziju, igrali video igre, Billy je rintao i patio. Da, istina je da je Billy umro radi grijeha svih nas (ali ne i mojih). *Ja sam jednostavno*

Richard Cabut

Autor dvije tisuće slika, više od stotinu ploča koje je snimio s raznim bendovima, dvaju romana i više od trideset zbirki pjesama, urednik nezavisne izdavačke kuće – mrzi suvremeni život i zamišlja jedan drugi svijet, drukčiji način života. Jedan je od najvećih čudaka suvremene umjetnosti, prijenosnik elektriciteta, dirigent koji priča čudne priče, junak oštine života, svijetli prorok otpora i njegovih mogućnosti, potpuno nekonvencionalan filozof koji ne puši, ne loće i nije zeleni čaj

takav, kaže Billy objašnjavajući svoju odijeljenost od ostatka svijeta. *Osim toga, razlog tomu su i moje konfrontacije i iskustva s autoritetima.*

Disleksija i odbijanje škole

Billyjeva žalosna priča dovoljno je puta zabilježena, ali je vrijedi još jedanput ponoviti zbog njezina nemilosrdna niza nesreća. Prvo je petogodišnji Billy, nedvojbena tada već mali vragolan, odbio pohađati školu, te su ga onamo morali vući dok je on cijelim putem vrištao i ritao se, lamatajući krhkim rukama i nogama. Očito ja mali Billy predosjećao da će mu se tamo dogoditi nešto strašno, i imao je pravo. Klinac je jednostavno bio užasan u učenju, nije znao ni čitati ni pisati, koliko god se trudio. Ismijavan i napadan, taj jadni dječak nije našao utočište ni u domu, gdje mu se dodatno izrugivao otac alkoholičar. Nitko nije znao da je Billy, daleko od toga da je jednostavno glup ili samovoljan, bio zapravo disleksičan.

Od tada su stvari za našeg junaka krenule naopako. Otac je napustio obitelj kad je dječaku bilo sedam godina a bio je i seksualno zlostavljan. Počeo je mokriti u krevet, i još k tomu nepismenog, svi su ga smatrali glupim. Nije potrebno isticati da je bio propali slučaj, i iz srednje je škole bio izbačen vrlo rano, tako da nije uspio maturirati čak ni na jedinom predmetu na kojem je to mogao učiniti – likovnom. Sve su ga umjetničke škole odbijale jer nije imao nikakve kvalifikacije, no većinu je vremena provodio crtajući. Njegova se ustrajnost isplatila kada ga je mjesna škola primila na temelju nečega što se zove *klausula za genijalnost*. No, unutar dva tjedna uprava je odlučila da je neugodni Bill, daleko od toga što je genijalan, najgori učenik kojeg su ikada imali. Izbačen je bez ikakva okolišanja, prije nego što mu se smilovala škola St. Martins, u koju se on nikako nije uklapao. *Mislio sam da ću tamo naići na umjetnike, ali njih su zanimalo samo njihove karijere, prisjeća se Childish. Polovica njih mislila je da se pravim da pripadam radničkoj klasi, a druga polovica je mislila da pripadam radničkoj klasi. Tamo nije bilo nikoga s kim sam mogao biti prijatelj. Odbio sam ići na prosvjede protiv nacista, i jedna me Židovka odmah proglasila nacistom. Nisam*

se uklopio, i tada sam izbačen zbog objavljivanja knjige poezije koju su smatrali skandaloznom. Do tada je moj otac već otišao u zatvor zbog krijumčarenja droge, a ja sam se odlučio prijaviti na burzu rada i samo slikati, što je ionako bilo jedino čime sam se želio baviti.

Razdoblje s Tracy Emin

Billy je bio prepušten sam sebi, a to je njegova situacija i danas, odbijajući se prikloniti bilo kojoj stranci, ili pužati pred bilo kojom klikom. Poznato je da je bio dečko Tracey Emin, i tu je vezu možda, da je takva osoba, mogao iskoristiti u svoju korist. *Sreo sam se s cijelom tom ekipom, kaže Childish, pokušavajući potisnuti prijeziran smijeh. Otišao sam na jedno od Traceynih otvorenja na koje je željela da dodem i upoznao Damiena Hirsta, malu kervagvu lopticu bijesa, koji mi je rekao da Tracey ima velike sise i pitao me jesam li je pojebao. Smatrao sam da to ne zaslužuje nikakav odgovor. Upoznao sam također Morcambea i Wisea (Gilberta i Georgea), koji su mi rekli da imam "zanimljivo" ime. "Hmmm", odgovorio sam, i to je bio kraj cijele priče.*

Zapravo, zamalo je to bio kraj. Bilo je dovoljno vremena za još jednu izdaju nakon koje je Emin nastavila svoj uspon do velike popularnosti, a Childish je ostao u pozadini. Childish od danas nije zaboravio kako su mu zabili nož u leđa. Ako postoji jedna tema koja će ga zasigurno uzrujati i uzbuditi, onda je to Tracy Emin i pokret konceptualne umjetnosti, čija je ona istaknuta figura, zajedno s Hirstom. Štoviše, Childish je bio jedan od vođa smiješnog antikonceptualnog pokreta pod nazivom Stuckist Movement. Na sreću, prestao je biti dio toga, ali ostala je mržnja koju osjeća prema bilo čemu što se udaljava od parametara tradicionalne umjetnosti.

Konceptualna je umjetnost zapravo razgovaranje o umjetnosti – to je ono što moja supruga naziva dosadnim. Ako pričam o umjetnosti, ona me nakon pet minuta zaustavi. Raditi nešto vrlo je različito od pričanja o tome. To je prijevarena – ljudi vam pokušavaju prodati bilo što, a među umjetnicima ima dosta prevaranata. Ako je riječ o novcu, ako im platite, ljudi će stajati na glavi i žonglirati. Mnogo konceptualnih stvari neiskrena je poezija. Nečemu pridruže nekoliko stihova i odmah imaju izgovor da izlože određeni objekt – objekt koji se kao umjetni-

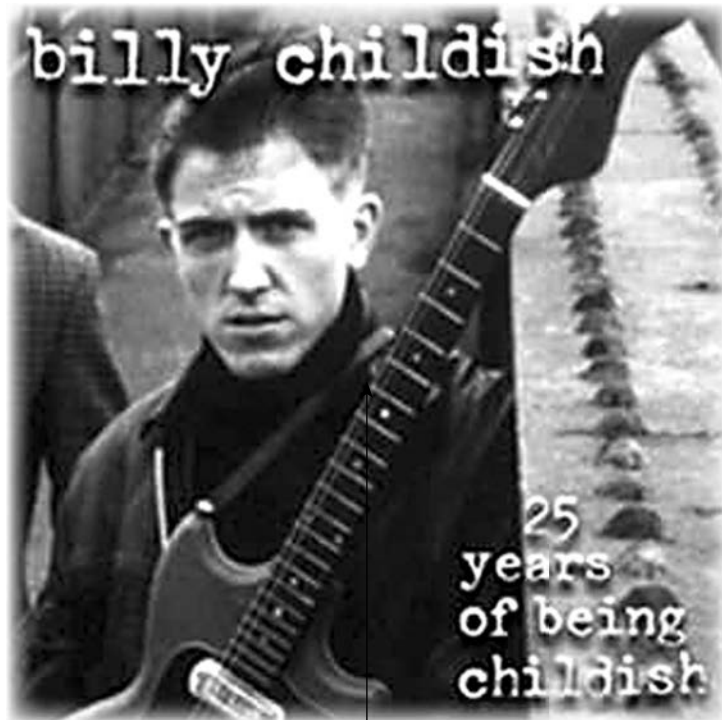
razgovor

Konceptualna je umjetnost zapravo razgovaranje o umjetnosti – to je ono što moja supruga naziva dosadnim. Ako pričam o umjetnosti, ona me nakon pet minuta zaustavi. Raditi nešto vrlo je različito od pričanja o tome. To je prijevara – ljudi vam pokušavaju prodati bilo što, a među umjetnicima ima dosta prevaranata

Čko djelo može razaznati jedino zato što je u galeriji. To znači da osoba koja je napravila taj objekt nije umjetnik, nego da je umjetnik vlasnik galerije, koji je omogućio tu čudesnu preobrazbu. To je lako zarađeni novac za ljude koji već imaju previše.

Childish apsolutno izbjegava ideju da je konceptualna umjetnost, u najboljem slučaju, radikalan potez, napad na prvenstvo slikarstva i kiparstva koji otkriva promjenjiv, nestalan proces, aktivnost, iskustvo ili čak stanje uma – izazov stogodišnjoj tradiciji promatranja stvari na isti način. Zapravo, Childish se vrlo glasno smije toj ideji.

Konceptualisti se, pretvarajući se da su umjetnici, žele prikazati važnijima nego što to zapravo jesu, zato što žele zauzeti položaje na kojima će biti nadomak novcu, to jest na kojima mogu biti samodopadni. Postoji nešto što povećava ego i postoji, istodobno, umjetničko djelo koje nešto pripočava – o lmljivu dijelu osobnosti, ili iznosi pogled na stanje u kojem se nalazimo. Većina ljudi koja radi konceptualne stvari prestat će se baviti time ako im uskratite materijalna sredstva, jer sami ne vjeruju u ono što rade.

Disko-civilizacija

I tako, dok Billy održava drsku distanciranost od sklonosti današnjeg vremena, u pomoć mu priteću tradicija i aspekti prošlosti. To traganje za prošlošću pomalo je smiješno – on se poput nekog cendravog zanovijetala, žali da danas svi nose disko-cipele, kako on naziva tenisice. Svi gledaju disko-TV, gdje kamera i zvuk idu *uuuuu* kada se nešto dogodi. To, naravno, ne znači da Bill ima televizor, nego ponekad gleda mamin.

Dio toga je u redu – na svojim se albumima uzdržava od modernih varki u korist ogoljena, izravna pristupa. *Ne bih uživao u tome kada bih radio na način na koji to rade disko-rockeri*, kaže Billy, koji očito izjednačava moderno s pojmom disko, a John Travolta bi se iznenadio kada bi doznao kako je to doba počelo nakon Prvoga svjetskog rata. *Svi ti snažni razglasni uređaji i rasvijeta rabe se kako bi nešto sakrili umjesto da otkriju. Mi se ne skrivamo ni iza čega, što je suprotno od onoga što ljudi žele, a to je iluzija.*

Drugi dio je pomalo čudan – na primjer, opsesija viktorijanskim vrijednostima i viktorijanskim stilom te odbijanje slušanja nove, prevarantske glazbe: *Samo jedanput u šest mjeseci.*

Pa ipak, Billy odbija ideju da ga zanima nostalgija, i uspijeva na neki način za to dati čvrste argumente.

Ne zanima me retro; zanima me samo novo i moderno. Govorim o onome što treba biti novo i moderno. Retro podrazumijeva iskopavanje nečega samo zato što podsjeća na neko osebujno razdoblje. Ali ja govorim o tome funkcionira li nešto ili ne. Postojanje integriranog tramvajskog sustava u Britaniji ne bi bilo zgodno i retro, nego bi bio sam vrh modernosti. To je ono što funkcionira. Zar je dobro to što se ništa ne proizvodi u vlastitoj zemlji, što ne postoje nikakvi obrti? To je možda moderno, ali ne funkcionira.

Childish mrzi suvremeni život i zamišlja jedan drugi svijet, drugačiji način života.

Moj je otac velik egoist i pijanica, i primijetio sam da je jedini trenutak kada je bio imalo čovječan bio trenutak kada je bio potpuno slomljen. To je kao kada slikate sliku i dođete do čvrstog objekta – on će vam, posredstvom granice koju ćete otkriti, reći gdje ste. Neuspjeh vas suprotstavlja vama samima – može se dogoditi da ne želite biti u tom položaju, ali on znači da doživljavate stvarnost, a ne oslobođenje od tijela, taj neki dobar osjećaj za kojim ljudi tragaju

U tom je smislu utopist i radikal.

Sve mora de-evoluirati, sve se mora spustiti na zemlju, biti ono što jest, kaže. *To znači da ljudi moraju prestati misliti kako će nas spasiti još više televizije i još više automobila. Ili da će nas spasiti Internet i mobilni telefoni. Sve su te stvari lažne i potrebno ih je ogoliti. Ljudi se moraju naći na nekom vrlo bolnom mjestu kako bi odlučili što stvarno žele.*

Da nemam umjetnost, ubijao bih ljude

Billy je već bio na tom svojem bolnom mjestu. Dogodilo se to kada se njegov otac, nakon što je bio pušten iz zatvora, vratio u obiteljsku kuću. Tijekom jedne prepirke, u strahu za svoju majku, Billy ga je pretukao. *Duboko u mojoj podsvijesti je bijes, priznaje Childish. Da nemam pisanje i umjetnost, ubijao bih ljude. Pošao bih putem psihopata, ali sam uspio pretući oca kada mi je bila 21 godina, i to je skratilo mnogo muka. Namjeravao sam ga ubiti, ali nisam, pa sam tako imajući priliku ubiti, odlučio da to neću učiniti.*

Billy je danas jedini u obitelji koji razgovara sa svojim ocem, iako on (koji je najsebičnija osoba koju poznajem), kako kaže, nije posebno zainteresiran ni za njega ni za svojeg unuka, Billyjeva sina Huddieja.

Još jedan dio Childisheve rehabilitacije dogodio se kada je prestao piti. U časopisu *Idler* (br. 25) Billy je objavio jedno od najpronijljivijih djela o alkoholizmu koja sam pročitao. U tom tekstu potanko prepričava desetke godina koje je proveo kao teturava propalica s bocom viskija pokraj kreveta, ležeći u kojem je kao užasna pijanica svake večeri plačući vikao: *Ne mogu više ovako. Sada, trijezan od 1993., Billy komentira: Prepuštam se tome da prestanem biti timejšer; da počnem odrastati. Bilo je teško, i nije bilo teško. Ako dođete do dna nečega, možete se prisjetiti kako ste se grozno tamo zapravo osjećali.*

Billy je radio na mnogo aspekata svoje psihe i tražio pomoć psihoanalitičara, iscjelitelja, meditacije, te tragao za vizijama. Počela ga je zanimati duhovnost umjesto alkohola. Pohađa desetodnevne seminare meditacije koji uključuju desetosatne treninge (tijekom kojih se ne razgovara, i nikoga se ne gleda u oči), te svaki dan vježba jogu. *Na seminarima sam shvatio da mi je um bio goruća kanalizacija pornografije*, kaže Childish. *Ali i to da postoji način izlaska iz toga, način na koji se može pobjeći, način zaokupljanja pozornosti uma, ili način da se prepusti umu da prepričavanjem pronade prolaz prema van, da tako kažem.*

Duhovna ti praksa daje više prostora da se razvijesh kao biće, nastavlja Billy, koji također proučava Bibliju i budizam. *Ako se pokušavaš nečega riješiti, to ti smanjuje prostor pa je ono što ti treba neki novi prostor.*

Iskrenost se ne isplati

Život je za Billyja proces razvijanja, putovanja, da se poslužim new age klišeima. *Riječ je o upoznavanju sama sebe, o tome da se osjećaš ugodno kada ti bude samo ugodno, onda jednostavno bježiš. Ono što trebaš jest probuditi se, biti iskren i uključiti se što više možeš.*

Ali iskrenost se, što je Billy shvatio, ne isplati – i preko glave mu je neimaštine. *Pokušavam naći agenta koji će prodati moju knjigu izdavačima, ali nitko nije zainteresiran zato što nisam dovoljno srednjostružanski pisac*, kaže Childish, čista suprotnost imućnom, prema slavi usmjerenom društvu iz medija. *Govorim im da sam baš ja ono što mainstreamu treba. Pisci koji žele zauzeti pozu kao da su na rubu, neka to učine, a ja ću biti mainstream. Možemo se zamijeniti. Ne možete ga kriviti zato što se tako osjeća u vremenu kada se razmjern bezvrijedno pisanje Martina Amisa ili Tima Lotta smatra najnovijim dostignućem. Amis se pravi da razumije što se događa, ali on je samo jedno veliko dijete koje se pravi važno.*

Ljudi žele da budem taj neki izmučeni umjetnik, nastavlja Childish. *Žele me zadržati na dnu. Za njih radim iste pogreške kao kada sam bio alkoholičar. E pa, moram doći do novca i pustiti im da to sami pokušaju, da se zamijenimo. U tom trenu ljudi postanu bojažljivi, ne žele se mijenjati sa mnom.*

To ne znači da će Bill ikada odustati od toga da i dalje bude tako drag kao što je sad. Ili da se boji neuspjeha. *Neuspjeh je ono gdje se susrećeš sam sa sobom*, kaže. *Moj je otac velik egoist i pijanica, i primijetio sam da je jedini trenutak kada je bio imalo čovječan bio trenutak kada je bio potpuno slomljen. To je kao kada slikate sliku i dođete do čvrstog objekta – on će vam, posredstvom granice koju ćete otkriti, reći gdje ste. Neuspjeh vas suprotstavlja vama samima – može se dogoditi da ne želite biti u tom položaju, ali on znači da doživljavate stvarnost, a ne oslobođenje od tijela, taj neki dobar osjećaj za kojim ljudi tragaju. To je vrlo dobro ilustrirano u pjesmi Chitty Chitty Bang Bang: od pepela do propasti, ruže uspjeha rastu. Proživljavanjem neuspjeha otkrivete svoj nezaštićeni dio, koji je bliže onome što zapravo jesmo – našem duhu.*

Childish, na kraju krajeva, ne može prestati biti ono što jest – živi prijenosnik elektriciteta umjetnosti, dirigent koji priča čudne priče. On je junak oštine života, svijetli prorok otpora i njegovih mogućnosti, potpuno nekonvencionalan filozof koji ne puši, ne loče i pije zeleni čaj. I uistinu je kul. ■

S engleskoga prevela Lada Furlan.

Objavljeno u e-časopisu 3am, www.3ammagazine.com

Okrutnost i mehanički seks

John Taylor

Pierre Guyotat – “posljednji” pripadnik francuske književne “avangarde” šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća koji je ostao dosljedan – stvara u svojim “opscenim”, “sablaznjivim” djelima repetitivan, otupljujući, ošamućujući, krajnje iscrpljujući lingvistički ples, čija su mahovitost i iznimna ambicija jedinstveni u francuskoj književnosti

Svaka nova knjiga Pierrea Guyotata (rođenog 1940.) uvijek je “događaj”, čitali je ili ne. Kada se knjiga *Progénitures* (*Potomstvo*) nedavno pojavila u Francuskoj, popraćena je vrstom konsterniranih fanfara, kako su često bila dočekivana djela tog autora. Jedan je ugledni kritičar zaključio da ni on ni bilo tko drugi ne bi mogao ili htio pročitati svih 800 bizarno sročanih, pedantno versificiranih stranica tog “romana” koji je vjerojatno više nalik na proširenu kroniku *Starog zavjeta*. Ta optužba za “nečitljivost”, upućivana Guyotatovim neobičnim i provokativnim djelima još barem od vremena leksičkih i ortografskih pokusa kao što je djelo *Prostitution* iz 1975., ipak je ublažena pomirljivim zapažanjem da je on “posljednji” pripadnik francuske književne “avangarde” šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća koji je ostao dosljedan.

Frenetični materijalizam

Sve je mnogo jasnije ako se Guyotatovo djelo ne razmatra kao primjer “avangarde”, nego kao nešto što iz nje nužno proizlazi, od njegove najranije fikcije – djela *Sur un cheval* (*Na konju*) iz 1961. i *Ashby* iz 1964. – pa sve do djela *Progénitures*. Roman *Ashby*, čija je radnja smještena u škotski zamak, u prvi se mah može učiniti konvencionalnim (premda podsjeća na de Sadea). Ipak, znatno otkriva najznakovitije obilježje Guyotatova zrelog stila: paralelizam radnji, gotovo bez opisa između njih. Izbjegavajući početničke pogreške, Guyotat sve više – nakon *Ashbyja* – forsira takav stilistički smjer, njegujući do određene mjere i vrstu glazbe i epistemologiju. Kao prvo, glazbu, jer nastoji nadzirati ritam usredotočujući se na aktivne glagole te drastično reducirajući pridjeve i priloge. Kao drugo, epistemologiju, zato jer je na opsesivan način usredotočen na svijet koji je tako frenetično ispunjen radnjom – posebice seksualnim događajima – tako da, strogo gledajući, nema “romanesknog vremena” za bilježenje dodatnih ili složenijih osjetilnih dojmova. U djelu *Eden, Eden, Eden*, primjerice, opisuju se jedan prizor seksa – ili “bljesak” – za drugim, a svaka opisna fraza označava, bilo dio spolnog odnosa bilo kretnju koja takvom činu neposredno prethodi.

Takav deskriptivni asketizam – a on je logična posljedica epskih ambicija Guyotatovih djela – razvidan je već iz naslova koji aludira i na “grobnicu” za 500 tisuća vojnika i na francuski poetski i glazbeni žanr nalik na eulogiju. Pripovjedač u tom romanu, koji alegorički proizlazi iz Drugog svjetskog te Alžirskog rata, jednostavno ne doživljava vrijeme – njegovo potencijalno elastično trajanje – na način koji bi mu omogućio da razradi opise. Nema stanke, odmora, predaha. Pri kraju svake radnje počinje nova; ništa drugo nije moguće percipirati niti ima mjesta za obuhvatne, opće koncepcije.

Nadalje, iako iz njegovih romana izbija karakterističan, uspuhan “ton” (zbog njegova akcijski orijenti-

ranoga, materijalističkog, epskog svjetonazora), nema mjesta za sveobuhvatnu narativnu ili autorsku subjektivnost, barem u uobičajenom smislu tog pojma. To je razlog zbog kojeg Guyotat, također, traga za oblikom *odsebljenja*, a ta je sklonost vidljiva kod mnogih poratnih francuskih pisaca i pjesnika. Ipak, Guyotat redovito inzistira na *logičnosti* a ne na *nasumičnosti* svojih pripovijesti. U svakom slučaju, romanom *Ashby* taj romanopisac već kreće u smjeru krutoga, frenetičnog fizičkog materijalizma iz djela *Tombeau pour cinq cent mille soldats* (*Grobница za 500 tisuća vojnika*) i *Eden, Eden, Eden* – materijalizma koji nije sadržan u narativnim tumačenjima ili objašnjenjima (ona se javljaju jedino u njegovim često fasciniranim i dojmivim intervjuima), nego radije u njegovu unaprijed temeljito osmišljenom, propisanom stilu. Poput umjetnika Jeana Dubuffeta, koji se na isti način mučio s “materijom” i “strukturom”, Guyotat povlači, podbada, a ponekad i dobronamjerno ublažava jezik, kako bi bio što vjerniji najbrutalnijim činjenicama postojanja. U njegovu slučaju, prvo zahtijeva pažljivo usredotočivanje na nužno mjesto substancije, tijela – posebice na njegove izlučevine. Drugo, zahtijeva manijakalnu zaokupljenost najsitnijim pojedinostima zvuka i ritma. Tjelesnom materijalizmu romana *Eden, Eden, Eden* i *Tombeau pour cinq cent mille soldats* dodan je, dakle, u djelima *Prostitution* i *Progénitures*, određen *lingvistički materijalizam*, fanatično osjetljiv na najmanju fonetsku ili grafičku pojavu. Rezultat? Rezultat je otegnut, repetitivan, otupljujući, omamljujući, ošamućujući – krajnje iscrpljujući lingvistički ples, čija su mahovitost i iznimna ambicija jedinstveni u francuskoj književnosti.

Iskupljenje u seksualnom nasilju

U romanu *Ashby* opisuju se seksualne pustolovine dvaju rođaka, Angusa i Drusille. Ljubavnici u dječjoj dobi, poslije bivaju razdvojeni, da bi se ponovno sreli kao mladi odrasli ljudi. Taj roman, dakle, naviješta zloglasno, sve sirovije korištenje seksualnosti tipično za Guyotatovu kasniju fikciju – koje počinje posebice s romanom *Eden, Eden, Eden*, koji je zabranjen samo mjesec dana nakon objavljivanja. No, u *Ashbyju* također nalazimo tvrdnje koje ublažavaju provokativnu “opscenost” knjige i, u širem smislu, Guyotatovu fikciju koja je slijedila nakon nje. Vrijedi spomenuti kako Angus primjećuje da on *nije nasilan, nego je zapravo elegičan – bez zadržki*. Kako bi onda valjalo čitati tu i ostale knjige, ako su one *elegije*, premda *bez zadržki*? Kada se na seksualno nasilje baci epicedijalno svjetlo, gotovo je moguće raspoznati autorov skriven zahtjev za vrstom iskupljenja. Kakva bi mogla biti njegova priroda?

To je zasigurno aspekt tih djela koji najviše uznemiruje: mogućnost da je, u interpretativnom smislu, ono što se čini krajnje *zatvorenim* ipak djelomice *otvoreno*, pa čak do neke mjere neobično duhovno. S jedne strane, romanopisac snažno implicira da su fizička okrutnost te mehanički seks bez zadovoljstva i emocija sve što uopće postoji. S druge strane, vrlo je vjerojatno da ta dva temeljna obilježja naše biološke egzistencije, kako je opisuje Guyotat, možda skrivaju pozitivnu, duboku, krajnje otkupljujuću težnju. Ipak, do takve je hipotetičke težnje moguće doći jedino svodenjem na apsurd: sve je potpuno zlo, nasilno, seksualno, zbiljsko itd., da negdje mora vrebati proturječje, implicirajući (djelomično) pobijanje prvotne premise. Je li takvo promišljanje samozavaravanje koje sam čitatelj unosi u tekst? Nije li Guyotatova vizija posve netranscendentna?

“Paklenski” raj

U intervjuima on ipak ističe trajni utjecaj svojeg obrazovanja u katoličkom sjemeništu; sebi je isprva namijenio svećenički poziv. Kršćanske iluzije pojavljuju se u njegovu radu, posebice u samom naslovu

romana *Eden, Eden, Eden* – koji čitatelja navodi na promišljanje o duhovnoj naravi tog divlje infernalnog, sustavno populacijskog, krajnje ozloglašena *raja*, da ne spominjemo kakve bi sve emocije (ako ikakve) mogle povezati takozvanog *Boga* s njegovim razvratnim protagonistima. U tom smislu, Guyotatov roman ne samo da se naslanja na *Knjigu postanka* nego također nudi komentar, prljave pojedinosti koje “popravljaju” ambijent božanske dobrohotnosti koja, retrospektivno, obavija priču *Staroga zavjeta* kada se uzme u obzir kristovsko milosrđe.

U širem smislu, djela *Tombeau pour cinq cent mille soldats*, *Prostitution* i *Progénitures* (naslov je očito također povezan s *Postankom*) naizgled također opisuju alegorijski Pakao odnosno “paklenski” Eden, koji je istodobno pretpovijesni (čak i gotovo prethomosaapijski), suvremen te “predvidiv” (kao da likovi sastavljaju društvo onih koji su preživjeli, recimo, nuklearni holokaust). *Tako žirve zvižeri i ljudi*, resko piše Guyotat u djelu *Tombeau pour cinq cent mille soldats*. Jesmo li mi ti ljudi?

Ostavimo li takva socioteološka razmatranja po strani, Guyotat – u djelu *Langage du corps* (*Govor tijela*), zacijelo jednom od najistinitijih, samoobjašnjavajućih tekstova koje je jedan autor ikada napisao – na široko objašnjava u kakvom su odnosu njegove tjelesne funkcije i aktivnosti i njegovo pisanje. Njegova objašnjenja posebice se bave masturbacijom. Ta napepa međuovisnost između ljudske sudbine u njezinim najrudimentarnijim manifestacijama – naše potrage za zadovoljstvom ili barem za fizičkim (samo)kontakom, jer nam je suđeno umrijeti – i pisanja, samotničkog nastojanja koje teži prijeći granice uništenja, tematski vibrira u samom srcu svih Guyotatovih knjiga. Njegov stil jednostavno se nameće na previše agresivan i konzistentan način da bi moglo biti drukčije. Ili, još jednom, ne teže li Guyotatova djela – za razliku od djela gotovo svih drugih pisaca – ičemu drugome do evocirati materiju i njezina mnogostruka “kretanja”?

S jedne strane, romanopisac snažno implicira da su fizička okrutnost te mehanički seks bez zadovoljstva i emocija sve što uopće postoji. S druge strane, vrlo je vjerojatno da ta dva temeljna obilježja naše biološke egzistencije možda skrivaju pozitivnu, duboku, krajnje otkupljujuću težnju

Guyotatova djela naizgled opisuju alegorijski Pakao odnosno "paklenski" Eden, koji je istodobno pretpovijesni (čak i gotovo prethomosapijenski), suvremen, te "predvidiv" (kao da likovi sastavljaju društvo onih koji su preživjeli, recimo, nuklearni holokaust). *Tako žive zvijeri i ljudi*, resko piše Guyotat. Jesmo li mi ti ljudi?

Blještava crnoća

U svakom slučaju, ta ovisnost tijela i pisanja, koja je istodobno konfliktna i uzajamno hraneća, nameće pitanje o tome koju je "osobnu stvarnost" moguće iznijeti na vidjelo u Guyotatovim djelima. Proizlaze li "zapleti" takvih knjiga iz mračnih psiholoških dubina? Jesu li one kolaži najopscenijih podsvjesnih maštarija? Koristi li se Guyotat, u tom smislu, prilično hrabro vlastitim umom i tijelom kao medijem, čime nastavlja tamo gdje su stali de Sade, Dostojevski i Freud? Izbacuje li on stvari iz organizma, kako to doslovce sugeriraju brojne aluzije na izlučevine kao što su *sperma, govano, mokraćna, znoj ili pljuvačka*? U važnom tekstu napisanom 1981., naslovljenom *Les Yeux de Dieu* (Božje oči), Guyotat primjećuje: *ta kontradikcija... oduvijek je prolazila kroz mene – tijelo, Pisanje. (Ono) izvire u mojim... uzajamno-antagonističkim vizijama ljudskosti. S jedne strane, vidim, žudim za čovječanstvom koje je relativno sretno... prezentabilno, vrstom koja je točno definirana, uredna, čista, okrenuta prema zajednici (ali prezentabilna kome, za koga i za čije Oko). S druge strane, ono što nastaje u meni, kada pišem, i potom se neprestance izgrađuje, jest ljudska organizacija neodređene vrste – čađavo-crna, crna na najprljaviji mogući način, u tom aspektu već blještava, uistinu obojena u svoju blještavu crnoću, izmrcvarena ponajprije okrutnošću čovjeka nad čovjekom... ratom, glađu, mučenjem, prostitucijom.*

Takve izjave ne otkrivaju samo složenu dvosmislenost njegovih djela, nego također navode na korijene njihove "epске" naravi, u kojima su *dična junačka djela* zamijenjena najnižim radnjama. U usporedbi s povijesnom kronikom ili dnevnikom, epovi imaju najuzvišeniji književni cilj; psihoanalitički izljev nikada ne biva prerađen opsesivnom, strogom virtuožnošću koju Guyotat primjenjuje na svoj "materijal" (kakav god bio njegov izvor); niti je Vrijeme utjelovljeno na sličan način u tim posve različitim žanrovima. Iz tih razloga, ima nešto što nije posve zadovoljavajuće u doživljavanju Guyotatova rada isključivo kao *zrcala stvarnosti* (kako glasi čuvena Stendhalova fraza). Malo je pritom važno u kojoj je mjeri naš svijet bestijalan,

Guyotatova djela nisu dopadljiva. Ona su namjerno, čak i previše inzistirajući, sablažnjiva. I ona su svjesno repetitivna u svojoj linearnoj, bezvremenoj strukturi. No, ipak je itekako vrijedno truda istražiti novu, strašnu ljepotu koja nastaje iz autorove temeljito uznemirujuće "elokvencije"

malo je važno koliko čvrsto i nemilosrdno autor pritišće naša lica prema dolje, prema našem vlastitom blatu (da uporabimo eufemizam). Ako Guyotatovo pisanje i forsira do nepodnošljivih razmjera Terencijevo stajalište *Čovjek sam, ništa ljudsko nije mi strano*, on istodobno gradi svijet fikcije koji nije moguće ucrtati u mjerilu jedan-prema-jedan u stvarnost, onakvu kakvom je obično doživljavamo. Njegov "bezvremeni" epski svijet, vjerojatno simbol naše specifične prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, pa ipak u svakom slučaju privremeno neovisan o njoj, alegorizira zamisli o *kupljenome seksu, ljudskosti, nehumanosti i postajanju ljudskim*. Glavni likovi – mnogi od njih "prostitutke" – ponekad čak slične kristovskim likovima. Temeljna moralna podvojenost zato opsjeda Guyotatovu teoretski "amoralnu" fikciju. Kao u slučaju Jeana Geneta, koji je uistinu referencijalni cilj takve estetike grubosti, brutalnog seksa, surovog nasilja, u kojoj je sve dopušteno? Ono što Guyotatovo pisanje razlikuje od književnog realizma (onakvog kako ga se obično definira) njegove su, naravno, bolno precizne porođajne muke s jezikom. Još 1972. godine u *Bilješci* napisanoj o njegovu kazališnom komadu, *Bond en avant* (*Skok naprijed*), Guyotat opravdava svoje ispuštanje *odnosnih i posvojenih zamjenica i pridjeva... kao i svakog antropocentričnog imenovanja ili označavanja*. Takva unaprijed utvrđena, sustavno primjenjivana pravila, vode prema sve nervoznijim rečenicama u djelu *Tombeau pour cinq cent mille soldats*, zatim prema napetim kratkim frazama u romanu *Eden, Eden, Eden*, koje su sve, jedna za drugom, odijeljene znakom točka-zarez, tvoreći jednu neprekinutu rečenicu koja se proteže na 270 stranica.

Reljefni jezik

Nakon romana *Eden, Eden, Eden*, Guyotatova manijakalna proza još se više približava *proznoj poetici* najekstravagantnije vrste. "Stil" postaje preblaga riječ za taj pedantno osmišljen *langage à relief* (reljefni jezik), kako ga on naziva, s time da je riječ *relief* ovdje shvaćena u svojem kiparskom i geološkom smislu: to je *jezik načinjen od različitih reljefa*. U tom smislu, iako zadržava ranije usmjerenje na specifične načine na koje su prostitucija, ropstvo i tržišni odnosi izraženi pomoću (muškog) tijela, Guyotat se sve više usredotočuje na strukturu francuskog jezika. Takvo lingvističko seciranje, koje uključuje grube zahvate i mikrokirurške intervencije, poduzeto je u ime *vraćanja (francuskom jeziku) njegove velike elokvencije, bez smišljanja drugog (različitog) jezika*. Guyotat postaje pjesnik u najstrožem (grčkom) smislu te riječi.

On na kvazisustavan način izostavlja, na primjer muklo *e* na kraju riječi. Riječ koja znači "otac", *père*, tako postaje *për*, i tako dalje. Takve elizije – osim u određenim slučajevima koje on također navodi

– uvode velik broj apostrofa za oko i za uho, vrstu snažnog suglasničkog narječja, istodobno i zbudujućeg i bliskog. Ono istodobno ogoljuje etimološke korijene ili oponaša transkripcije bez samoglasnika semitskih jezika (posebice arapskog, sa svim njegovim političkim konotacijama prema francuskom). Prijedlozi su također često izostavljeni, kao i koordinativni veznici; određeni ili neodređeni članovi ponekad iščekavaju tako da su imenice silom istaknute i ogoljene, čineći da se Guyotatov francuski na mahove doima kao doslovan prijevod s kineskog.

U tom nemilosrdnom nastojanju da "fizikalizira" jezik on se također koristi – opet vrlo nalik kineskom – infinitivom, nekonjugiranim oblikom glagola. Dok se poigrava seksualnim konotacijama, riječi muškoga roda ponekad su feminizirane, i obratno. Ne treba ipak zaboraviti njegove mnoge neologizme, od kojih su neki protumačeni u "kratkim rječniku", dodanom knjizi *Progénitures*.

Tko će lizati menstrualnu krv

Roman *Traži se: žena* (u engleskom prijevodu *Wanted: Female*), objavljen 1996., na jednome mjestu donosi sve Guyotatove seksualne i teološke preokupacije. Slijedi dio iz uvodnog odlomka:

no koliko brzo, Oče Bože, moj trbuh izrasta k' zidu gdje Ti napinješ svoje nožne palce bolje ti je da zarineš u mene! no koji od nas, Ti ili ja među mojim klečćim koljenima, Ti tresuć me odostrag, ja drhteć prvi put, moćna grmljavina bubnjajuć svoj dalek odjek, ja prvi kojeg ti zavolje tako snažno za čitav život od sve blagoslovljene djece, Ti ili ja, kolijevka iznijeta s Našom bebom, tko će početi potomka u sunce?

tko će lizati menstrualnu krv, Ti, ja? tko će pojesti posteljicu, tko će je prodati? čiji će zubi pregristi pupkovinu, čiji nokti će grebati Zemlju da je zakopaju dublje od najdubljeg očnjaka

Guyotatova djela nisu dopadljiva. Ona su namjerno, čak i previše inzistirajući, sablažnjiva. I ona su svjesno repetitivna u svojoj linearnoj, bezvremenoj strukturi. No, ipak je itekako vrijedno truda istražiti novu, strašnu ljepotu koja nastaje iz autorove temeljito uznemirujuće "elokvencije", jezik koji na alarmantan način nalikuje nekakvu prvobitnom, živahnom, istodobno grlenom i piskavom francuskom koji nas vodi unatrag prema divnim "korijenima" na koje nikada ne bismo ni pomislili. ■

S engleskoga preveo Tomislav Belanović.
Pod naslovom Reading Pierre Guyotat objavljeno u e-časopisu Context No 6., www.centerforbookculture.org/context/no6/taylor.html

Saznajte kamo ćete večeras!

Info kultura

060 301 301

1,69 kn/min (PDV uključen)

Eduard Klain

Nekritičnost ugledanja

Psihoanaliza kao najbolja psihoterapijska tehnika zaslužuje stalnu pozornost i popularizaciju. Primanje hrvatskih psihoanalitičara kao skupine u Međunarodno psihoanalitičko udruženje povod je razgovoru o psihoanalizi danas u Hrvatskoj i pojavama s kojima se društvo susreće kao karikaturnim importima koji bi trebali mijenjati društvo.

Poznati psihoanalitičar, dugogodišnji voditelj Psihijatrijske bolnice Rebro i edukator, prof. dr. Eduard Klain govori o razlozima zbog kojih je psihoanaliza i na početku 21. stoljeća ostala temeljna znanost za suvremene psihičke bolesti.

Psihičke bolesti su u porastu

– Svakodnevno su psihičke bolesti u velikom porastu. Mnogo je razloga za to. Opća svjetska nesigurnost stvara psihičke poteškoće. Terorizam budi strah u ljudima, i sve to događa se na globalnoj razini.

Osim toga, agresija među ljudima u svim odnosima: na poslu, u obitelji, u društvu jako je izražena. Možemo reći da ljudi u svojim reakcijama, na radnom mjestu, na primjer, gdje je natjecateljstvo jako izraženo, počinju mrziti jedni druge umjesto da surađuju. U obiteljima je situacija također nesigurna zbog vanjskih razloga kao što su nesigurnost u zaposljavanju, promjena društva iz komunističkog sustava u divljački kapitalizam, nemogućnost adaptacije na novu situaciju jer za to treba mnogo godina kako bi se promijenilo. Mi svi još mislimo na komunistički način, što je za sve nas loše, ali riječ je o nečemu što zovem čipom u mozgu, nečemu što je nama usađeno i teško je napraviti operaciju da bi se to izvadilo iz našeg razmišljanja.

Dakle, uz niz vanjskih postoje i unutrašnji razlozi u okviru same ličnosti koji dovode do psihičkih poremećaja. Obitelj je najvažnija jer bit, temelj našeg životnog reagiranja počiva na doživljajima i proživljajima prvih pet, šest godina života. Sve što se događa kasnije utječe, ali mnogo manje nego ono što nam se događa u prvim godinama.

Krug destruktivne agresije

Koliko je samo dojam, a koliko možda i realnost, da ljudi sve više ugrožavaju jedni druge? Jesu li se ljudi tako ponašali i prije, samo mi toga nismo svje-

sni jer malo znamo o tom dijelu prošlosti?

– Čovjek je u biti agresivan, i to je bio uvijek. Međutim, moderne tehnologije i moderna kompetitivnost, koja je globalna i lokalna, dovodi do toga da se agresija izražava. A sofisticiranije metode agresije, od sofisticiranog oružja do sofisticiranog prisluškivanja i sličnih metoda, znatno pojačavaju agresivnost. Danas je agresivnost jače izražena nego prije, a najjači oblik agresivnosti, najneljudskiji oblik agresije, je terorizam. On se širi svijetom i od njega pate mnogi. Karakteristika terorizma je i to da rađa osvetu. I tu se zatvara krug destruktivne agresije.

Koji su novi vidovi psihičkih poremećaja i nove bolesti koje danas uvažavamo, primjerice mobbing, nasilje u obitelji, PTSP itd? Uvijek je bilo rata, nasilja u obitelji, mobbinga i sl., ali to kao da nitko nije primjećivao. Otkud odjednom uvažavate tih bolesti?

– Sve što se danas govori kao novo, a odnosi se na tipove agresije i konflikata, uopće nije novo. Sve je to uvijek postojalo, ali se tretiralo drukčije ili se uopće nije uvažavalo. Primjerice, nasilje u obitelji smatrano je normalnim, a i danas u svijetu postoje krajevi u kojima vlada uvjerenje da muž koji ne tuče ženu znači da je ne voli. Uvijek je bilo mnogo nasilja u obitelji, ali njihovo sankcioniranje nije bilo dopušteno običajima, štoviše, čak se i favoriziralo. Kako mi danas hoćemo pripadati modernom svijetu, stvari se i na tom planu mijenjaju. Uostalom, s dozom šale ili bez nje danas je moguća pojava udrugugroženih muževa! Dakle, ta je agresija uvijek postojala, ali nije bila sankcionirana. Kad je naše društvo u pitanju, ono može donijeti najmodernije zakone, ali klima u društvu nije pogodna da bi se to i ispravilo u skladu sa zakonima, da bi se zlostavljanje primjereno osudilo. Na primjer, dođe li u neku kuću policijska patrola zbog nasilja, često će biti začuđeni zašto su pozvani. U njihovim obiteljima nasilje zna biti vrlo "normalno", svakodnevno, usprkos činjenici da ti isti ljudi svakodnevno pišu zapisnike.

U radnoj sredini trenutačno je jako u modi *mobbing*. O njemu se odjednom govori na sve strane. A znamo da je oduvijek u radnim sredinama postojala činjenica tlačenja. Oni koji su vladali i koji sad vladaju tlače

Grozdana Cvitan

Psihoanalitičar i edukator govori o problemima nezrelih društava, važnosti obitelji, ljudskoj agresivnosti, te o psihoanalizi u Hrvatskoj danas

one dolje. To je bilo i u komunizmu pa su sekretar komiteta ili predsjednik radničkog savjeta mogli raditi što ih volja s podređenima, istjerati ih i slično. Isto je i sad. Na Zapadu je to poprimilo velike razmjere, pa je čak došlo i do svoje karikature. Tako, ako šef pogleda svoju službenicu mrko ona ga tuži za *mobbing*. U nas će takva radnica i dalje najčešće ostati bez posla. Odštete su rijetke i kad bi mogle djelovati odgojno. Neke stvari u međuljudskim emocionalnim odnosima često se pretvaraju u svoju suprotnost i dolazi do apsurd.

S druge strane, na *mobbing* se rado tuže i slabi radnici, nezalnice i slični. A u takvim slučajevima *mobbing* je u glava, u neradu... Uglavnom, to jest problem, i kod nas je posebno izražen u tlačenju onih s vlasti prema podređenima te u odnosima među spolovima. Rjeđe se spominje *mobbing* odozdo prema gore, koji također postoji. To su kritizeri, neradnici, nezadovoljnici koji svoje projekcije prenose na svoje rukovoditelje. *Mobbing* je u biti nerad, nedisciplin, tračanje. Taj oblik je drugi vid i češći je odozdo.

Nezrelost za spoznavanje uzroka

– Problem je u tome što još nismo zreli da sagledamo stvari u njihovu totalitetu i da tražimo uzroke. A uzroci su obično individualni. Ako je netko narcističan, drži strašno do sebe, a nesposoban je, naravno da se takva osoba tuži na *mobbing* jer nije postala neka važna ličnost.

U različitim sociokulturama postoje različite navike, običaji i mjerila vrijednosti. Ono što je u jednoj kulturi strašno kod nas može biti normalno. I obrnuto. U novije vrijeme kod nas se javlja praksa da cure, koje sebe smatraju javnim ličnostima, tuže dečke koji su ih ostavili. Naravno, to nije slučaj među siromašnim parovima, nego među bogatima. I onda se dižu tužbe za odštetu. Odštetu, za što? Ako je netko imao emocionalni odnos koji je prestao za što je onda tužba? Za emociju koju netko ima ili nema? Emocija je nešto čime čovjek ne vlada, ali što izlazi iz čovjeka. I kad emocija prestane nema tužbe za to. Obećavanja su dio emocionalne napetosti i uglavnom prestaju s emocijama. I sad se to pretvara u društveno pitanje. A riječ je o karikaturi.

Sve su to problemi nezrelih društava, društava u promje-

nama, pa i našeg društva. Ona onda uzimaju sve što im stigne sa strane, iz nekih drugih zemalja. I onda tuđa iskustva i problemi preslikani u nas pokazuju svoje karikaturne oblike, a mi sami dio smo karikaturnih odnosa. To su odnosi koji u svom temelju nemaju razvojni stupanj koji pretpostavlja određeno ponašanje. Otprilike, to bi bilo kao da u skupi restoran na večeru odem s pedeset kuna, a kad me izbače tvrdim da je to *mobbing*. Objektivno, nisam imao novac za platiti večeru.

Što se događa ako nesposoban čovjek dobije važno mjesto? Gdje prestaje prostor psihološke, a počinje prostor sociološke karikaturnosti?

– PTSP je teška stvar i nama ju je donio rat. Međutim, ispostavilo se da je osnovni problem kod PTSP u nas u novcu koji daje država. Mnogi u državnim davanjima (a ona su nakon svakog rata velika za veterane tih ratova) ponajprije vide taj velik novac i kako se o njega "ogrebat". Kod nas se dogodilo da su se oni koji ne znaju psihologiju čovjeka uvalili u priču o novcu i napravili golemu štetu. Upropašteni su čitavi terapijski zahvati s tim ljudima jer oni koji ne znaju što treba raditi često znaju gdje leži novac. S jedne strane, u tom prostoru našlo se mnogo nekompetentnih ljudi, a s druge strane pokušalo se američke standarde primjenjivati kod nas. Mnogo toga izrodilo se u trgovinu.

Uglavnom, test koji je ponuđen našim veteranima doveo je do njihove retraumatizacije. Za vrijeme rata u toplicama su bili invalidi kojima su jednog dana psiholozi donijeli neke testove jer je trebalo nešto istražiti. Ti testovi bili su na ćirilici. Invalidi, mahom dragovoljci, su digli revoluciju koju je bilo teško smiriti. Sami psiholozi nisu vidjeli problem da ukoliko nemaju testove na latinici ponude ćirilčne koje su imali. To su samo neki od primjera sociološke karikaturnosti kojoj smo svjedoci.

Kako to da je država bila osjetljiva s jedne strane, a s druge postavila toliko administrativnih prepreka kojima su traumatizirani stalno retraumatizirani, pa je takvo stanje "uzgajano"?

– Državu ne zanimaju previše ljudi koji su u ratu stradali psihički. I to je osnovni problem. Nešto više ih zanimaju ranjenici i invalidi. To je pitanje primitivizma društva.

Da bi se promjene dogodile one trebaju početi. Tog početka kod nas još nema

razgovor

Traumatizirani, oni koji su mnogo trpjeli, nezanimljivi su do trenutka do kad se ne počnu buniti.

Koliko je potrebno da društvo promijeni svoje navike, onaj čip u glavi koji je usađen jednoj generaciji, ali se transgeneracijskim putem ne dokida jednostavno i brzo?

– Potrebne su dvije do tri generacije u društvu koje to počinje mijenjati. A kod nas se to nije počelo mijenjati. Velike promjene su nužne da se nešto uopće počne mijenjati. Primjerice, oni koji danas proizvode transgeneracijsku traumu umrijet će uglavnom kroz trideset, četrdeset godina. A trauma će ostati u djeci koju su oni odgojili. Kod nas se promjene još nisu počele događati, pa je neizvjesno i koliko će vremena trebati da se društvo promijeni.

Psihoanaliza je skupa i dugotrajna

Koliko je uvid u nove bolesti pitanje vremena? Zašto psihoanalizi treba toliko mnogo vremena da bi prepoznala bolesti koje se danas pokazuju kao nove i opće?

– Teško je otkriti čovjekovu dušu i spoznati što netko osjeća. Jer to ne znaju ni oni koji pate. Kad bi znali oni bi rekli. Zbog toga je edukacija za psihoanalizu koja je temelj svih edukacija za razumijevanje osobe vrlo teška i dugotrajna.

Psihoanaliza kao analiza ličnosti i terapija prvenstveno neuroza, ali i drugih psihičkih oboljenja, nastoji kroz susret psihoanalitičara i pacijenta (ali taj susret je emocionalni susret) otvoriti ponajprije nesvjesne sadržaje pacijenta (koje on može iznijeti tek kad stvori duboki emocionalni kontakt s analitičarom) i da se ostvarivanjem dubokog emocionalnog kontakta počne mijenjati ličnost kako bi se izgubili, odnosno izliječili simptomi bolesti. Naravno, taj odnos na kraju treba i razriješiti kako ne bi bio vječan.

Za takvu terapiju potrebne su godine i najveći problem psihoanalize od početka 20. stoljeća do danas je golem utrošak vremena i emocionalne energije i pacijenta i psihoanalitičara. Zato je to teško i skupo. Kod nas se terapija psihoanalize deklarativno može dobiti i preko socijalnog osiguranja, ali kolike su mogućnosti govori činjenica da je broj pacijenata svakog psihoanalitičara ograničen. S obzirom na broj jednih i drugih, riječ je o malim mogućnostima.

Od početka psihoanalize koju je utemeljio Freud prošlo je nešto više od sto godina i dogodilo se mnogo toga.

Postupak se skraćivao, nešto se uspijevalo napraviti, nešto nije, razvijali su se terapijski pravci, mnoge psihoterapije, ali psihoanaliza kao kraljica psihoterapije, kraljica razumijevanja ličnosti, kraljica razumijevanja kulturnih pojava i uopće druš-

tvenih pojava, ostala je zatvorena u dosta uskom krugu. Danas u svijetu ima oko deset i pol tisuća članova Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja!

Što je pogrešno u dojmu da su psihoanalitičari na, takoreći, svim uglovima suvremenog svijeta pa i Hrvatske?

– U Hrvatskoj je šest članova Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja koji formiraju studijsku grupu. To je organizacija Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja s kojom radi tzv. *sponsoring commiti*.

Sponsoring commiti čine tri ugledna psihoanalitičara, a u timu koji prati našu studijsku grupu su po jedan član iz Češke, Italije i Njemačke. Oni prate naš rad i pomažu nam. Imamo deset članova na izobrazbi.

Tko su onda ostali liječnici koji se bave psihičkim poremećajima?

– Ostalo su psihijatri, a ima i nekoliko psihoterapeuta s različitim stupnjem edukacije. Problem je u tome da se psihoanaliza ne može provoditi na velikom broju pacijenata, ali psihoanalizom možemo učiti širi krug psihijataru, psihologa i drugih, obučavati ih u psihijatrijskim tehnikama koje su manje zahtjevne a korisne su u liječenju pacijenata. Primjerice, psihoanalitički orijentirane psihoterapije manje su zahtjevne, grupna analiza, bračna i obiteljska psihoterapija, psihoanalitička psihodrama itd. Mi smo, dakle, poznavajući principe i zakone psihoanalize, u stanju primijeniti je u drugim metodama i na širem krugu pacijenata te na psihozama, gdje ne možemo primijeniti klasičnu psihoanalizu. Međutim, nemamo ni dovoljan broj psihoterapeuta a kamoli psihoanalitičara. Problem je u tome što to danas nije lukrativno.

Diktat farmaceutskih tvrtki

Je li dio problema vezan i uz sve češće afere oko farmaceutske industrije. Je li i to pitanje lukrativnosti?

– Psihijatrima je danas mnogo bolje baviti se davanjem psihofarmaka. Farmaceutske tvrtke zasipaju ih putovanjima, odlascima na kongrese, projektima ispitivanja novih lijekova, i slično. Dakle, rada je mnogo manje, a novca mnogo više nego u psihoterapiji.

Kakve su posljedice na struku?

– Moderna psihijatrija je danas izgubila čovjeka, pacijenta. Modernim, dobrim lijekovima kod težih bolesti (naročito psihoza i neuroza) smanjuju se simptomi bolesti. Međutim, često je riječ o pojavi kojom liječite zub umirenjem boli a ne odlaskom zubaru da ga popravi. Pa proces ostaje.

Udubljanje u ličnost bolesnika nije lak posao i psihoterapija, a posebno psihoanaliza tako postaju iznimno teške. S druge strane, kompletna edukacija psihoanalitičara je takva da ga ne možemo u cijelosti provesti kod nas i svaki

Problemi nezrelih društava, društava u promjenama, pa i našeg, su u činjenici da uzimaju sve što im stigne sa strane, iz nekih drugih zemalja. I onda tuđa iskustva i probleme preslikana u nas pokazuju svoje karikaturalne oblike, a mi sami dio smo karikaturalnih odnosa

psihoanalitičar dio edukacije mora provesti u inozemstvu. Osim toga, to je trajan proces. Mi koji smo prošli te edukacije trajno smo odlazili na supervizije (najčešće u Italiju), svaki mjesec tijekom nekoliko godina. Naučeno znanje onda se osim u psihoanalizi primjenjuje šire na društvo, za spoznavanje raznih društvenih procesa, grupa itd. Osim toga, tako se osposobljavaju oni koji educiraju psihoterapeute koji onda pomažu pacijentima manje složenim metodama, ali uz razumijevanje onog što rade. Mnogi se psihijatri ne mogu pohvaliti tim razumijevanjem. Štoviše, postoje i oni koji bježe pred pacijentima u svoje sobe. I to je *mobbing*. *Mobbing* nad pacijentom koji ne može doći na razgovor kad mu treba. To je problem o kojem možete čitati u novinama zapadnoeuropskih zemalja, i to u kontekstu razgovora o farmaceutskoj industriji i uzimanju psihofarmaka. Činjenica je da danas mnogi uzimaju psihofarmake i da je farmaceutska industrija zavlada psihijatrijom. I drugim strukama, naravno.

Je li i to razlog onog broja od deset i pol tisuća educiranih psihoanalitičara u svijetu?

– Na svjetskoj razini ima i toga. Ali problem je i u činjenici da se član udruženja postaje teško. Ponajprije, vi u tom procesu morate imati svoju analizu. Dakle, morate biti analizirani. Jer kako ćete analizirati druge ako o sebi ne znate ništa!

Osobna analiza traje između tri i pet godina četiri puta tjedno po 45 minuta. To je standard. Nakon te svoje analize odlazite na teorijske seminare, sudjelujete na znanstvenim skupovima, pišete tekstove i morate imati dva do tri pacijenta koja ste godinama liječili u superviziji. To znači da kompetentnom analitičaru jednom tjedno ili jednom u dva tjedna pričate o svojim analizama (za svaku analizu drugi analitičar) i nakon određenog vremena izlažete dva slučaja pred komisijom. To je *board* od dva, tri kompetentna stručnjaka (zavisno od zakona u pojedinim državama) i na neki način branite praktičnu radnju svojih slučajeva.

Intersubjektivistička metoda

– Osobno sam takvu komisiju prošao u Ženevi kod dva poznata psihoanalitičara, od kojih je svaki dobio po jedan moj slučaj i kod njih sam branio i obranio te slučajeve. Kako kod nas nije bilo nacionalnog udruženja, tada sam postao izravni član Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja. Član drugih međunarodnih udruženja postao sam mnogo lakše, jednostavnije.

Što znači da se psihoanaliza uvijek vraća svojim korijenima? Je li u početku baš sve prepoznato samo nije imenovano ili su dogradnje pitanje vremena?

– Freud je dao osnove svega, ali kao kritičan čovjek napisao je da će daljnje generacije pronaći nove puteve i nove metode liječenja u okviru psihoanalize. I to se događa. U međuvremenu su se dogodila i neka odstupanja od psihoanalize koja bolje pomažu pacijentima. Tako je danas najmoderniji pristup aktivnijeg psihoanalitičara koji svoj odnos s pacijentom sve više raščlanjuje, za razliku od dosadašnje prakse gdje se samo raščlanjivao pacijentov odnos prema terapeutu. Uključivanje i terapeutova odnosa u analizu pripada tzv. intersubjektivističkoj metodi i koristi se u poboljšanju psihoanalitičkog procesa otvaranjem i terapeutovih emocija u procesu liječenja. Riječ je o pokazivanju empatije prema pacijentu, i to suosjećanje pacijent treba osjetiti. Terapeuti su suosjećali i prije, ali se to nije pokazivalo. Postoje i razne druge promjene u tome, ali bit psihoanalize ostaje u okviru onog što je rekao Freud.

Nadogradnja je ono što se mijenja. Primjerice, mnogo se postiglo u liječenju psihotičnih bolesnika. Freud je rekao da on to ne može liječiti jer da ti bolesnici ne mogu stvoriti međusobni odnos, transfer. Mi danas znamo da se to može kombinacijom psihoanalitičke psihoterapije i lijekova, pa su u međuvremenu i mnogi psihotični bolesnici dobili pomoć. Ograničenja postoje i na budućnosti je da ih prevlada. Ograničenja su uvijek ista: dugotrajnost, skupoća te golemi emocionalni angažman i pacijenta i analitičara.

Ma kako to izgledalo drukčije, činjenica je da smo u Hrvatskoj trenutačno samo dvojica psihoanalitičara s dozvolom da analiziramo mlade kolege, tj. kandidate koji se spremaju za psihoanalitičare. Dio teorijskih seminara za njih pripremamo mi, a za druge moraju ići u inozemstvo. Na supervizije svojih slučajeva moraju ići vani. Trenutačno ih je u procesu edukacije deset.

Što u procesu toga znači pristup Hrvatske u svjetsku psihoanalitičku organizaciju?

– Znači mnogo jer sad prvi put imamo organizaciju koja može organizirati i educirati mlade kolege. U radu i razvoju nam pomaže spomenuti *sponsoring commiti*, a određuje ga međunarodna organizacija. Dakle, imamo i potporu za sve to. Naša studijska grupa proglašena je takvom u ožujku ove godine u New Orleansu na svjetskom kongresu Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja. Dosadašnjih pet izravnih članova – što je Hrvatska imala u Međunarodnoj organizaciji – postalo je tako šestoročlana studijska grupa s posebnim mogućnostima. ■

Popratni program bolji od glavnog

Mirna Belina

Najveći problem One Take Film Festivala je to što je upravo glavni program osrednji pa čak i loš, a to je općenita boljka s kojom će se festival susretati u budućnosti jer je, čini se, konceptijski zadano ograničenje dovoljno samo za festival komornoga tipa

Filmski festivali su odlična stvar: uvijek nude mnoštvo drukčijih filmova, okrugle stolove na teme o kojima se rijetko razgovara, okupe različite profile ljudi koji nakon projekcija nerijetko ostanu na kakvu zgodnom partiju i dovedu nam goste koji da nije festivala vjerojatno ne bi nikad posjetili Lijepu našu. Naravno, tu je uvijek i ona loša strana: povjerenje u selektore, voditelje ili organizatore tribina, uvijek isti ljudi koji se nakon projekcija zadržavaju na kakvu kvaziopuštenom partiju i gosti kojima nam je često žao reći da im film eto baš i nije ono što smo očekivali... One Take Film Festival smjestio se negdje u zlatnu sredinu između tih dvaju polova koji su, iako nerazdvojni, vrlo često jedini kriteriji opstanka bilo koje filmske natjecateljske smotre. Ipak, drugom je One Takeu ove godine krenulo nabolje, čini se ponajprije zbog bolje koncentracije organizatora i centraliziranja festivala u liniju Ilica – Tuškanac, a zatim i zbog medijske popraćenosti, pa smo ove godine barem znali gdje se održavaju filmske projekcije. No, problematični glavni program i neke organizacijske omaške još su bolna točka na kojoj će direktori One Takea, Vedran Šamanović i Goran Kovač, tijekom sljedeće godine morati poraditi.

Gledajući program u širem smislu, One Take je ove godine itekako nadmašio prošlogodišnje izdanje, i to uistinu veoma kvalitetnim off-programima. Među njima treba ponajprije izdvojiti *Loading* – retrospektivu odličnoga japanskog redatelja Hirokazua Koreede, zatim program u kojem su se našli klasici dokumentarnoga filma istine pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća te program *Umijeće kadra iz ruke*. Najveći je problem što je upravo glavni program veoma osrednji pa čak i loš, a to je općenita boljka s kojom će se *onetakeovci* susretati u budućnosti jer je, čini se, konceptijski zadano ograničenje dovoljno za festival komornoga tipa, ali ne i za onaj koji pretendira biti veliki filmski događaj, što se jasno osjeća u odabiru filmova koji bi inače trebali biti pobočni ili prateći efekt, no nikako onaj koji će potpuno pregaziti glavni program.

Uzdići se...

Dvadeset i pet kadrova iz četrnaest zemalja natjecalo se za Grand prix OTFF-a, a o nagradi je odlučivao tročlani žiri u sastavu Jan Cvitkovič, slovenski redatelj nagrađen 2001. Zlatnim lavom za najprvijenac *Kruh i mlijeko*, zatim prošlogodišnji laureat OTFF-a Maksikanac Fabrizio Prada, i hrvatski filmski snimatelj Stanko Herceg. Velika nagrada pripala je filmu Australca Bena Ferrisa *Uzašašće (Ascension)* o ženi koja se oslobađa okova kolotečine, radu koji je, prema riječima Jana Cvitkoviča, *film velikoga emocionalnoga naboja koji gledatelju ostavlja mnogo mogućnosti interpretacije i promišljanja*. S takvom se besadržajnom konstatacijom ne bismo složili, no imajući pred sobom veoma osrednji program u kojem je samo nekoliko filmova iskočilo kao djela kojih ćemo se sjećati dulje od vremena koliko traje prosječan kadar, žiri i nije napravio pogrešku na kojoj ćemo mu vječno zamjerati. Ipak, vjerujemo da je barem nekoliko radova zaslužilo veću pozornost od australskoga, koji je i publika nagradila veoma mlakim pljeskom.

Meksički film Daniela Jacobsa *Deserted* neprekidnim kretanjem kamere prikazuje zbivanja u zgradi u kojoj su se našli korumpirani policajac, njegov partner, čovjek i žena koja ga vara s drugom ženom, a tragičan ishod ispričovijedan je širenjem priče i njezinim ponavljanjem tako da se isti likovi stalno vrte u krug, a radnja se svaki put zahvaća iz druge perspektive. Film koji također dobro promišlja snimanje u jednome kadru jest mementovski *Take it Back* autora Vikoa Nikčija u kojem se priča pripovijeda unatrag da bi se, otkrivajući gledatelju svaki put sve više, tek na kraju složila jedinstvena slika o čovjeku koji dolazi kući i misleći da ga njegova žena vara zapravo ubija dečka njezine sestre. Treba spomenuti i peruanski film *E-mail to Mom* Gerarda Ruiza Minána te britanski rad *Sleep Tight my Baby Pans* Kima, igrane situacijske sličice od kojih ovaj prvi neočekivanu poantu odgađa za kraj, a drugi je gradi na stravičnoj atmosferi disfunkcionalne britanske obitelji.

Kada smo već krenuli s nabranjem, red je spomenuti i tri eksperimentalna rada koja su nam zapela za oko, a to su radovi domaćih performerica i konceptualki, Tanje Dabo (*Dobrodošli*) i Vlaste Žanić (*Ukidanje jabuke*), te rad Heiko Daxla (*Up*), veoma čestoga gosta i Splitskog film festivala.

No, iako smo uspjeli izdvojiti nekoliko radova, glavni nam program ipak nije ostavio dobar okus u ustima. Uz problem da se filmova koji zadovoljavaju kriterij festivala (da su snimljeni u jednom kadru) na godinu snimi jako malo, ono što festival niti jednoga tipa ne bi smio dopustiti u svojem glavnom programu jest prikazivanje filmova starijih od dvije godine, a OTFF je imao čak tri rada iz 2001., dakle radove dvije godine mlađe i od prvoga izdanja festivala.

Transcendentalni sushimi

Ono o čemu svakako treba govoriti u superlativima retrospektiva je japanskoga redatelja Hirokazua Koreede u kojoj su prikazana četiri filma – *Mabarosi*, *Život poslije smrti*, *Daljina* i *Nitko ne zna*. Riječ je o redatelju smirujućega, elegičnog i transcendentnog stila koji često problematizira velika (religijska) pitanja običnih malih ljudi. Teme poput smrti, života poslije smrti, pripadanje sektama, samoubojstva, neki su od problema s kojima se susreću pojedinci, utopljeni u megaprostranstva japanskih gradova, koji ostavljaju svoju djecu, pokušavaju preboljeti svojega bračnog druga, žaluju za bližnjima, ili na bilo koji drugi način preispituju svoj život. Redateljev prvijenac *Mabarosi* (1995.), koji je naznačio izniman Koreedin talent, veoma toplo i emotivno, ali opet iznimno suzdržano (rekli bismo, *japanski*) prikazuje priču o sretnoj djevojci Yumiko kojoj suprug umire pod tračnicama vlaka, a sve upućuje na samoubojstvo. Ona ubrzo stupa u dogovorenu bračnu zajednicu, ali je i dalje muče neodgovorena pitanja o pokojnom suprugu. Nakon tog vizualno prekrasnog i toplog filma u kojem je Koreeda veoma detaljno prikazao emotivne sukobe protagonista, iako ih uvijek držeći na distanci i ne prikazujući ih u krupnome planu (pa gotovo cijeli film uopće *ne vidimo* likove), uslijedio je najpoznatiji redatelj film *Život poslije smrti* (1998.). Nastavljajući temu sjećanja, Koreeda ovaj put postavlja likove u posmrtni svijet, u neku vrstu tranzitne postaje u kojoj moraju odabrati najljepši trenutak iz svojega života, u čijoj će "rekonstrukciji" zatim vječno živjeti.

Nakon ovoga visokokonceptualnog filma, začinjeno i luckastim humorom, Koreeda snima film *Daljina* (2001.), također opsjednut rekonstrukcijom prošlosti iz komadića sjećanja i informacija koje su ostale rodbini članova samoubilačkog kulta. No, djelo koje je ove godine s punim pravom zablistalo na Cannesu (iako je Koreeda i s drugim radovima bio veoma zapažen na Zapadu) je film *Nitko ne zna* (2004.). Ta priča o četvero male djece koje je majka napustila kako bi se preudala, prethodno ih naučivši na samostalnost, potresan je i topao film u kojem pratimo polagano propadanje, ali i odrastanje i snalaženje male nevidljive obitelji u beskrajno velikom Tokiju.

Umijeće kadra iz ruke

Film je istodobno bio uključen u program pod nazivom *Umijeće kadra iz ruke*, što je bilo obilježje čitavoga off programa OTFF-a. Tu su, uz Koreedino remek-djelo, prikazani i film odlične Samire iz obitelji slavni redatelja Makhmalbaf *Školske ploče*, zatim rad

Onetakeovcima treba predložiti da radije naprave festival filmova snimljenih kamerom iz ruke a da kao mali popratni program odaberu radove snimljene u jednome kadru. A kako je krenulo, to bi se moglo dogoditi već sljedeće godine kada iscrpe arhiv gledljivih jednokadrovskih radova

Jeana-Pierrea i Luca Dardennea *Sin*, film francuske redateljice Claire Denis *Petak navečer* i naoko kontroverzno djelo Michaela Winterbottoma *9 pjesama*. Djela su, naravno, varirala kvalitetom, ali mora se primijetiti da je direkcija festivala u ovome slučaju odlično povezala off programe stilskom odrednicom korištenja kamerom iz ruke. Tako su se, osim suvremenih djela koja dobro reprezentiraju koliko je utjecaj taj dokumentaristički postupak imao na suvremenu kinematografiju, u programu *film istine* mogla vidjeti i remek-djela iz pedesetih i šezdesetih godina koja su kao dominantni programatski postupak upravo imala uporabu nefiksirane kamere. Filmovi iz Francuske, Engleske i Hrvatske pokazali su dokumentarističke trendove sredine 20. stoljeća, a među njima su bili radovi poput *Kronike jednog ljeta* Jeana Roucha, zatim radovi Ante Babaje, Kreše Golika, Petra Krelje ili pak filmovi eminentnih britanskih *free cinemaša*.

No, koliko god pohvala možemo navesti zbog odlično osmišljenoga pobočnog programa, jednako ih toliko možemo uputiti odabiru filmova za glavni program, što ovaj put ne ide na dušu selektorskom trojcu Goranu i Vjeranu Pavliniću te Jasenku Rasolu. Napuniti tri sata programa od pristiglih radova nije nikad lak posao, a pogotovo kada je postavljeno ograničenje stilski postupak kojim se rijetko koji redatelj koristi s namjerom. Dakle, *onetakeovcima* treba predložiti da radije naprave festival filmova snimljenih kamerom iz ruke, a da kao mali popratni program odaberu radove snimljene u jednome kadru. A kako je krenulo, to bi se moglo dogoditi već sljedeće godine kada iscrpe arhiv gledljivih jednokadrovskih radova. ▀

Veliki korak za Stonea, manji za Aleksandra

Joško Žanić

Aleksandrov mučno-incestuozi odnos s dominantno-posesivnom majkom, koju voli i mrzi, ali od koje ne može pobjeći, jedna je od najjačih strana filma. Zanosna pak Angelina Jolie kao mračna, zmijama okružena majka, na rubu ludila i opsjednuta sinom, apsolutno glumački dominira filmom

Aleksandar Veliki (Alexander), režija Oliver Stone, uloge Colin Farrell, Angelina Jolie, Anthony Hopkins, Val Kilmer, SAD, 2004.

Dosadašnji opus kontroverzno američkog redatelja Olivera Stonea, uz Roberta Redforda najvećega suvremenog mitologa Amerike, mogao se podijeliti u tri podskupine, sve tri bitno, ali na različite načine, tematski vezane za Ameriku. U prvu skupinu pripadaju filmovi koji se bave bolnim i kontroverznim pitanjima američke povijesti i politike druge polovice prošlog stoljeća – bilo da je riječ o ratu u Vijetnamu (čak četiri filma, od čega tri dugometražna, najpoznatiji *Vod i Roden 4. srpnja*), ubojstvu Kennedyja (*JFK*), Nixonu i aferi Watergate (*Nixon*) ili nekim manje eksponiranim pitanjima (*Salvador*; u ovu bih skupinu svrstao i *Wall Street*); u drugoj su skupini filmovi koji se bave fenomenima američke popularne kulture (*The Doors*, *Samo igra*); naposljetku, tu je skupina hiper-stiliziranih trilera, opet vezanih na ovaj ili onaj način za kulturni krajolik Amerike (*Rodeni ubojice*, *Pogrešno skretanje*). Ono što svrstava Stonea na suprotni poetičko-ideološki pol od Redforda (tako da su zapravo komplementarni u modeliranju *univerzuma Amerike*) jest ta usredotočenost na neuralgične točke suvremene američke kulture i povijesti, posredovana agresivnim vizualnim stilom i težnjom spektakularnosti, dok je Redford više smireni pjesnik pozitivne američke *mistike* (iako postoje i međusobna približavanja, dobrim dijelom i u tome što Stone zapravo u svojim filmovima nastupa kao zastupnik tradicionalnih američkih moralnih vrijednosti).

“Revitalizacija” žanra povijesnog spektakla

Novi film Olivera Stonea, njegov prvi igrani film nakon pet godina, ne može se svrstati ni u jednu od gore navedenih skupina – to mu je prvi povijesni spektakl i prvi film koji nije ni na koji način eksplicitno tematski vezan za SAD. No, on jest vezan za jedan drugi imperij: onaj make-donskoga kralja, najvećeg antičkog

osvajачa Aleksandra, koji je ostvario Alkibijadov san (a i san svog oca Filipa) o uzvraćanju Perziji osvajačkog posjeta, te je dospio čak do Indije (za razliku od *šefa* našeg suvremenog imperija, on je bio obrazovan čovjek, kažu da je znao *Ilijadu* napamet). Novi Stoneov film, sniman u londonskim studijima, Maroku i Tajlandu i “težak” 150 milijuna dolara (inače, Baz Luhrmann upravo snima film na istu temu, a zainteresirani su bili i M. Scorsese i R. Scott) ne uklapa se, dakle, u dosadašnji Stoneov opus, ali se uklapa u jedan drugi trend – onaj suvremene hollywoodske “revitalizacije” žanra povijesnog spektakla (iako je, strogo govoreći, to samo dijelom hollywoodski film, jer ga Warner Bros distribuira, ali je financiran europskim novcem).

Od 1995. do ovog Stonea imali smo prilike svjedočiti trima takvim megaspektaklima, a mislim da redosljed nastanka svih četiriju filmova odgovara i njihovu kvalitativnom poretku, u smislu rasta kvalitete (iako to ne kaže mnogo). Gibsonovo *Hrabro srce* bila je slikovnica o muževnim Škotima koji se bore protiv Engleza, koji su pak zli i/ili *pederi*; *Gladijator* R. Scotta bio je vizualno fascinantant (možda i previše), no scenarijski razmjerno neinteresantan, iako je imao i zanimljivih mjesta (problematika manipulacije masama, gladijatorske borbe kao *reality show*); naposljetku, *Troja* W. Petersena bio je film koji se nije upustio ni u kakav ozbiljan dijalog s antikom, u smislu da bi pokušao kreirati nova značenja unutar starih struktura, no ponudio je slojevite likove, kao i poželjno narušavanje uobičajene paradigme protagonist=pozitivac=pobjednik (ovdje su antagonisti, Trojanci, mnogo pozitivniji). U *Troji* su također zanimljiva bila mjesta “realističkog” aludiranja na mitsku predaju (npr. kad Ahilejevu majku Tetidu, prema mitu morskou

božicu, u jednoj sceni u kojoj se pojavljuje nalazimo kako stoji u plićaku, ili pak “realno” objašnjenje mitema o Ahilejevoj peti).

Stoneov *Aleksandar Veliki*, koji, uz mnogo funkcionalnog izostavljanja, prikazuje (mislim pretežno vjerno) životni put legendarnog osvajača, od dana *ponosa i slave* do nesigurnosti i nezadovoljstva dok vodi razjedinjenu vojsku prema krvoproliću u Indiji, najbolji je, dakle, unutar spomenute četvorke – jer donosi slojevitije likove od *Hrabrog srca* i *Gladijatora*, a relevantniji je od *Troje* u smislu semantičkog potencijala pri promišljanju prošlosti. No, kao što rekoh, to ne kaže mnogo: film, nažalost, ne nudi nikakve *posebno* zanimljive uvide ni u Aleksandrovu osobnost (u solidnoj interpretaciji C. Farrella; u Stoneovu opusu mnogo je impresivniji bio Nixon, kojeg je glumio A. Hopkins), ni u mehanizme moći, ni u povijesni proces/njegovu reprezentaciju (“podučni”, sveznajući narator, ovdje opet u Hopkinsovoj interpretaciji, pomalo iritira), niti pak u odnos Zapada i Istoka. Pa ipak, film nudi barem niz zanimljivih tj. kontroverznih momenata (uobičajeno za Stonea).

Biseksualac kojim dominiraju žene

Kao prvo i očito, tu je prikaz Aleksandra kao biseksualca (i, općenito, grčkog slobodnijeg odnosa prema toj problematici), što, koliko mi je poznato, odgovara povijesnim činjenicama (no, Grcima se to baš nije svidjelo – najavljuju tužbu protiv Stonea zbog, prema njihovim riječima, *neistinitog prikaza Aleksandrova života*). To je, ako ništa drugo, provokativan element koji će onemogućiti ismijavanje kakvo je išlo na račun *Troje* zbog prikaza Ahileja i Patrokla kao “rodaka”, a zanimljiv je i stoga što su Stoneovi likovi dosad uvijek bili izrazito heteroseksualno markirane *muškarčine*.

Intrigantno je, onda, da životom jednog biseksualca (koji čak više naginje homoseksualizmu) *dominiraju* žene. One su pak prilično mizogino prikazane, doslovno oprimjerujući tvrdnju Aleksandrova oca Filipa početkom filma kako su *žene mnogo opasnije od muškaraca* (na što se nastavlja kadar koji prikazuje zmiju). Dva ženska lika, Aleksandrova majka i žena, zrcalne su slike jedna druge: mračne su, prijeteće, jedna čini ono za što je druga sposobna – jedna je vjerojatno naručila ubojstvo njegova oca, a druga je mogla naručiti ubojstvo njegova ljubavnika. S druge strane, Aleksandrov mučno-incestuozi odnos s dominantno-posesivnom majkom, koju voli i mrzi, ali od koje ne može pobjeći, jedna je od najjačih strana filma. Zanosna pak Angelina Jolie kao mračna, zmijama

Stoneov film prikazuje Aleksandra kao bitno pozitivnu figuru, velikog vizionara koji je želio ujediniti svijet, stopiti zapadnjake i istočnjake, ali njegovi suvremenici nisu za to imali razumijevanja. No, iako Aleksandar, prema svojim iskazima i ponašanju, doista poštuje istočnjake i spreman se na njih osloniti, sam film ipak ih pretežno prikazuje kao neizdiferenciranu masu koja odgovara grčkim stereotipima

okružena majka, na rubu ludila i opsjednuta sinom, apsolutno glumački dominira filmom (i zaista je daleko napredovala od Tomb Raiderice).

Naposljetku, povijesno-političko-ideološki aspekt: Stoneov film prikazuje Aleksandra kao bitno pozitivnu figuru, velikog vizionara koji je želio ujediniti svijet, stopiti zapadnjake i istočnjake, ali njegovi suvremenici nisu za to imali razumijevanja. No, iako Aleksandar, prema svojim iskazima i ponašanju, doista poštuje istočnjake (ne smatra ih, suprotno svome učitelju Aristotelu, inferiornima Grcima, koje li blasfemije?!) i spreman se na njih osloniti, sam film ipak ih pretežno prikazuje kao neizdiferenciranu masu koja odgovara grčkim stereotipima (u sekvenci bitke kod Gaugamele, na primjer, oni su Nered i Strast, nasuprot grčkom Redu i Razumu). Uz to, uvijek ostaje to da povezivanje i prepletanje kultura dolazi putem kolonizacije Istoka. U svakom slučaju, riječ je o jednoj zanimljivoj dijalektici koja će zasigurno izazvati brojne polemike, a vjerujem da se film može gledati/čitati i kao implicitna poruka suvremenoj američkoj vanjskoj politici, koja nije manje agresivna od Aleksandrove, ali je zato mnogo ciničnija. ■

Što bi kupile bebe?

Maloljetnička trudnoća, projekt Andreje Kulunčić za International 04 – Liverpool Biennial, Liverpool, Velika Britanija, od 18. rujna do 28. studenoga 2004.

Projekt *Maloljetnička trudnoća* koristi liverpulske Bijenale kao svoju početnu točku. Cilj projekta je senzibilizirati javnost za problem trudnoće među maloljetnicama, po kojemu je Velika Britanija vodeća zemlja u Europi. Riječ je o *pilot-projektu* za marketinšku kampanju, odnosno prijedlogu za provođenje marketinške kampanje u Liverpoolu. Tijek i dijelovi kampanje izloženi na Bijenalu razrađeni su u suradnji s agencijom za odnose s javnošću i integrirano marketinško komuniciranje iz Zagreba. Posjetitelji Bijenala pozvani

su da daju svoje mišljenje/glas o izloženim elementima kampanje (*city-light* plakat, oglasi za novine, strategija kampanje, medija plan, itd.) ispunjavajući upitnik koji je sastavni dio rada. Projekt uključuje i okrugli stol o predloženoj kampanji da bi se vidjelo što posjetitelji misle o ovakvom načinu suočavanja s problemom maloljetničke trudnoće.

Now that I'm pregnant I think a lot about how I am going to finish my school with a baby. Is my baby's father going to stay with me? What will I do for my baby? It's really hard." tracy [age 14] huyton

Britain's teenage pregnancy rate is the highest in Europe

Malodobne trudnice i majke, njihovi roditelji, psiholozi, sociolozi i šira publika pozvani su na sudjelovanje u diskusiji. Plakati postavljeni na uobičajenim oglasnim mjestima u gradu podsjećaju na komercijalne reklame po svojoj vizualnoj poruci, sa slikom vesele, samouvjerene djevojke odjevene po posljednjoj modi. Tek pri boljem, drugom pogledu na plakat otkriva se potka djela, njegova društvena utemeljenost i "pomak" u poruci slike: naime, djevojka ima trbuščić, navedena je njezina dob, ime, dio grada iz kojeg dolazi, njezino mišljenje o situaciji u kojoj se nalazi i kako se osjeća u drugom stanju, statističke podatke o tinejdžerskoj trudnoći u dotičnoj četvrti, gradu, u Engleskoj i Britaniji.

Oglasi u novinama sastoje se od fotografije malog djeteta, ili je prikazan njegov kutak sobe, igračke, hrana, itd. Navedeno je ime, dob i dio grada odakle majka *under 18* dolazi, njezino mišljenje o roditeljstvu u toj dobi, statistički podaci o stopi maloljetničke trudnoće u Velikoj Britaniji... Od posjetitelja izložbe koji su popunili upitnik, njih 65% smatra da je tinejdžerska trudnoća ozbiljan problem u toj zemlji, 96% njih smatra da o tome treba javno govoriti, a 21% bi ih pomoglo volontiranjem i savjetodavnom podrškom. ▣

Priredila Silva Kalčić.

Ghetto 1999. – 2004.

Tež Logar

Galerija Ghetto bavi se predstavljanjem recentne umjetničke prakse post/neoavangardnog karaktera, interdisciplinarnog, multi i proširenog medijskog pristupa likovnoj umjetnosti, što podrazumijeva uporabu novih medija, eksperimente unutar standardnih tehnika, kao i druge strogo neograničene medijalne oblike izražavanja

Već godinu Galerija Ghetto u Splitu proslavlja petu godišnjicu postojanja, kao jedino mjesto u dalmatinskoj prijestolnici gdje se kontinuirano izlaže suvremena, tzv. post i neoavangardna umjetnost te eksperimentalna umjetnička praksa. Voditelj galerije Željko Jerman je 1988. počeo predavati na Slobodnoj umjetničkoj akademiji u Splitu, u okviru koje se sljedeće godine na mjestu gdje je nekad bilo kazalište mladih u

kvartu Get, u starom dijelu Splita, otvara Klub i Galerija Ghetto na inicijativu upraviteljice Akademije Sonje Rudynski (koja i nadalje program financira i iz vlastita džepa, ponekad). Dosad su u Ghettu izlagali umjetnici uglavnom, ali ne i isključivo iz Zagreba – iako je bilo povika da je program centraliziran u metropolu i *iz nje* (koja, činjenica je, kao adresa suvremene umjetnosti dominira kvantitetom i kvalitetom): Petar Grimani i Zlatan Dumančić (Split), Anto Jerković, Vladimir Dodig Trokut, Vlado Martek, Boris Cvjetanović (rodnom s Pelješca), Ivan Kožarić, Vlasta Delimar, Boris Demur, Tomislav Gotovac, hrvatska umjetnica koji živi i radi u Francuskoj Martina Kramer, Mladen Stilinović, Ivan Šeremet (Slavonski Brod), Ivan Faktor (Osijek), Pino Ivančić (Pula), Rino Efendić (Split), Đeneta Depolo (Korčula), Aldo Mirošević (Vela Luka), i drugi. Posljednja izložba održana u Ghettu predstavlja projekt "kulturalne razmjene" s Istrom, *Ravnica* Alison i Rajka Radovanovića.

Potreba za odgajanjem publike

Od početka rada galerija nailazi na otpor, čak i fizički, prevladavajućeg mentaliteta *velog mista*, i na nerazumijevanje onih koji vode kulturnu politiku u gradu. Promijenivši status – od anti-institucije do oficijelno priznate izla-

gačke institucije, postaje mjesto okupljanja "artističkog nezvaničnog splitskog kružoka", koji čini malobrojnu, ali vjernu publiku. Program je strogo profiliran i temelji se na najnovijim previranjima unutar tzv. post-neoavangardne scene, i od toga nema odstupanja, tvrdi Jerman. Mnogi izlagači na otvaranju izvode

one-off događanja, performanse, radne akcije, projekcije, te, nešto rjeđe, drže predavanja. Neznatnu prednost pred ostalima imaju afirmirana imena, pogotovo ona koja su u određenom trenutku u fokusu pozornosti javnosti, ali istodobno se pokušavaju pronaći nova, još sasvim nepoznata lica, osobito iz Splita ili okolice, koja pokazuju afinitet prema "neobičajenoj umjetničkoj praksi". Umjetnik i profesor Gorki Žuvela dovodi studente splitske Akademije likovnih umjetnosti u Ghetto na izložbe, *odgajajući* buduću publiku suvremene umjetnosti u tom gradu. U programu galerije nema nepotizma i starih zasluga, tako je nedavno jedan poznati slikar koji je "skrenuo i prešao u *gultelje štafelaja* bio odriješito odbijen", objašnjava Jerman, što ne znači da se tradicionalni umjetnički mediji poput slikarstva i skulpture ne izlažu u Ghettu.

Rajko Radovanović

Umjetnost bez granica

Ubuduće savjet galerije kani dovesti i "strance", barem iz obližnjih (bivših jugoslavenskih, "stoga što su nam najdostupniji jer – da upotrijebim ofucanu dvosmisleni izreku – *umjetnost ne poznaje granice*, ali poznaje materijalne nemogućnosti", objašnjava Jerman) država, na primjer Miška Šuvakovića iz Beograda, i ljubljansku grupu IRWIN, poznatu po svojoj društvenoj instalaciji *Neue Slowenische Kunst – State in time*, ambasada NSK države u privatnim stanovima diljem Europe. Novi izložbeni ciklus, posljednjih godinu dana, započeo je s performansom Svena Stilinovića *Geometrija krvožednosti* koji je dobro uzdrmao *velo mista*. Od iduće godine uvodi se stalna manifestacija pod nazivom *Vikend performans*. Program Galerije Ghetto u Splitu i dalje će "krpati" rupu na svom geografskom području – u predstavljanju najnovijih tendencija, i u praćenju recentne umjetničke prakse... ▣

Dnevnik putovanja

Pet priča koje su na Zarezovom natječaju za kratku priču stekle pravo objavljivanja.

Mima Simić

Zvijezde se ljušte s neba – vatrene strugotine meteora utapaju se u mraku koji bi mogao biti more, ili nebo. – Takva su ljeta na otocima – kažeš ti koja, kao ni ja, nikad prije nisi bila ovako daleko od pruge, farova automobila i asfalta namašćenog svjetlošću uličnih lampa.

Jesmo li na otoku? Ne znam; tamni se kopno preko vode, no možda smo mi njegov kontinent. Kako smo ovdje stigle nisam sigurna – kad te pitam, ti šutiš. Stopirale smo danima, sretale se na suprotnim stranama magistrale, raspadale se u retrovizorima i opet se susrele jednog od onih dana kad se automobili rastale na suncu ako stanu makar na tren. Prešla sam na tvoju stranu ceste i odvukla te kroz golo šipražje, poluspržene zakržljale borove, prečicom, do ovog mjesta gdje sad ležimo i zurimo u nebesku brusionicu, bez želja i misli.

U mraku si se rasplinula u bezmesnu, bezmjesnu, zračnu... Kako da se usudim uspenjati se na tebe, veća si za glavu; kad zaspeš mjerim i zapisujem u dnevnik putovanja: *točno 12 centimetara*. Prevelika si, ne bih se usudila, jedva se poznajemo, veže nas samo kruta sintetika pojasa na suvozačevu sjedalu i konačnost klika, odlazak.

Bitno je odlaziti, zapisujem malo niže, polako i krasopisom da ispunim vrijeme i uvjerim čitateljicu. Također je bitno da ne znamo je li ovo otok ili je otok

ono preko, ili smo na leđima kornjače koja, hipnotizirana i ozračena, jako polako kruži oko sunca. Ljeti je još sporija, nikamo joj se ne žuri.

Ležim na leđima kvrgave zemlje u mrežnicu loveći satelite koji kruže, pribrajaju se planetima, lijepe za zvijezde, pa uvlače ticala i nestaju u krznoj kondenzaciji, pamučnom otočju neba. *Da smo u školi, ovako bi nam izgledali praznici. Zadačnice i dnevni.*

Spavaš li? – ne znam ništa o orijentaciji mahovinom, godovima ili disanjem. Dišeš baš kao što pričaš, nečujno i bez mjehurića, bez daha. Stavljam dnevnik pod glavu i zatvaram oči, autoput leži za nama, prazan i plosnat. Ležimo skupa ne dodirujući se, nedodir nas zbližava – pod prstima nalazim mahovinu tvoje kose, tvoja mrtva ticala.

Pulsirajuće zvijezde odbrojavaju prošlost dok se noć oko nas zgušnjava, pritišće, i dlanovi mi završavaju na tvojima, nepomičnima i nevidljivima kao horizont. I šake su ti veće od mojih, trebaju mi sati da ih upoznam – dlanovi mapirani tarotom, brazde kroz koje mi prsti klize podmazani noćnom rosom i vlažnim slanim zrakom s mora. Spavaš li? – ne odgovaram na dodir, još ti ne čujem dah.

Kosa ti pucketa i iskri kad ti se uz ruku uspenjem do vrata, rasuta gnijezda krijesnica među tamnim pramenovima... pokušavam te namirisati prstima. Bliže ne smijem, ne znam ti ni ime.

Možda sam prespavala dane i ne sjećam se ničega osim noći u kojima sam te brojala u pauzama za me-

teore i satelite i ribe čija srebrna tijela svjetlucaju kao zvijezde dok se bezglasno gase u vodi pučine. Možda je trajalo tjednima; znaš da se bez hrane može živjeti mjesecima, kad je zrak tekuć i naučila si ga disati. Prebrojala sam te iznutra, kronološki, opipala ti svaki organ, zašuškala ih u riječi, nova imena. *Rječnik tvoga tijela, moj dnevnik.*

A jutro nam je serviralo horizont, tvrd i krivudav tamo gdje su otoci. Suhi vjetar s autoputa donosi ljske sprženih guma, zgužvane papire s imenima nepoznatih gradova, poznatog rukopisa. – *Takva su ljeta na otocima.*

Sjedimo i jedna na drugoj zjenice privikavamo na svjetlost. Onda ustajemo, za sobom ostavljajući tijelima izglacanu, zalizanu travu, dok se spuštamo prema obali gdje su zrnca pješčanog ljeta iscurila i nestala na plaži među oblucima.

Držim te za ruku noktima urezujući prečicu u tvojoj liniji srca. Smiješiš se kao da te ne boli, kao da si baš ovakvo ljeto očekivala, kao da te jesen nije iznenadila.

More je tamno i gusto, na dnu cvjetaju trave i morski tulipani, moruzgve i koralji, školjke kojima svima znaš porijeklo, znaš im nabrojati sve minijaturne dijele, sve organe, sva im imena znaš.

Svlačiš se, leđa su ti široka, bijela i glatka kao stijene na kojima sjedimo. Para se diže s mora, obavija nas. Primičeš mi se i polako ljuštiš s mene slojeve odjeće, krute, hladne i mokre.

Primaš me za ruku. Vodiš me u vodu. *Mislim da te poznajem.*

Španjolski vjetar

Zoran Lazić

Svaki put kad je pitaju u čemu je tajna, Veronika se nasmiješi i pusti ih da pogađaju. Zna što će reći: tajna mora da je u kremi. U debelim, masnim slojevima kreme. No svatko tko razmisli malo shvatit će da je tajna, zapravo, u kori. Možete imati najkuskusiju kremu na svijetu, ali uzalud vam sve bez kore. Bez dobre kore, sve se raspadne. Pišete? Osam bjelanjaka i šesnaest žlica štaub-šećera istući u čvrst snijeg i peći dva sata na 220 stupnjeva. Tajna je, dakle, u snijegu. Bez snijega nema ni vjetra.

A snijega, premda se već može namirisati u zraku, niotkuda. Dok krema stidljivo žubori na štednjaku, Veronika poviruje kroz prozor u vrt sa svježim procvatim narcisima. Nebo je čisto, grane na drveću ne odaju ni daška vjetra; pravi proljetni dan. A u školama još imaju hrabrosti tvrditi kako postoje godišnja doba. *Zimi drveće ispod bijelog pokrivača šije odjeću po najnovijoj modi koju će ponosno promovirati na proljeće* i slično. Svašta kažu, misli si Veronika, ali ništa više nije isto. Nekoć je sve imalo reda i smisla. Poštovali smo prirodu i ona je poštovala nas.

I upravo kad zabrazdi u jesenje misli, Veroniki se u misli prikrade poznat, zamaman miris. Odlazi do pećnice, pažljivo otvara vratašca i s krpom u ruci uvjerava se kako su kore pri kraju. I uspjele su, hvala na pitanju, baš kako treba. Evo, još malo pa će i krema s orasima. Kad se ohladi, još samo čokoladna glazura, i to je to. Poslastica je gotova i spremna dočekati goste.

Ali već je pola tri, a zvonce na vratima još se ne oglašava. Pa gdje je više? Sve bi bilo neizmjereno lakše kad bi Veronika naučila prestati iščekivati. Tako ona to oduvijek: kad čekaš gosta, čekaš gosta. Možeš ti gledati televiziju ili središati nokte, ali ako ti pažnja i u jednom trenutku odluta od činjenice da će gost uskoro biti pred vratima, onda nisi dobar domaćin.

I baš da se upita kako se to dogodi da se određeni ljudi u životu iz domaćina pretvore u gosta, kad evo zvon-zvona na vratima.

"Hej!", kaže određeni čovjek imenom Boris stojeći na pragu kuće u kojoj je još prošle godine živio s Veronikom.

"Hej, hej!", odgovara Veronika. "Narasla ti je brada."

I tu negdje, kao i uvijek svake prve nedjelje u mjesecu, pada pusa u obraz. Boris se sam uvodi u blagovaonicu, izmiče stolicu na čelu stola i pita: "Jesmo za što popit?"

"Da pogodimo: gospodin će kruškovac s mlijekom!", pogađa Veronika i odmah zatim skakutavo i razdragano nestaje put kuhinje.

"Pa jel' vidiš ti ovo vrijeme?", dovikuje joj Boris.

"Ne zna čovjek što bi više obukao kad ide van."

"A zato si, dakle, došao u pidžamici...", odvrća Veronika noseći pladanj s bocom kruškova, mlijekom i čašama. "Nego otkad smo mi to spali na 'lijep dan danas'?"

"Otkad su se dani poružnili", uzdiše Boris i pogled mu se najednom utapa u praznoj čaši.

"Ma daj", Veronika mu prilazi s leđa, "ajde, Boki". Nespretno mu grli vrat i oslanja glavu o njegovu.

"Kako Rikard?"

"Malo se nahladio, pa nije htio sa mnom. Ali nije mu bilo drago zbog toga. Znaš njega, ne voli kad ga ostavljam samog."

"Znam", sada uzdiše Veronika sjedajući za stol. Toči kruškovac i mlijeko u čaše. "I šta kažu, hoćeš li skoro doma?"

"Ali to im i odgovara", nastavlja Boris ne osvrćući se na pitanje. "Doktor Lukas kaže da je bolje da provodimo što manje vremena zajedno. Idiot, pojma on nema koliko je samo Riki učinio za mene... Sjećas

se ono još kad smo bili klinici, kad je stari sagradio kućicu dolje u vrtu... Kad se krov srušio i zamalo me poklopilo. Spasio mi je život."

"Da, sjećam se", odgovara Veronika gledajući ga prazno da praznije ne može. "Spasio ti je život."

"Ne znam kako to ne shvaćaju, ali... Verice, pa ne mogu ga ostaviti. Što ima loše u tome? Pa on mi je najbolji prijatelj."

Ostavio si mene, Veronika skoro da izusti. Ali onda se kao ipak sjeti tko je tu u većoj nevolji, pa pregrize jezik i, umjesto da bude sebična, ispije kruškovac do dna.

"Jao, oprost, stvarno sam sebična", reče i natoči si još jednu čašu, ovaj put bez mlijeka.

"A doktor Lukas", nastavlja Boris, "doktor Lukas je takav gad da ja to ne mogu vjerovati. Znaš šta mi je jučer rekao? Da se ostavim Rikarda i onda možemo razmišljati o izlasku. Ma zamisli! E, neće ići! E moj Riki... Ne dam ja tebe. Ma tko je uopće taj Lukas da mi govori što je dobro za mene a što nije?"

"Boki...", Veronika diže čašu u zrak.

"Ma tko ga je uopće postavio tamo? Pa kako on može ikome govoriti."

"Borise!", Veronika ga prekida.

"Ajmo, uzdravljaj!" Boris podigne čašu i nasmiješi se. "Za prijatelje!"

Veronika se kucne i njih dvoje struse svatko po čašu. A onda, tek što je spustio čašu natrag na karirani stolnjak, Borisovo se lice izobličilo. Izbulji pogled i naglo počne kolutati očima.

"Boki", Veronika se preplaši, "šta je bilo?!"

"Pssst...", Boris stavi kažiprst na usta. "Čuješ li? Čuješ?!"

"Šta bih trebala čuti? Ništa ne čujem!"

"Fffšššš...", Boris tiho zafijuče i počne izvijati glavu u vrtu. "Fffšššš..." A onda svoj sretni, buljavi pogled usmjeri ravno u Veronikine sitne smeđe zjenice.

"Zapuhao je, zar ga ne osjetiš? Topli jesenji lahor na svojim krilima nosi zavodljivi, gorko-slatki miris oraha. Ali varljiv je to lahor, jer iako je topao, njegova snaga razara! Uzima sebi sve živo! I mrtvi se ustaju u želji da ih ispuni! Da prostruji njihovim hladnim žilama! Verice, Verice, zar ga ne osjetiš? Svi ga osjete! Zbog njega se dižu kule i revolucije! Bradati mladići sa strojnicama pod miškom uz logorsku vatru pjevaju o njemu! Jer to ti je neslomljiva volja za životom. To je bog kojeg svi domoroci i zvijeri zovu... Španjolski Vjetar!"

Veronika skuplja glavu u šake i, u tišini, oslanja se o stol. A onda iz tog klupka prstiju izroni široki, najširi osmijeh. "Nisi ti normalan", ustaje od stola i Borisu spušta poljubac na čelo. "Nisi normalan."

"Tako kažu!", dobacuje Boris grohotom se smijući svojoj šali.

"Ta-dam!" Veronika ponosno na stol spušta tortu. Boris ushićeno plješće. "Oprost, kasno sam vidjela da nemam šlaga, pa sam je posula samo čokoladnim mrvicama."

"Verice, molim te ušuti i daj mi najveći komad vjetra na svijetu."

Nekoliko minuta kasnije, kada napokon dolazi do zraka, Boris, i dalje punih usta, razvezuje jezik.

"Vidim, narcisi su procvatili. Zнала je pokojna mama odgojit kćer, a?" kaže štipajući Veroniku za obraz.

"Više se brinula za te narcise nego za nas. A hoćeš da ti kažem zašto su procvatili?"

"Zašto su procvatili?", Veronika mu udovoljava pitanjem.

"Zato što su rodom iz Španjolske", Boris vilicom pokazuje na kolač. "Kao španjolski vjetar! E vidiš, a u Španjolskoj je uvijek ljeto, i briga njih gdje su, i njima je uvijek ljeto, cvatu kad im dođe. Nego šta ti misliš, mogli bi ti i ja i Riki skočiti do te Španjolske na proljeće, a? Kad malo otopli. Obećao sam mu već davno. A moram ti priznati da i mene zanima kako izgleda ta zemlja iz koje dolaze sve naj stvari. Zamisli samo: nas troje u Španjolskoj, pijemo sangriju, sunčamo se po cijeli dan i samo šaljemo razglednice svima, pa nek crknu od ljubomore..."

"Tako im i treba", kaže Veronika suzno i nagne još malo kruškova.

"A onda se vratimo lijepi i preplanuli. I svi slušaju naše priče i znaš šta? Uče iz njih. Uče kako život može biti lijep. I nitko ne govori, treba ovako, treba onako. Kad nas vide tako lijepo, tako preplanule."

Zvonce na vratima ponovo se javlja.

"Došli su", kaže Veronika.

"Auu, danas su bogme uranili..." Boris ustaje od stola. "Daj brzo, Verice, spremi mi jedan komad za Rikija, a ja ću im otvoriti."

Veronika stavlja četvrt torte u plastičnu posudu. Na ulaznim vratima zatiče dvojicu bolničara, jednog starijeg, drugog mlađeg, u razgovoru s Borisom.

"O, dobar dan, dobar dan...", pozdravlja u šali, praveći se da ih nije očekivala. "Pa kako to da ste nas već pronašli?"

"A nanjušili smo po mirisu", kaže stariji bolničar.

"E, to vam je najdraži kolač moga brata. Jeste za malo?"

"Ne hvala, gospodo, stvarno ne stignemo. Moramo požuriti natrag, da nas ne uhvati snijeg."

"A uz to", dodaje mlađi šeretski namigujući, "ne smijemo jesti slatko dok vozimo. Počnemo svašta pričati".

"Ma već vi svašta pričate", smješka se Veronika. "Mogao bi i vas doktor Lukas malo pogledati, a?"

"E, moja gospodo", stariji joj bolničar ovlaš stavlja ruku na rame, "ako dosad nisam završio na pregledu..."

"Ma dajte samo jedan griz", navaljuje Veronika, "ne pravim španjolski vjetar svaki dan".

"Stvarno ne smijemo, gospodo, doktor već čeka", kaže mlađi i potom se okreće Borisu. "A i Rikard te već traži po bolnici."

"Ajde, Verice, vidiš da se momcima žuri", Boris se miri. "Daj mi pusu."

"Vaya con dios!", dovikuje prigušeno trenutak kasnije kroz zatvoreni prozor bijelog kombija i ubrzo nestaje iz vidokruga.

Veronika ostaje stajati pred kućom. Sunce je nestalo, ali nebo je i dalje bijelo i čisto kao suza. Svejedno, ne može to potrajati vječno. Možda još danas, sutra, najdalje prekosutra, ali do srijede... Ne, nikako do srijede, zaključuje i odlazi pogledati ima li što zabavno na televiziji. ▀

natječaj

Papillon

Nike Gajto

Danas, na primjer, dogodila mi se manja prometna nesreća na putu s posla prema kući. Htio sam zaobići dva klinca na motoru, zaustavljenom uz rub kolnika, ali oni su naglo krenuli, bez žmigavca, ja sam zakočio, izbjegao ih frontalno, i tek su se lagano zabili prednjim točkom u bok mojeg auta. Nisu pali s motora. Bili su zbunjeni, udaljavali su se polako, pogledavajući prema meni, očekujući moju reakciju, nije im bilo ništa, samo su se bojali jesu li naljutili čovjeka u autu. Zaustavio sam auto, uključio četiri žmigavca i izašao van. Klinci su se zaustavili pedesetak metara dalje i čekali. Htjeli su vidjeti jesu li naljutili čovjeka koji je izašao iz auta. Pogledao sam blatobran, nije bilo nikakvih tragova, baš ništa. Vjerojatno su udarili točkom u točak. Zavrtio sam dlanom prema njima, kao da ih pitam kakvo je stanje. Klinac je doviknuo: "Je li vama sve u redu?" Kimnuo sam potvrdno. "I nama!" – viknuo je. Odmahnuo sam rukom i sjeo u auto.

Nekoć bi takav događaj ispričao ženi. Nekoć bi ga ispričao prijateljima. Nekoć su male prometne nesreće, pa čak i ovakve prometne ne-nesreće bile materijal za razgovore. Netko bi se nadovezao makar izbjegnuto nesrećom, i to je bilo nešto. Nekoć su mnoge stvari bile događaji. Nekoć sam pričao ženi o stvarima s posla kada bih došao kući. Nisam je gnjavio poslom, mrzim takve gnjavatore, pričao sam joj samo ono za što sam znao da je zanima. Voljela je što radim taj posao.

Danas me samo pita "Kako je bilo?". Najčešće odgovorim "Ah, uobičajeno". Ponekad kažem "dobro", a to joj kažem onda kada je na poslu bilo posebno zanimljivo. Nije da je moj posao postao rutina. Mi samo više o tome ne pričamo. "A ti?" – pitam je. "Tako", odgovara, "umorna sam". Ručamo, šutimo, drijemamo, provodimo ugodnu večer.

Nije da žalim za nekadašnjim vremenima kada je bio događaj to je li neka cura u prolazu pogledala mene ili mojeg prijatelja. I kada bi zatim pola sata raspravljali o tome. Ivana Mardešić, tako se zvala moja žena prije udaje, jedne je od tih večeri pogledala mene. Taj put nije bilo dvojbe kome se zbio događaj, tako nedvosmislen bio je njezin pogled. Njezin poljubac, njezina riječ, njezino obećanje, susret s njom i čekanje susreta, njezin pogled dok se smješka, svaki treptaj i svaki pomak njezinog oka, bio je događaj, događaj za događajem, struja, rijeka događaja koju nisam mogao čitavu obuzdati, koja mi se prelijevala preko ruku, prolazila preko mene, zbog koje sam patio što je moram propustiti, što mi toliko toga bježi dok želim uhvatiti sve što iz nje potječe. Tjah. Nije da žalim za tim vremenima kada sam je volio. Volim je još, samo mi o tome više ne pričamo. Nekada nisam mogao smisliti pametnije riječi pa sam joj neprestano govorio "Volim te." Rekao bih joj to pedeset puta zaredom, brzo, "volim te – volim te – volim te – volim te...", i tada mi to još ne bi bilo dosta, i onda bih je ljubio, i opet joj govorio "volim te", kratko, i dugo, i šapućući i zavijajući, i na sve moguće načine.

Danas je samo nježno pogledam. Nekoć, nisam je mogao prestati ljubiti, Bože, kako li sam samo izbalio tu ženu, kakva li sam samo sluzava usta bio, svuda po njezinom tijelu.

Imamo kći, jedinicu, studira u inozemstvu. U Rimu. Samo se ona rodila iz tih silnih balavljenja, Mirela joj je ime. "Zvala je Mirela" – priča mi žena. To kad Mirela nazove, to je u našoj kući uvijek neki događaj. "Mirela je prijavila ispit" – to je isto neki događaj. "Mirela je udomila mačkicu, ne znaju je li muško ili žensko" – i to je događaj. "Mirela pita možemo li joj poslati što novaca, išla bi s Petrom (to joj

je cimerica) sedam dana u Barcelonu" – događaj. "Petra ima novog dečka, Talijana" – događaj. "Zamisli, mačak im je poderao kauč" – događaj. "Brat od Petrinog dečka, Massimo, konačno je dobio dijete" – događaj. "Pozdravila te Mirela." "Je li me pozdravila ili je samo pitala kako sam?" "Pitala je kako si, ja sam rekla da si dobro, a ona je rekla da te pozdravim. Zadovoljan?"

Naravno da sam zadovoljan. Nešto mi se događa u životu, skoro sam se uspio sudariti s klincima, Mirelin mačak popiškiro se po tapetu, Massimov Giuseppe ima postnatalnu žuticu. A sve to samo u jednom jedinom danu! Ne znam, možda postajem star i grintav. Je li to ta kriza srednjih godina, ili je to učmala nepokrenuta Hrvatska, ili je samo slučajno ispalo tako, ironija historije i slijepih sila za koje nitko nije odgovoran – da mi se posljednjih godina pod milim nebom ništa ne događa. Na primjer, trebao sam nagaziti one klince, kad ono – ništa. Pa ni malog ulubljenja na blatobranu. Ne žalim se prijateljima, reći će mi da pronađem neki hobi, ili da dođem srijedom i subotom na stolni tenis. Možda to ne bi ni bilo tako loše, imaju oni djece, imaju događaja. Ma gledao sam ja te filmove, čitao knjige, sad da osnivam klub boraca, sve je to za malu djecu. Kužim ja, i zijevam, gledanje filmova, čitanje knjiga. Ostanu ti navika. Nekoć ti je to bila potreba, sad samo vidim ženu kako stavi nešto u video, mene pokrije dekom, i da ne moramo gledati kako nemamo što pričati, gledamo film. Da prođe večer. "Dobar je bio, a?" – nalakti se na kauču za odjavne špice. "M-hmm..." – mrmljam nešto, filmovi me uspavljaju. Nema smisla ni da idem psiholozima. Prilično sam normalan i, osim toga, nikad ništa ne sanjam. Ili je to već znak neke bolesti kad čovjek ne sanja? Tumor, povreda mozga? Da odem liječniku?

Ma da. Čovjek klizi sam u čekanje da mu kći završi fakultet, uda se, postane trudna, rodi dijete. Upoznavanje zeta, vjenčanje, rođenje unuka, sve sama hrpa važnih događaja. I okupi se mnogo ljudi na tim vjenčanjima. Stare babe nabrajaju mrtve i govore jedna drugoj "A, što ćeš, tako ti je to". Tako ti je to. Svi imaju neku djecu, i prijatelji, i rođaci, možda bi došao i Massimov brat, i on ima dijete, možda bi ih već imao dvoje. Dao Bog da nam zet bude vjernik kad mi već nismo, imali bismo i krštenje. Pa prvi zubići, "Mirela je rekla da je mali dobio prvi zubić. Pozdravila te". Pa drugi zubić, "Mirela je rekla da je mali dobio drugi zubić. Je li ti teško, molim te, skoknuti do videoteke?". "Imaš neku želju?" "Uzmi nešto... nešto dobro."

Hoću. Papillon. Identificirat ću se s Dustinom Hoffmanom, patit ću što nisam Steve McQueen, a zatim ću zaspati. "Dobar je bio, a?"

Da dobar. Kao i svaki drugi. Zapravo, cijenim *Papillon*. Cijenio sam ga. Najprije, da napomenem, nisam nikada bio neki filmofil, naročito ne u mladosti. Život me u kasnijoj dobi natjerao da pogledam mnoštvo prvih polovica filmova na videu i, ako ne bih zaspao, onda i nešto čitavih filmova. *Papillon* sam još kao mladić proglasio remek-djelom. Znao sam tada seruckati takve stvari, uživjeti se u glorificiranje ili pljuvanje nečega, a zatim bi se i sam iznenadio u kojoj mjeri može uvjerljivo zvučati tako motivirana interpretacija. "*Papillon*", rekao sam jednom, "to je najveća ikada ispričana priča o potrebi čovjeka za slobodom". McQueen i Hoffman bjegunci su iz zatvora. Odvažni su, hrabri, inteligentni. Ali nemaju sreće, bivaju uhvaćeni. Pokušavaju ponovo, i svaki put su premješteni na bolje čuvano mjesto. Na kraju, završavaju na nekom izoliranom otoku, tim zlokobnijem što uopće nema ljudskih čuvara, samo golemi valovi udaraju u oštre hridi podno visokih litica, prijeteći da će smrskati sve što se pojavi na morskoj površini. Hoffman je ovdje stigao ranije. Živio je u nekoj izbici, uzgajao dvije svinje i sadio neko povrće. Onda kada se

počneš uzdati u ljetinu i praščiće, onda si gotov, spljošten si, zarobljenik si situacije. Odustao je od bijega. Predao se, bilo je nemoguće. McQueen stiže svjež. Želja za bijegom nije ga napustila, iako više i nema život u koji bi trebao pobjeći. Njegov je cijeli život zarobljeništvo. Njegov je čitav identitet – osuđenik na doživotnu robiju, čovjek bez igdje ikoga u vanjskom svijetu. Ali on se tome opire. On bježi od svoje sudbine. Kada sam bio u osnovnoj školi prvi put sam čuo od učiteljice frazu: staviš prst u more i povezan si s cijelim svijetom. More je simbol otvorenosti, simbol slobode i pustolovine. More je izvor života za naše ljude, inspiracije za pjesnike, majka trgovine, zapadne civilizacije, more je Odisej, da ne nabrajam dalje. Ali je u *Papillonu* more beskrajno moćna nepregledna navala golemih valova. Ono nije ništa samo po sebi, sloboda i život su tek iza njega, ono je samo pokretna prepreka koja za tebe ne zna. Nađeš li se u njemu, ono te razbije o stijene, i ne doživljava to kao neki događaj, što se njega tiče, ono samo neprestano, ritmično, neumorno, vječno: odašilje, odašilje, odašilje... valove. Steve McQueen sjedi na vrhu litice i bulji u to tupo more. Njegovo je lice jednako tupo, otupljeno je tupilom koje više nije bezizlaznost, nego je tupilo koje je spremno zaboraviti na potragu za izlazom. Film tu može završiti, jer tako završavaju ljudi.

Ali ne i heroji. McQueen odnekud donese plodove nalik plodovima tikve. Baci ih u more. Val se odbije od obale, odnese plod nekoliko metara dalje, čini se kao da će otploviti na valu nade, međutim sljedeći val svom silinom razmrska plod o hridi. Nemoguće je. McQueen baca plodove, razmrskavaju se. Ali čovjek se ne predaje, bitno različit od tikve, konačno uočava ritam valova. Pet, šest, sedam, i na sedmom valu u igri odbijanja morskih sila, plod uspijeva otploviti na pučinu. Sedmi val otvara uzak, rizičan put. Jer i dalje, stotinu milja dalje nakon toga, more je nepregledno, kopno nevidljivo. Hoffman ne pokazuje naklonost za McQueenovo oduševljenje. Prerizično je. Ostati će na otoku i izgajati praščiće. Kroz nekoliko godina imat će cijeli svinjac. Dan je lijep, osunčan. Na broju sedam niz liticu pada od tikvica i koječega skrpan splav, a za njim skače čovjek neugaslih plavih očiju. Uspinje se na plovilo, i more ga odnosi u nepoznato.

E sad. Kada bi moj život bio film, učinio bih isto što i McQueen. Skočio bih dolje na sedmom valu, uspeo se na motorni čamac filmske ekipe, presvukao se i popio viski.

Ivana. Tako se zove moja žena. Sjedi u dnevnom boravku i lista neki časopis. Stojim ispred nje, gledam je. Ona me iz početka ne primjećuje, a zatim pita: "Što ti je?"

"Danas mi se nešto dogodilo." – kažem.

"Da? Što to?"

"Danas kad sam se vraćao s posla umalo sam srušio dva klinca na motoru."

"Ma daj..." – podigla je pogled i skinula naočale.

"Bili su zaustavljeni sa strane, i kada sam ih pokušao zaobići, naglo su krenuli..."

Gleda me dok joj pričam. Zaboravljam se dok pričam, čujem svoje riječi, gledam je. Pogledi nam se susreću, igraju se, moje riječi su nevažne. Još je privlačna, lijepa je kad skine naočale. ■

Kolo neobičnih ptica

Zdravko Vuković

Pozvonili su na vrata toga predvečerja poput dva gusarska atamana što stoje pred nemoćnim plijenom, očekujući akviziciju u već dogovorenom novcu koji će ih prehraniti u sljedeća tri dana. Pedeset kuna po glavi, plus nešto u naturi dobrostivošću gospođe Lare – to je novac kojeg se ne bi odrekao ni sam Krez, da je kojim slučajem živ, i da kao takav živući Krez živi tu gdje žive atamani gusarski, u zemlji Hrvatskoj, ako ne već u Lidiji. I dobro je već znano, otkad na ovoj kugli zemaljskoj ima atamana gusarskih i ljudi, da je bolje čovjeku Amen biblijski izreći no od istih da mu se prigovara i sudi: gnjavaža je to što je čovjek još uopće živ; gnjavaža je što još uvijek udiše zrak; gnjavaža je što je star, a na planeti se rađa sve više i više duša. I čovjek onda umre.

Atamani gusarski i oni što se u trenutku smrti pokojnikove nalaze ili traže po raznim geneološkim stablima i kartotekama, koji za zemlju Lidiju teško da su i čuli, ali bi svi odreda htjeli biti barem Krezovi, već po inerciji svojih svakidašnjih života i samorazumljivoj održivosti svoga bića kucaju i zvone na pragovima nesretne rodbine. Svi odreda tvrde da su živi, i da su zdravi. I svi tvrde da su od roda. Pa ako to i ne prođe u prvi tren, igraju na kartu DNK analize. A kad i to ne ide, zaigraju a bank na stričevske veze u petom koljenu, i falsificirane fotografije na kojima pokojnik ispija iz slamke Coca-Colu, a najdraži mu rođaci trepere nad licem s jeftino kupljenom lepezom od palmira lišća u nekakvom neprovidnom raju, s kojeg cure kao u filmovima ljepotice na pokretnoj traci Holywooda. A i rodbina se sama – kao već po pravilu – izvježbala u svojoj boli zbog odlaska dragog im pokojnika, i na prvi znak medicinskog konzilija o terminalnosti tog i tog slučaja zapisuje taj isti slučaj kao građansko-pravni meritum u ostavinskoj raspravi na kojoj se imade dobiti kuća, okućnica, garaža i bazen, ili barem – u krajnjem slučaju – tri hektara visokorodne zemlje.

Slučaj sa zvonjavom na vratima gospođe Lare ipak je bio drukčiji. Lara više nije imala nikoga od roda (ili je barem tako pričala), a Amir i Franjo bili su od onih ljudi što za bijednu crkavicu u naturi od nešto rakije ili za neki sitan novac uređuju vrtove umirovljeničke klijentele, cijepaju drva po podrumima novopečenih tajkuna i obrezuju nokte onom soju ljudi koji za to mogu platiti, a ne žele ostavljati novac u visokorentnim salonima ljepote.

Poslovi koje su obavljali, svodili bi se na najbizarnije stvari koje normalan čovjek može uopće zamisliti: pranje i četkanje mačaka, vazektomija muških kućnih ljubimaca, čitanje Ilijade i Odiseje slijepcima koji nikada nisu pošteno naučili Brailleovu abecedu, ili pak glumljenje Djeda Mraza u supermarketu za Božić, češkajući dječicu po zapešću, dok bi im ova čupala brade i udarala ih po nosevima, očekujući stetoskop, Barbiku, ili barem električni vlak koji gazi vanzemaljce. I sve to, uglavnom za pet *banki* po glavi, pa se moglo reći da je to njihov magični broj i laterna magica oko koje su se vrtjeli poput trodnevni leptira, odgađajući svoju simboličku smrt, kao i onu manje simboličku. Manje simbolička smrt nailazi u trenucima kada u posljednja tri mjeseca ne uspiješ skupiti nikakav skor, pa ni onaj od najobičnijih pet *banki* u vremenu koje ti treba da reproduciraš isto tako običan život. No sada su bili pred vratima gospođe Lare, upregnuti poput strune gudačke, iščekujući tih magičnih pet *banki* po glavi što im je gospođa Lara obećala, za posao koji još nikada nisu radili u životu. Gospođa im je telefonski javila: »Dodite večeras u šest! Sve će biti spremno. To je tek pola sata posla – ništa posebno!«

Vjerojatno je opet obrezivanje noktiju, uvjeravali su jedan drugog. Ili je feniranje Larinog kanarinca i čišćenje njegovog izmeta iz krletke. Ta njena beštija od kanarinca često pobolijeva, pomislili su. Možda je i uginula! Možda je treba tek pokopati! U najgorem slučaju, opet se u stanu začepila zahodska cijev. I to je dobro. Jer kada je nešto dobro, Lara dobro plaća. A kada je nešto zaista dobro, konju se u zube ne gleda.

Kako god bilo, novac su već vidjeli u džepu, i tu se više nije dalo učiniti ništa.

Ušavši u tijesni koridor hodnika, jedno breme s leđa već su skinuli: kanarinac gospođe Lare bezbrižno je cvrkutao kao kakva navijena umjetna ptica, postavljen u kavezu poput limenog smjerokaza u pravcu kuhinje, iz koje se tek primjetno pušio tanak stup pare.

– Ova vaša ptica, gospođo, ta vaša papiga, radi ko urica! – kratko je prozborio Amir.

– Isuse! – ubaci se Franjo – to je kanarinac, a ne papiga. Baš si majmun. A znaš li ti što je uopće ptica?

– Kaj god da je, ima krila! Ptica il' kanarinac, nije li to isto? Vidiš ga kak samo pjeva? A je l' to stvarno kanarinac, gospođo? Mislim, je l' to stvarno ta vaša ptica?

– Kanarinac! – kratko se nadovezala Lara. – To je kanarinac, moj mali Bobi! Mali Bobek, ha? Voliš ti svoju Laru?

Lara je prišla kavezu poput ljubavnika u ekstazi, i počela infantilno tepati razigranom stvoru. – A znate, dečki, on mi je sve što imam, i jedino me on razumije. Nema više nikog svog. A što ćemo? Takva vam je starost.

– Je, je, baš je sladak taj moj Bobek, zar ne, gospođo? To vam je, bogme, sve što ja još imam u svom životu. Al' ja još na Mirogoj ni ne pomišljam. A tek sam osamdeset i četvrtu odvalila. Jedino što me, istina, tu i tamo ponekad trgne u šiji, no to ja riješim svojim talismanima, i sve je opet dobro. Samo što, s druge strane, nemam s kime pričati. Znaate, Franjo, kanarinci ne govore!

– A što ćemo – odbrusio je Franjo. – Nije ni meni lako. A ovom tu mom je još teže. Njemu su vam sve stvari na ovom svijetu iste. Moj pokojni otac bi reko: "Sjaši Kurta, da uzjaši Murta". Iako ni on nije razlikovao ptice.

U pogledu ptica, nije Amir imao ni najbližeg pojma. U pogledu kanarinaca ili papiga, vjerojatno još i manje. Ali, Amir je imao Franju, a Franjo je imao cijeli svoj svemir. U nepreglednosti tih njihovih života Lara je sad sjajila kao kakva signalna svjetiljka na kojoj se može ugrijati u teškim trenucima pomanjkanja sreće, novca ili ogrijevnog materijala, pa ako se dobije još pokoja šalica kuhanog vina – to je pogodnost koja se ne odbija tek tako. A nadnica od pet *banki* koja je već bila zakaparena, smiješila se nevjerovatnom lakoćom. Jer to je bio poslić, kako im je navijestila gospođa, tek koju polovinu sata. A zna se od pamtljiveka da je vrijeme – novac.

Kako god bilo, Lara ih je, pošto su ispili dvije-tri šalice vina i omrsili sarmu, konačno uvela u spavaću sobu. Tišina koje je ovladala ovim prostorom bila

je remećena tek cvrkutom gospodinog kanarinca i otkucajima zidnog sata, ispod kojeg su se klatili teški batovi od žutog patiniranog mesinga. Bila je to atmosfera koja se još uvijek može vidjeti po onim stanovima zagrebačkog Centra, gdje se zidovi dižu do vrhova plafona poput Alpa, dok na njima vise slike raznih Murtića, Becića ili Kulmera, a sve zajedno odiše nekim nestvarnim ugođajem u kojem se za tren pretvoriš u apstraktnu figuru s tih platna, ili jednostavno odletiš poput ptice u svijet nebeskih stvorova koji su kartu za svoje privremeno ili vječno putovanje dobili tko zna kojim uzrokom. Tek ti tišina tu može došapnuti koliko si malen u tim prostorima načrkanim litografijama, knjigama i draperijom, i koliko je život velik. A život se Amiru i Franji ovdje počeo odmotavati kao u fantazmagoriji srednjovjekovnih svetaca: iako su okolnosti govorile u prilog barem neobičnosti nastupajućeg posla, polusatna nadnica bila je dobro već zakaparena, i uzmaca više nije smjelo biti.

Gospođa je počela naredivati: – Najprije ćete osloboditi krevet. To je potrebno da bi se promijenila posteljina. Ne želim u stanu imati ni najmanju trunku prljavštine. A ležeći je položaj najprikladniji za obavljanje posla. Ovdje na stolu sam vam već pripremila sve što treba. Dakle, najprije plahta, zatim deke, pa onda sve vratite kako je i bilo. Ja za to vrijeme idem pogledati kako je moj Bobi, a donijet ću vam i sve ostalo što je potrebno.

Gospođa se nije još ni udaljila, a krevet je već bio odtarećen. Nakon što su oslobodili ležaj i odstranili onečišćenu tkaninu, počeli su namiještati postelju.

– K vragu, ovo je krpa, a ne pokrov – rekao je Amir. – Ko da prekrivam nogometno igralište!

– Šuti i radi – nervozno je odgovorio Franjo. Nisi plaćen za brbljanje. Uostalom, ovo neće trajati dugo. Po mojoj procjeni i manje od pola sata.

– Da. Pola sata. A te tvoje procjene nas uvijek i uvale u govna. Bolje bi bilo da je sve ovo radio netko drugi.

– Ne lupetaj – opet se nadovezao Franjo. – Stara je tražila nas, jer je stara mušterija. A svaki je posao pošten. Budi sretan što ne čistiš WC-e!

– E usranog mi poštenja, danas ću se napit ko svinja – rekao je Amir. – A možda ću od sutra čistiti i WC-e. Svi ionako moraju pišati. I kaj? Pa i svinje su ljudi?

– Ljudi su svinje, a svinje ponekad i nisu ljudi. I sve to mora pišati! Pa ne moram sad imati i sat biologije?

– Ne moraš. No ovo mi je sve više čudno. Bilo bi bolje da smo cijepali drva.

– Možda. Ali ovo neće biti ni pola sata posla. Prekrij taj krevet i šuti. A onda ćemo dalje.

I dok je sat s mesinganima njihalima otkucavao poput tvorničkih strojeva koji bilježe radni dan nekadašnjeg socijalizma, krevet je na brzinu bio presvučen. A onda se, tek za trenutak, par mogao i odmoriti. Amir je sjeo i zapalio cigaretu, očekujući

natječaj

brzi povratak kući i svinjsko opijanje za one svoje pola nadnice, koja je tako dobrohotno bila već zakaparena od strane gospođe Lare.

Gospođa se vratila, a početak posla je već uredno bio dovršen. U jednoj ruci nosila je vrtnu škare, dok je u drugoj nosila čašu sa svojim zubaalom.

Nemoguće je to opisati, ali tada se dogodio cijeli kaos. Nosila je Lara vrtnu škare u rukama, i zube, kao da želi pokoriti cijeli svijet. Njen planet se rotirao: Bobi je bio nahranjen, i radosno je dalje cvrkutao. Kulmeri, Becići i Murtići radosno su *njištali* sa slika ovješanih na putu do *Alpa*, a litografije i svileni draperaj blještavo je kidisao očne mreže unezvjerenog nadničarskog para.

Nakon što su opet opteretili krevet, par je čekao daljnja naređenja. A Lara je naredila:

– Sada ćete ovim škarama raditi *polumjesec*! To je vrlo osjetljiv dio posla, jer nokti su debeli berem pola centimetra. I nemojte se bojati: to je samo rožnato tkivo! Posao zahtijeva da radite elipse, dok se ne odstrani sav taj rožnati smrad. To su zadebljanja koja se u prirodi teško vide. Ali ništa strašno. Zamislite filadendron. Kao kad sjećate nokte normalim ljudima. Je li jasno?

Bilo je jasno. I krenuli su na posao. Amir je uhvatio lijevu nogu, dok se Franjo uhvatio desne. Cijeli posao obavili su vrlo brzo, iako kratkoća vremena nije mogla prikazati svu narav i težinu posla. Morali su se momci ipak dobro namučiti u odstranjivanju tih kandži: Amiru je počeo sve više probijati sitan znoj sa čela dok nije uredio svih pet nožnih prstiju svoje lijeve *zone*, dok je Franjo prigušeno proklinjao mater gospođe i sve njemu poznate svece, jer mu se sve više činilo da reže nekakav lim za oplatu kućnih olukova, umjesto običnog rožnatog tkiva. No ipak, novac je novac, pa makar čovjek morao proklinjati i samog Boga za to da ga zaradi. Kako god bilo, manicom najumješnijih hortikulturnih stvaralaca, smjernom geometrijom polumjeseca odradili su posao i prije no što bi Bobi rekao keks. Za deset minuta, rezanje noktiju bilo je gotovo.

Onda je gospođa opet naredila: – A sada momci, turpijanje!

– Gospođo, a da se malo odmorimo i pripalimo cigaretu? – upitao je Amir, sada već sav moker od znoja. – Pogledajte mi košulju ispod pazuha. Kao školska spužva!

– Dobra ideja Amire – rekao je Franjo. – Sad mi baš treba cigareta. I možda čašica konjaka, gospođo, ako imate?

– Ne dolazi u obzir! – počela je vikati Lara, iznenađeno. – Što vi mislite? Na večer imam preferans!... Kod Martičke!... Posao mora biti gotov što prije!

– Smirite se gospođo – odmah je uletio Frane. – Evo, pošteno je... Vi plaćate... Odmah nastavljamo s poslom!

Razbila je čašu koju je držala u ruci. Poput kakve kanonade, keramički komadi zubala razletjeli su se zvučno po sobi zajedno s ritmičkim pokretima teškog mesiganog njihala.

Sada je bila sva u transu nekog prenapreznja, kao da je zaboravila sasvim prirodnu lakoću posla koji se kod nje imao završiti. Franjo je ipak zapalio. To je učinio i Amir. Znoj je obojici naplavio pazuhe, a spirale debelih noktiju visjele su im sa košulja kao banane.

Oči su joj počele svjetlucati kao mački u mraku, a pokreti dobijali fizionomiju sjenki nepatvorenih as-sasina. Koordinacija pokreta poprimala je prenerovne kretnje, i na čas se možda moglo zamijetiti kako njezine ruke u kretanju urlaju. Tek na tren. To je bio otklon od nakane. Neke se stvari trebaju promptno zaboraviti u životu. Pogotovo ako je život zaista velik.

Iako je Bobi opet sve više unezvjerenost krilima lamatao u kavezu, Lara kao da je potpuno zaboravila i na njega. A onda se opet sabrala. Val egzaltacije se urušio. Dečki su popušili svoje cigarete.

– Posao se mora poštivati, dečki, kao što se moraju poštivati i ljudi – nastavila je. – I rokovi. I to se sve treba raditi s ljubavlju, kao kad volite svoje najmilije ili svoje kućne ljubimce. Pogotovo ako su vam ti ljubimci sve što imate u životu. A sve dok ovaj posao ne bude gotov, nema alkohola. Uskoro moram na partiju preferansa i posao zbog zabušavanja ne može trpiti. No dobro. Molim vas, tu je sve na stolu i možete odmah nastaviti.

Pripremila je gospođa sve potrebno za akciju. Na stolu se našao pribor za manikuru, turpija za metal, kirurški pribor škara i masa raznih vizažističkih pomada. Čak i jedna pinceta.

– Preporučujem vam ovu turpiju za metal – rekla je gospođa – a uštedjet ćete mi i novac. Tolike su mi turpije za nokte već popucale da odavno već koristim ovu neobičnu varijantu. Dakle, turpija za metal! To imate. Onda će ići lakiranje. Nokti moraju dobiti svoj prirodni sjaj. Poslije možete upotrijebiti ovaj puder za dogotavljanje posla. To je kao od Boga rođeno za dječje guzice i ten kože. Najviše pazite na lice i ruke. I na kraju – odjeća. No to je tek formalnost.

Tek što je izrekla zapovjedi, požurila je u kuhinju. Njen Bobi je još uvijek unezvjerenost lepršao u kavezu. Shvatio je da više nije epicentar gospodaričinog svijeta. A onda je opet dobio keks. Nakon nekoliko minuta, gospođa se vratila.

– Bobiju je dobro, dečki. Idemo dalje s poslom!

Finiširanje je krenulo. Najprije su počeli turpijati *zone*. Od siline abrazije koju su pokrenuli, rožnati prah nokata fracao je po njima kao kakav karuselni zvrk. Prah koji se stvarao zajedno sa slinom i znojem uskoro je pretvorio njihove košulje u vonjave krpe. No momci nisu sustajali. Polukružni pokreti turpijama njihovoj su snazi davali konačni ishod. Ishod dobro napravljenog posla. A to se sve više primjećivalo na obliku okamine njihovog trudbeničkog rada. Nokti su skoro bili gotovi.

Nakon što je i ta faza posla bila dovršena, još jednom su zapalili cigarete. Lara je bila zadovoljna, a Bobi je nezainteresiranošću za cijelu tu priču i dalje žderao svoj nezamjenjivi keks.

Onda su momci nalakilari i nokte. Lara je i s tim bila zadovoljna. A dečki su se onda primili oblačenja. Po prvi put im je konačno laknulo. Posao oblačenja bio je čista dječja igra, jer odjenuti nekog i nije bogzna kakva stvar. Podigavši noge, koje su sada bile sasvim uredne i s istinski blještavim noktima, konačno su mogli navući i intimno rublje. Na kraju je došlo oblačenje odjeće. Baš onako kao je Lara tvrdila da će biti. A cijeli taj posao nije trajao više od pola sata. I Lara je s njim zaista bila zadovoljna.

U trenutku isplaćivanja novaca, Amiru i Franji činilo se kao da su odvalili nekakvu azijsku planinu. Gospođa im je uredno isplatila novac i ponudila ih s konjakom. Odbili su. Na brzinu su se obukli, pozdravili gospodaricu i njenog Bobiju, a trenutak kasnije već su bili na svježem večernjem zraku.

– Ovo je ipak bio krvav posao – rekao je Amir.

– Ovo je zadnji put da radim tako nešto.

– A tko bi rekao da je stara prolupala. Nisam mislio da će biti takvo što. A i ništa telefonski nije javila.

– Stvarno neobični nokti – opet je rekao Amir.

– Ali i dobra duša.

– Bogami, bio je pravi. Puno bolji od stare. A zamisli, to joj je bio peti!

– Ne može čovjek povjerovat – čudio se Amir.

– Peti!... A pun love, ko Krez! A da ga nije stara...

Mislim... Znaš...

– Iskreno, živo mi se fućka – rekao je Frane. – Mi smo lovu zaradili.

– Imaš pravo. Mi smo svoje odgulili. Hoćemo na cugu?

– To je prvo što treba, pa makar se više ne digao od šanka. A stara nek crkne.

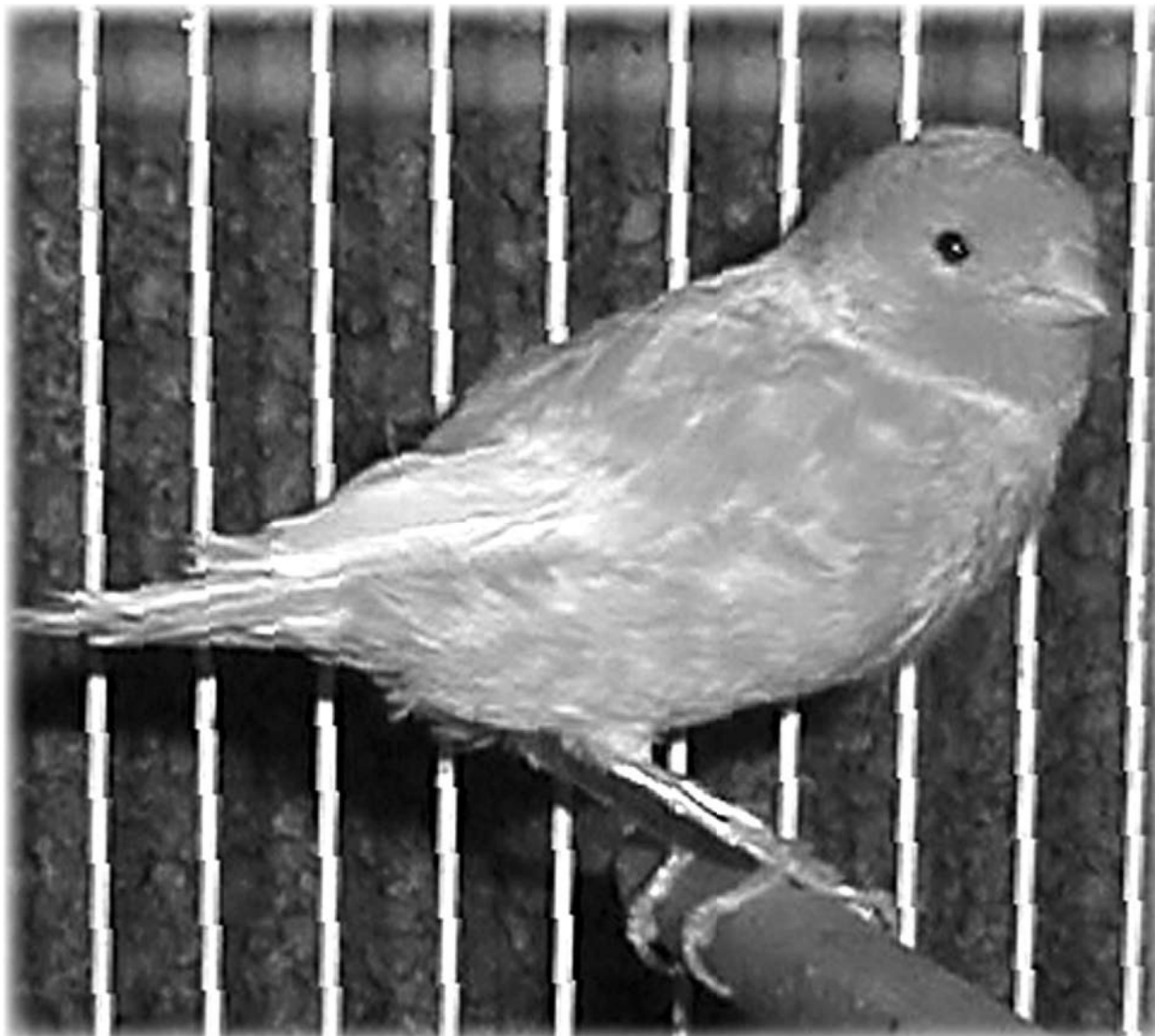
– To je prvo što treba, pa makar se više ne digao od šanka. A stara nek crkne.

U stanu gospođe Lare sve je mirisalo na još svježe pomade i čisto pokojnikovo rublje, a smrt kao da se zavukla u sve kutove stana u kojem je jedino Larina ptica još donekle predstavljala opreku tom osjećaju neumitnog propadanja. No gospođa na smrt ipak još nije pomišljala, iako je odvalila osamdeset i četvrtu s vrata. I po prvi put joj se učinilo da godine više ne stežu. Osjećala se lagano, poput svoje ptice, koja joj je bila sve što je preostalo u njezinom oslobođenom životu. Mogla se u potpunosti posvetiti svojoj toaleti i večernjem preferansu kod Martičke. Bila je smirena. Znala je da će Bobi vjerno čekati u krletci, pun ljubavi, načinom kojim se ponašaju svi kućni ljubimci na ovoj planeti dok očekuju da im se vlasnici vrata s raznih neodgovornih poslova ili godišnjih odmora. Ili tek s nevažne partije karata.

Najprije je navukla svoj kaput. Zatim je stavila kapu, i šal oko vrata. Tri koraka su tek bila bitna dok nije ušla u spavaću sobu. Nagnula se, zaoblila usne i poljubila lež posred čela. Onda je izvukla bijelu maramicu i stavila je u džep umrlog.

Izašavši iz sobe, još jednom se došetala do kaveza kanarinca koji je blagovao svoj obavezni večernji obrok. Uхватила je Bobiju u ruke i polako nadvila lice nad figuru unezvjerenost ptice. A onda je, prije nego što će izaći iz stana, počela svojoj ptici prigušeno pjevati kantatu u smiraju dana:

*Sve ptičice iz gore, sve ptičice iz gore,
sve ptičice iz gore, spustile se na more.
Samo jedna ostala, samo jedna ostala,
samo jedna ostala, koja mi je pjevala... ♪*

Giacomo antiheroj

Jurica Starešinčić

I.

– Oprostite mi na drskosti ako Vas zamolim da mi dopustite da Vas otpratim barem dio puta do sela.

Njezino lice se spušta na grudni (orijentalni hram koji diše valovima mora), a usne se razvlače u jedva primjetni osmijeh.

– Možda sam suviše izravan? Toliko puta sam uživao u pjesmi Vašeg glasa s balkona, da mi se čini kako se već čitavu vječnost poznajemo.

– Gospodine, ja ne znam mogu li...

– Zovem se Giacomo, Silvijo. Vidite, ja sam se raspitao o Vama. Znam kako se zovete.

Ponovo spušta pogled.

– I ja znam kako se Vi zovete, ali ne mogu Vas zvati imenom.

– Molim Vas, Silvijo – kako je samo ugodno izgovoriti to: Silvijo – zovite me imenom.

– U redu, Giacomo, ali ja sada moram krenuti.

Daleko je do sela, a već pada noć.

– Niste mi odgovorili smijem li Vas otpratiti.

– Smijete.

Nad Recanatijem nebo mijenja boju. U radnu sobu na katu vile ulazi vlažni večernji zrak kroz otvorena vrata balkona i vlaži korice knjiga koje je stari plemić nakupovao na svojim putovanjima Italijom. Knjige. Prokletstvo koje se prenosi s generacije na generaciju. Istočni grijeh.

– Moj otac ne shvaća da se Italija mijenja. Ne može shvatiti da nema više stare aristokracije. Ne znam nikoga osim njega da još uvijek nosi opasnu sablju, ali kad mu to spomenem on počne urlati.

Silvija govori sasvim malo. Giacomo se čini neopтереćenim i slobodoumnim i njegove riječi joj nisu dosadne, ali ona ga ne poznaje i ne zna što smije a što ne smije reći. Osim toga, što priprosta seljanka može reći plemiću čija erudicija se čini neiscrpnom?

– Sve to njegovo inzistiranje na protokolima, disciplini, distanciji... Sve to treba sakriti činjenicu da imamo sasvim malo novaca i da nas više nitko ne poštuje.

– Nije istina da vas ne poštuju. Vaša obitelj je uvijek bila utjecajna.

Giacomo ne zna zašto je započeo govoriti o ocu. Napisao je toliko divnih stihova o prirodi, šumi, zaslascima Sunca i (najviše) o njezinoj ljepoti. Koliko je puta sanjao o tome kako joj ih govori baš ovako, ispod modrog zastora mjesečine, na šumskom putu koji miriše na travu! Ali ona je konačno progovorila i to mu je drago.

– Istina je da se vremena mijenjaju i da pripadnost dobroj obitelji ne garantira više ugled. Novac je danas sve. Ali ja govorim tužnim glasom, a za Vas je to možda dobra vijest. Nada da možete napredovati u ovom novom svijetu.

– Dobro znate da to ne može biti. Svijet je takav kakvog ga je Bog stvorio.

– Zanimljivo. Ako sam dobro shvatio, Vi želite reći da je Bog stvorio svijet kakav on treba biti i kad bi sad nešto mijenjao, to bi značilo da je pogriješio? A svemoguća Bog ne griješi?

– Ne znam je li to ono što sam rekla, ali znam da se ništa nikada ne mijenja.

– Ali naprotiv! Sve se mijenja. Ništa ne ostaje isto. I vaša ljepota, vaše sjajno lice, nasmijane oči... Jednog će dana nestati.

– Zašto to govorite?

– Jer je istina. Ali oprostite mi, Vi možda želite

uživati u trenutku, radije nego gubiti vrijeme na zamišljanje budućnosti. Pogledajte: Mjesec! On će uvijek ostati isti. Gleda nas odozgo kao stari mudrac. Ovako je gledao i Homera kako slijep luta Grčkom, Aleksandra Velikog koji je porazio kralja Darija, Petrarcu, Dantea...

– Oprostite, ali ja ne znam tko su ti ljudi.

– Vi i ne trebate znati za njih. Svi su oni proputovali širokim svijetom, patili i tražili ono što Vi sami po sebi imate.

– Ne razumijem. Što ja to imam?

– Ne znam ima li za to riječ. Naš jezik kovali su veliki pjesnici, ali baš tu jedinu pravu riječ još uvijek nitko nije uspio smisliti.

Pun je Mjesec. Nebo je još više plavo nego crno, ali Sunce se više ne vidi. Još malo i jedina svjetlost će dolaziti od tog vječnog tihog promatrača. Giacomo mu zavidi. Za njega ne postoji strah, nada niti razočaranje. Što god mali ljudi radili ispod njega, Mjesecu je svejedno. Mjesec ne žudi za ljudskom ljepotom, ne drhti u Silvijinoj blizini, on je vidio prelijepu Helenu kako se smežurala, poružnjela i raspala, Beatrice kako joj ispada kosa i kako hoda pogrbljena i bolesna... Ali čovjek nije racionalno biće. Čovjek ne može izaći iz svoje kože i razumski razložiti svoje osjećaje. Čovjek je rođenjem osuđen na nadu, razočaranje i smrt.

– Silvijo, ja Vas ljubim.

II.

– Oče, dopustite mi da odgodim moje učenje za večeras.

– Večeras? Jesi li ti svjestan što ti možeš postići? Latinski, grčki, biologija, zemljopis, književnost... Toliko je još stvari koje treba proučiti i naučiti. Ne možeš gubiti vrijeme na gluposti.

– Ali, oče, dobro znate da i latinski i grčki govorim gotovo savršeno, svi se dive poeziji koju pišem. Molim Vas, oče. Samo danas.

– Odgovaraš svom ocu? Dobro. Neka bude. Ali sve ćeš to nadoknaditi.

– Hvala Vam, oče. Hvala Vam!

Kišna jesen pretvorila je šumski put u bazen blata. Giacomo ga prelazi u visokim kožnim čizmama. Pješke. Ne želi koristiti kola. Boji se da bi se kotač zaglavio u blatu i da bi ostao zaglavljen negdje na pola puta. Priroda je ohola i voli se igrati s malim životima. Iako ovog trena ne kiši, iz daljine se čuje prigušena grmljavina i svaki čas bi oblaci ponovo mogli otvoriti svoje grudi i prekriti Zemlju svojom krvlju.

– Dobra večer. Ja sam Giacomo. Mladi gospodin Leopardi.

– Gospodine Leopardi! Pa Vi ste sasvim mokri.

– Ne marim ja za to, draga gospođo. Neka druga težina pritišće moje grudi i ne da mi disati. Recite mi je li istina? Raspitao sam se među seljacima koji rade na našem imanju zašto Silvija više ne dolazi. Oni su rekli...

Giacomo je uvijek bio osjetljivo dijete, ali otac mu nikada nije dopuštao da plače. Sada je plakao.

– Udite, gospodine, molim Vas.

Kućica je drvena i siromašna. Gotovo da nema svjetlosti u njoj. Giacomo vidi petrolejsku svjetiljku, ali pretpostavlja da je pale samo kad baš moraju jer im je petrolej skup. Svakako si ne mogu priuštiti da je pale tokom dana, koliko god da je dan tmuran.

– Giacomo.

Glas je slab. Drhtav.

– Silvijo!

Silvija leži u krevetu. Potpuno je onemoćala. Lice joj je još tanje, bljeđe i prozirnije nego inače. Prekriveno znojem i nepomično djeluje kao porculanska skulptura.

– Što li ti se dogodilo? Hoćeš li pobijediti te okrutne ruke koje te vuku u tamu?

– Ne znam, Giacomo. Moli za mene...

– Molit ću se svaku minutu svakog dana. Samo ozdravi, posljednja moja nado.

– Ne govori tako. Znaš da to ne volim. Pričaj mi o Egiptu. Pričaj mi o faraonima.

Giacomo priča o dalekim krajevima. Pješćanim dinama i golemim statuama. Obećava Silviji kako će je voditi tamo. Kako će se zajedno spustiti do Sicilije, ukrcati na golemi jedrenjak koji će ih odvesti do Afrike. Kako će ih crnci nositi kao kraljeve ispod afričkog sunca. Kako će se spuštati na splavi niz golemu rijeku Nil. Priča o ljudima i mjestima na kojima je bio samo u svojoj mašti, a o kojima je čitao u očevim knjigama. Silvija ne vjeruje da ta mjesta zaista postoje. Ona misli da ih Giacomo izmišlja kako bi je zabavio. Ipak, kada ostane sama često zamišlja da je sve istina.

– Reci mi, Giacomo, kamo ide duša kada tijelo umre?

– Ti ne umireš, Silvijo, samo ti je loše.

– Ipak mi reci.

– Poslije smrti duša se podvrgava sudu. Ako je osoba bila dobra, odlazi u Raj, ako nije u Pakao ili Čistilište.

– To znam. Ali kako izgleda Raj? Željela bih da je sličan Egiptu. Da je uvijek sunčano i da su čudesne građevine na svim stranama gdje pogled seže.

– Raj je onakav kakvim ga želiš. Sve što zamisliš stvorit će se pred tobom.

– Onda ćeš i ti biti u Raju, Giacomo. Pričat ćeš mi o Grčkoj, Mongoliji i Kini, a sva ta čuda će se stvarati pred nama. Bit ćemo pred vratima Troje i pomagati Homeru da smisli rime. I ja ću znati čitati i pisati i zajedno ćemo ležati na travi i čitati. Ja ću čitati tvoje pjesme, a ti moje.

– Sve moje pjesme će biti o tebi, Silvijo.

natječaj

III.

– Gospodine Leopardi, mogu li Vam kako pomoći. Užasno mi je gledati kako patite.

Giacomo leži bolestan u postelji na kraju svojih putovanja. Još nema ni četrdeset godina, a izgleda kao da je u devetom desetljeću svog života.

– Možete mi dati još morfija.

– Ali doktor je rekao da bi Vas to moglo ubiti.

– Dragi prijatelju. Na ovom svijetu već dugo nema ničega što želim. Proputovao sam cijelu Italiju i sada dobro znam što je jedino bilo vrijedno življenja.

– Ali, pokušajte se barem boriti. Toliko još divnih pjesama leži u Vama, zar ih ne žudite zapisati za generacije koje dolaze.

– Jedino za čime ja još žudim, dragi prijatelju, je da prestanem žuditi. Da moje jadno srce napokon prezre tu ogavnu prirodu koja toliko obećava, a na kraju sve odnese. Žudim da budem poput Mjeseca.

– Nemojte tako, Giacomo. Bog sigurno za Vašu predvnu dušu sprema počasno mjesto.

– Bog? Molio sam ja tog Boga cijelu jednu zimu. Možda jedinu zimu mog života koja je bila važna, a što je taj urotnik, taj skriveni tat učinio? Nije se ni udostojio

pokazati, pogledati me u oči i reći mi zašto baš ja moram preuzeti svu patnju na svoja leđa.

– Giacomo.

– Imate pravo, dragi prijatelju. Sebičan sam. Vidim samo sebe. Možda je sudbina cijelog ovog svijeta ista. Možda je i sjajni Mjesec okusio sve ove žudnje. Možda se i više puta nadao i razočarao čak i od jasnog Giacoma. Možda nije bio toliko sretan da bude smrtan, da poput mene dočeka oslobođenje od svih iluzija.

Skoro dva stoljeća kasnije, iznad vile pokraj Recanatija, Mjesec prosipa srebrnastu svjetlost na žučkastu ruševinu prekrivenu mahovinom. Njegove plave oči traže pogledom malu drvenu kućicu koja je davno srušena da bi se izgradila moderna autocesta, a u kojoj je nekada stolovala ljepota. Mjesec se sjeća Giacoma, a njegove savršene uši, koje su čule Bacha kako improvizira fuge, Roberta Johnsona kako oplakuje mladu ženu, Carusa kako pjeva Verdija, sada slušaju dječjački san milanskog školarca u kojem sjedi na omiljenom brijevu i govori "Silvia, rimembri ancora..." prema oblacima iznad kojih Giacomo i Silvija sjede na nosu goleme sfinge. ▣

zarez

''''

produljuje

NATJEČAJ ZA ESEJ

u suradnji sa **Zagrebačkom bankom**

U natječaju imaju pravo sudjelovati svi građani Republike Hrvatske do **35** godina starosti (isključujući članove redakcije).

Esej mora pokrивati teme iz *suvremenog* života.
Tekstovi ne smiju biti dulji od 10 kartica
(1 kartica = 1800 znakova).

Tekstove koji e-mailom ili poštom stignu u redakciju *Zareza* do 1. veljače 2005. bit će u konkurenciji za dodjelu
– prve nagrade u iznosu od **5.000** kuna i
– druge nagrade u iznosu od **2.000** kuna

Osim nagrađenih *Zarez* će na svojim stranicama objaviti još 5 najboljih tekstova.

Žiri natječaja čini devet članova redakcije *Zareza*:
(Z. Roško, N. Govedić, K. Luketić, L. Kozole, G. Cvitan, S. Kalčić, T. Matasović, N. Petrinjak i G.-A. Ulrich).

Odluka o nagradama bit će objavljena u *Zarezu*,
24. veljače 2005.

Tekstove slati na adresu:

Zarez,
Vodnikova 17,
10 000 Zagreb,
ili na e-mail adresu zarez@zg.htnet.hr
s naznakom "za natjecaj".

Sponzor nagrade

Zagrebačka banka

Pedesete nakon pedeset godina

Silva Kalčić

Pedesetih se uvodi pojam industrijskog umjetnika koji će kontrolirati sve faze izrade i primjene djela, a apstrakcija se izjednačava s osobnom slobodom

Pedesete godine u hrvatskoj umjetnosti, prikaz hrvatske umjetničke produkcije pedesetih prema konceptu Zvonka Makovića, Dom hrvatskih likovnih umjetnika, Zagreb, od 24. listopada do 7. prosinca 2004.

Jesu li pedesete godine prošlog stoljeća u Hrvatskoj doba poslijeratnog prosperiteta, nedjeljnih izleta u prirodu, visećih kuhinja i stambene gradnje, ili su zamagljene, skrivene "iza željezne zavjese", raz-doblje represije i logora za politički nepoćudne? Na to pitanje čini se da je pokušala odgovoriti izložba *Pedesete godine u hrvatskoj umjetnosti*, multidisciplinarna i uzbudljiva, koja nam itekako daje razloga da se ponosimo vlastitom, makar neosobnom (neproživljenom) prošlošću. Očito smo pedesetih bili "dio Europe", bavili smo se idejom anti-forme i "umjetnosti kao ideje" (rano!), istodobno s prvim propitivanjem mogućnosti apstraktnih i nefigurativnih (kasno!) umjetnosti tzv. Eksperimentalnog ateljea EXAT

51, skupine umjetnika iz raznih područja koje su suvremenici optuživali za epigonstvo, odnosno "import izvana". Radili smo izvrsne scenografije i paviljone za sajmove i izložbe (EXPO 58 u Bruxellesu, Zagrebački velesajam s trajnim paviljonskim strukturama montažnim parapetima prilagodljivim raznim zahtjevima namjene), u tom je desetljeću prepoznata kvaliteta Zagrebačke škole crtanog filma – na liniji Waltera Neugebauera i Borivoja Dovnikovića koji slijede klasični Disneyev crtani film, da bi sljedeća generacija uvela redukcijska animacijska rješenja plošnog grafizma likova koji se kreću po dvodimenzionalnoj plohi: Dušan Vukotić je 1959. dobio nagradu Oscar za nimalo dječji crtić *Surogat*. Većeslav Holjevac, gradonačelnik, čiji je spomenik zlatne boje mnogo kasnije miniran na istom tom potezu – na liniji Lenucijeve potkove produžuje zeleni pojas, prekoračuje prugu i Savu i utemeljuje "spavaonicu" Novog Zagreba, nažalost loše i jeftino interpretiranu Le Corbusierovu ideju *dom-ino* sistema gradnje i humanog stanovanja u samodostatnim blokovima predgrađa, koji bi uključivali sve sadržaje, okrunjeni igralištem na ravnom krovu i okruženi samo zelenilom i prometnicama (zgrade Novog Zagreba zaista jesu bile okružene samo zeleni-

Ivan Kozarić, Unutarnje oči, 1959/60.

Ivan Picelj, naslovna stranica časopisa Arhitektura, Zagreb, 1-6/1956.

Moderna tradicija manifesta

Velimir Visković u svom tekstu o književnom životu pedesetih u katalogu izložbe ističe, naravno, nezaobilazni govor Miroslava Krleža na Trećem kongresu Saveza književnika Jugoslavije u Ljubljani 1952., koji poziva na oslobođenje umjetnosti od stega socrealizma. Ono što je manje poznato o tom prijelomnom događaju jest to da je govor bio *nadosoban*, nastao uz konzultacije s komunističkim vrhom, no bez pristajanja na radikalnije promjene. Pedesetih domaći umjetnici rade u stilu enformela, s nevelikim zakašnjenjem u odnosu na Tàpiesa ili *art brut* Dubuffeta. Hipertrofija tvornosti slike prisutna je u radovima Ive Gattina, Otona Glihe i Frana Šimunovića, slikama pejzaža u raznim varijacijama istog, gdje duboki slojevi boje sugeriraju raspucalu zemlju odsječka tla prikazanog iz topografske vizure, u većem ili manjem mjerilu. Na način slikarstva enformela nastaju razvedene opne skulptura Dušana Džamonje, ili Branka Ružića koji priji vatrom iz plamenika svoje drvene skulpture kako bi se dobila ekspresivna izražajnost na licima skulptura. Vanja Radauš se serijom figurativnih skulptura (*Tifusari*) "nagrižene" površine na način brutalnog slikarstva prisjeća partizanskog pokreta afirmativno valoriziranog u društvenoj svijesti. Vojin Bakić radi razlistale forme, ili metalne skulpture ogledalnih, dobro uglačanih površina koje se dematerializiraju u nizu odraza. Murtić radi slike gestom na liniji Pollocka (i još više slikara tažizma), privsavanjem tehnika apstraktnog ekspresionizma još zadržavajući figurativnost izraza – u ciklusu doživljaja Amerike, svojevrsnom putopisu u slikama električnom rasvjetom i mrežom prometnica dinamiziranog velegrada. Tzv. progresivna umjetnost, apstrakcija i nefigurativnost (što, dakako, nije isto) možda su najznačajnije u svom manifestnom obliku; Marinetti je futurističkim manifestom 1910. začeo tradiciju manifesta i proglasa u umjetnosti 20. stoljeća, a kod nas je taj trenutak pomaka predstavljao manifest EXATA 51 7. studenoga 1951., u kojemu se poziva na sintezu svih

Zlatko Prica, Plodovi zemlje, 1959.

lom i prometnicama, ali bez ikakvih sadržaja). Igor Franić je, međutim, osmislio novu zgradu Muzeja suvremene umjetnosti što se gradi u neposrednoj blizini Bundeka, tako da formom predstavlja svojevrsni *homage* modernističkoj gradnji u okruženju. Zagrebačku školu između dvaju svjetskih ratova, i potom kasnu modernu afirmativno je valorizirala struka danas, s povijesnim odmakom, posebno zahvati u kojima se poštivala tradicija građenja, vernakularna arhitektura – u Zagrebu, prilikom gradnje interpolacija na zadarskom Forumu, Turinina plivališta na Kantridi prilagođenog konfiguraciji grada... Zagreb 1959. dobiva prekrasnu koncertnu dvoranu Vatroslav Lisinski, prvu zgradu u nas s projektiranom akustikom, sa zidom-zavjesom, odignutom na pilone koji su protežni motiv gradnje u Zagrebu moderne, jednako kao zelenkasti škriljevac s Medvednice kojim pri temeljima započinju tadašnje obiteljske kuće. Zakašnjeli internacionalni stil u nas potiče gradnju nebodera gdje se, u kolektivističkom duhu vremena, manje misli na korisnike arhitekture, a više na urbanističku cjelinu.

vizualna kultura

umjetnosti, ukidanje razlike između tzv. čiste i primijenjene umjetnosti (uvodi se pojam industrijskog umjetnika koji će kontrolirati sve faze izrade i primjene djela), a apstrakciju izjednačava s osobnom slobodom. Gorgona odlazi korak "dalje", ako se može (a ne može) govoriti o razvojnoj liniji umjetnosti – Gorgona uvodi okupljanje i druženje umjetnika kao umjetnički čin/djelo (umjetnost ponašanja ili *bihavioralna*), najavljujući konceptualnu ili "umjetnost izrade ideje" (prema Kožariću). I pojedinačno članovi Gorgone rade potpuno nove stvari u domaćoj umjetnosti: Ivan Kožarić dolazi na ideju "odljeva u gipsu unutrašnjosti glava svih Gorgonaša", svojom skulpturom *Bara s kokoši* iz 1949. prekidajući s obrascima akademske skulpture (formom i temom), uvodi "oporbeni, istrajivački smisao kiparstva" (I. Zidić). Dimitrije Bašičević radi anti-slike, "apsolutnu umjetnost" od praznih drvenih ramova, i *tabula rasa* slike koje ne predstavljaju ništa. Antun Motika staklene pločice s mrljama tuša i uljane boje stavlja pred objektiv ili umeće u dijaprojektor, polako ih povlačeći u stranu čime se dobiva animirana nefigurativna sekvenca, pa možemo reći da nastaju prvi – u smislu pomičnosti slika u nestalnom mediju – video radovi u nas, kao i *happening*. Svoju kompoziciju iz 1952. pod nazivom *4'33"* – koja je također svojevrsni *happening*, jer se skladba ne sastoji od zvukova, nego od 4 minute i 33 sekunde tišine – John Cage izvodi na Muzičkom bijenalu u Zagrebu utemeljenom 1961.

Magični realizam pedesetih...

Iako je film bio pod jakim kontrolom u smislu podobnosti sadržaja i filmske estetike, upravo je potreba za razlikovanjem domaće produkcije od zapadnjačkog narativnog filma kao dominantne struje u to doba bio povod ili opravdanje za kreativne eskapade domaćih redatelja, objašnjava Hrvoje Turković. Prema postulatima neorealizma u Hrvatskoj je 1959. snimljen *Vlak bez voznog reda* Veljka Bulajića, a za *Bitku na Neretvi* filmski plakat radi Pablo Picasso. Filmove snimaju Branko Bauer (*Ne okreći se sine*, 1956.), Zvonimir Berković, Branko Belan, Ante Babaja – "alegorijske, stilizirane filmove koji su doživljavani kao *moderni*"..., kameru potpisuju Oktavijan Miletić (*Svoga tela gospodar*, 1957.), i novi naraštaj kamermana – N. Tanhofer, F. Vodopivec... Fotografi rade eksperimente na tragu dadaizma i Bauhausa, fotografe i dvostruko eksponirane fotografije. Fotografija od kanona dokumentiranja stvarnosti života radnika i seljaka u novoj državi, i služenju političkoj i reklamnoj propagandi (prema formuli umjetnosti kao odraza društvenih promjena) postaje samodostatna umjetnička disciplina, a posebno je visoko valorizirana tzv. *life* fotografija toga razdoblja (Toše Dabca i Mladena Grčevića), modeliranje likova svjetlom i sjenama, oštrim kontrastima svijetlih ploha i crnina na fotografijama. Potom iz fotografija iščezava grafizam, a naglasak je na ritmu (repetitivnost motiva) – tako Milan Pavić snima gromače, geometriziran krajolik, lokalno i realno prevedeno u apstraktno i univerzalno, duhovni pejzaž koji na Krku slika i spomenuti

Oton Gliha. Naročito su zanimljive fotografije arhitekture i industrije (brodogradilišta, tvorničke hale, restorani radničke prehrane), državna propaganda postignuta kvalitetnom umjetnošću, kao rani konstruktivizam u službi revolucije. Ipak, fotografija toga doba je prije svega subjektivan izraz čovjeka iza kamera (uostalom, viđenje, oko promatrača nikad nije neosobno), s primjesama nadrealizma i magičnog realizma, uz paralelnu pojavu fotografije u boji koju prvi izlaže Oto Hohnjec. Jaka fotografska scena inicira osnivanje trijenalne izložbe fotografije *Čovjek i more* u Zadru 1957. – koja se u međuvremenu internacionalizirala. Godine 1953. osniva se Zagrebačko dramsko kazalište, otvarajući put Teatru &td i alternativnom kazalištu (npr. Kugla glumištu), promjenama u strukturi predstave kakvu podržava središnja

strijsko oblikovanje, sa svrhom oplemenjivanja svakodnevnog života tzv. totalnim dizajnom, a prema načelu prava na radost, za sve. Industrijski se proizvodi ergonomski oblikovan namještaj (npr. prototip stolca za serijsku i masovnu proizvodnju Bernarda Bernardija, s varijacijama koje zapošljaju novozagrebačke novogradnje), koji uz elementarnu utilitarnost dopušta i "suplement", zadovoljenje potrebe za udobnošću, i estetski *final touch*. Raul Goldoni radi "utilitarne umjetnine" od keramike i stakla, a Marta Šribar pod utjecajem "ulmske škole", nasljednika bauhausovske tradicije, radi *product design*, predivne servise za jelo i čaj koje tehnološki korektno izvodi tvornica Jugokeramika iz Pojatnog kod Zaprešića. Mehaniziranju kućanskih poslova pridonosi električni mlinac za kavu Planinška, uvršten u fundus

su realizirani exatovski umjetnici-inženjeri, koji su postavom izložaka na paravane i u staklene vitrine u nametljivom prostoru Prstena Doma HDLU prethodno pretvorenom u *black box*, unijeli duh vlastita dizajnerskog minimalizma, kao i onodobnog *manje je više* postulata Miesa van der Rohea primijenjenog i u slikarstvu, dizajnu i plastici. "Crno i bijelo istodobno su minimum i maksimum", reći će Julije Knifer započevši slikati meandar na prijelazu pedesetih prema šezdesetima, motiv do kojeg je došao dugim procesom "afirmacije apsurdna, monotonije i vremena". Signature numeriranih izložaka nalaze se na zidovima, potrebno je samo pratiti logičan raspored tekstova pod rednim brojem. Radovi na paravanima izmješteni su iz centriranog položaja, bez simetričnog suodnošenja ili beskonačnog

Milan Pavić, Na stadionu, 1958.

nacionalna kazališna kuća. Nakon prodora apstrakcije na kazališnu pozornicu, arhitekti EXAT-a Boško Rašica i Vjenceslav Richter uvode novi tip scenografije poimajući pozornicu kao volumen, a ne kao *scenu* iza koje je kulisa *proscenija*.

Giganti društvenog vlasništva

Grčki filozof Platon u Republici upozorava da promjene u modusima i ritmovima popularne glazbe neizbježno vode do promjena na razini društva. Za Platona to nisu bile pozitivne promjene, pa predlaže da se propišu dopuštene glazbene forme. Slične reakcije na promjene su se dogodile i u nas pedesetih. Javlja se tinejdžerska subkultura koja je prigrlila *rock'n'roll* i buntovničko ponašanje prema obrascu kakvim su ga stvorili zapadnjački mediji: James Dean čini sve suprotno onome kako se živjelo na tradicionalni način, "živi brzo, umri mlad i budi lijep leš"; Marlon Brando uvodi kult motocikla, voze se vespe ili domaća inačica moped-skuter Švrca 50, u modu ulaze kožne jakne uz neizostavnu suknju A (zvonolike) linije na tragu Diorova *new looka*, kao parafraza Roosveltova *new deala* (zaista, karte su nanovo zamiješane). Kako raste standard i metar tkanine postaje nešto što je svima lako dostupno, suknje bivaju sve kraće...

Godine 1950. u Zagrebu osniva se ULUPUH, pa 1955. Studio za indu-

njujorškog Museuma of Modern Art. Exatovac Ivan Picelj uspješno fuzionira geometrijsku apstrakciju i grafički dizajn, primjerice na naslovnici časopisa *Arhitektura* Udruženja hrvatskih arhitekata, iz 1956. Pedesetih nastaje i logotip Fotokemike sa siluetno prikazanim prignutim čovječuljkom, i Chromosov čovječuljak koji neumorno maše (maže) kistom Milana Vulpea, a tu je i nova ambalaža domaćeg proizvođača deterdženta, trendovski oblikovan Plavi radion. Vizualni identitet giganata društvenog vlasništva ostaje u kolektivnoj svijesti i dugo nakon njihove propasti.

Crno i bijelo istodobno su minimum i maksimum

Kustos i autor koncepta izložbe je Zvonko Maković, koji je uz asistenticu Ivu Radu Janković pozvao i cijeli tim stručnjaka iz raznih područja koji potpisuju autorstvo pojedinih sekcija izložbe (Ljiljana Kolešnik za likovnu kritiku, Darja Radović Mahečić za arhitekturu i urbanizam, Jasna Galjer za dizajn, Nikola Batušić za kazalište, Eva Sedak za glazbu, Hrvoje Turković za film, Marija Tonković za fotografiju, Velimir Visković za književnost). Pečat izložbi također je dao Numen koji je osmislio koncept postava i oblikovao katalog, u najboljoj tradiciji umjetničkog djelovanja u skupinama i pokretima. Numenovci

nizanja... Sa sličnom suzdržanošću i ujedno odmakom od strogosti norme oblikovan je i katalog izložbe, te logotip koji simulira digitalni *display* ispisujući 1,9,5,0 – a pomalja se i šestica (6) koja "istiskuje" i smjenjuje peticu potvrđujući kontinuitet nasljeđa desetljeća sadržanog u naslovu izložbe.

Napravivši krug prstenom, ulazimo u Galeriju PM koja je prazna, nema eksponata, pretvorena u oprostorenu vremensku lentu. Krećući se u smjeru kazaljke na satu, sa zidova možemo iščitati kronologiju zbivanja u društvu i umjetnostima u desetljeću u kojemu je pokus s vodikom bombom zamjčio prestanak svih ratova. U prizemlju su projekcije crtanih filmova Zagrebačke škole, artificijelne scenografije s izduženim, šiljatim i trokutastim ploham nadahnutim ekspresionizmom na filmu (Robert Wiene, *Kabinet dr. Caligarija*, 1919.), i anti-muzej V. D. Trokuta sačinjen od starežnih predmeta iz doba poslijeratnog prosperiteta i nesamouvjerenih začetaka potrošačkog društva. Iako je izložba *Pedesete...* edukativan pregled sadržajem i postavom prilagođen i stručnjacima i najširoj publici, njezin konačni uspjeh bila bi revalorizacija sadašnjeg trenutka u umjetnostima u Hrvatskoj, metodom usporedbe. No, još jedna maksima Miesa van der Rohea kaže i ovo: *Nemoguće je napredovati gledajući unatrag.*

Zaboravljeni snovi

Trpimir Matasović

Spojem tradicijskog i suvremenog, ali tretiranim na različite načine, Mari Boine i Sainkho Namtchylak naposljetku dolaze do istog cilja – prenošenja poruke o vrednotama koje današnjem urbanom čovjeku može pružiti udubljanje ("povratak") u drevne, univerzalne i arhetske slojeve ljudskog duha, i to one koji naznačuju da su čovjek i priroda jedno

3. Zagreb World Music Festival Nebo, Zagreb, od 18. do 21. studenoga 2004.

Nakon dvokratnog eksperimenata u traženju vlastita identiteta i, što je još bitnije, zaokružene koncepcije, Zagreb World Music Festival Nebo u svom je trećem izdanju napokon uspio pogoditi dobitnu kombinaciju. Umjesto više ili manje stihijski okupljenih glazbenih zbivanja prethodnih godina, u čitavom se ovogodišnjem programu tako mogla pronaći prepoznatljiva zajednička ideja, pri čemu se i kvaliteti programa u cjelini (a ne samo u slučaju dva-tri "udarna" koncerta) očito posvetila veća pozornost. Koncepcijska osnova "glas i/ili manjine" pritom je sretno odabrana, s obzirom na to da ju je lako moguće prepoznati u gotovo svim ponuđenim sadržajima četverodnevne manifestacije, a istovremeno još ostavlja dovoljno prostora za široki spektar raznovrsnih glazbenika i glazbenih estetika. Doduše, sve su to okviri u kojima se već duže vrijeme kreće i Međunarodna smotra folklor, no, čak i ondje gdje se događaju programska preklapanja, ove se dvije manifestacije – zahvaljujući drukčije postavljenim težištima – u svojoj komplementarnosti odlično nadopunjuju.

Interpretacija i/ili reinterpretacija

U tom smislu, jedini koncert domaćih izvođača koji se uklapao u obje koncepcijske odrednice, onaj vokalnih skupina nacionalnih manjina, uistinu kao da je bio preslikan s nekog od izdanja Međunarodne smotre folklor, pri čemu je osebujnošću primijenjenih vokalnih praksi najveću pozornost privukao talijanski muški zbor KUD-a Marco Garbin iz Rovinja, dok su manji ženski vokalni sastavi srpske, slovačke i rusinske manjine ostali u okvirima onoga što svakog ljeta po nekoliko dana možemo slušati na zagrebačkom Trgu bana Jelačića i Gradecu.

Preostali domaći sudionici – karizmatična Teta Liza s gostima, te Miroslav Evačić & Cardaš Blue Band – bave se primarno interpretacijom i/ili reinterpretacijom međimurskog folklor. Ta je činjenica osobito zanimljiva u širem kontekstu hrvatske etno-scene, na kojoj glazba upravo ove regije igra ključnu ulogu. Premda u bogatoj raznolikosti tradicijskih glazbenih praksi na području Hrvatske ima i daleko zanimljivijih, a, u svjetskim okvirima, i "jedin-stvenijih" fenomena, korištenje baštine međimurskog folklor odraz je želje za upotrebom idioma koji će biti pogodan za popularnoglazbenu reinterpretaciju, ali i odmaka od onih tradicija koje, ni krive ni dužne, sa sobom vuku asocijacije na određene političke i/ili regionalne grupacije, poput slavonskih tamburica ili dinarsko-hercegovačkih gangi. Klapsko pjevanje etabliralo se pak kao glazbeno-izvodilački svijet za sebe, dok su, tko zna zašto, osebujne tradicije Istre i Kvarnera pustile korijene

daleko više u mainstream popularnoj glazbi nego među etno izvođačima.

Također je, pomalo porazno za etno-scenu, znakovito da izvorna pjevačica Elizabeta Toplek (Teta Liza) svojim glazbovanjem publiku oduševljava daleko više od svih drugih reinterpretatora međimurske glazbe. Vjerojatno je tajna u njezinoj neposrednosti, bez ikakvih ideoloških ili komercijalnih primisli. Ona jednostavno pjeva međimurske pjesme onako kako ih je naučila od svojih predaka, ne obazirući se pritom na to koliko je neki napjev "drevan", "autentičan" ili, u krajnjoj liniji, "atraktivan". Riječ je, dakle, o potpuno iskrenom glazbovanju, karakterističnom za, nažalost, izumiruću vrstu izvornih narodnih pjevača, koji su svoj repertoar naučili u svom primarnom životnom kontekstu, a ne tek naknadnom potragom za zaboravljenim korijenima.

Premda u bogatoj raznolikosti tradicijskih glazbenih praksi na području Hrvatske ima i daleko zanimljivijih a, u svjetskim okvirima, i "jedin-stvenijih" fenomena, korištenje baštine međimurskog folklor odraz je želje za upotrebom idioma koji će biti pogodan za popularnoglazbenu reinterpretaciju, ali i odmaka od onih tradicija koje, ni krive ni dužne, sa sobom vuku asocijacije na određene političke i/ili regionalne grupacije

Ispeglana nošnja i dizajnerske naočale

Ipak, "udarne" su događaje festivala trebala predstavljati gostovanja četvero stranih glazbenika. No, u dva su slučaja prevelika očekivanja, potpomognuta jakom marketinškom kampanjom organizatora, dovela u konačnici do većeg ili manjeg razočaranja. Glazbovanje britanskoga gitarista Erica Rochea predstavlja, doduše, impresivan trijumf artifičijelnog nad prirodnim. Njegove tehničke vratolomije odraz su dugogodišnjeg eksperimentiranja s mogućnostima dobivanja raznovrsnih zvukova na ozvučenoj akustičnoj gitari, dok se njegova eklektična glazba kreće u rasponu od popa i countryja sve do jazza i minimalizma. No, ta glazba sama nije ni približno onoliko atraktivna kao njegovo tehničko umijeće a, k tome, po svom izrazu ostavlja prostora dvojbi po kojoj je osnovi ovaj glazbenik uopće zalutao u program jednog world music festivala.

Takvih dvojbi nema kad je u pitanju finski samijski glazbenik Wimme Saari, jedna od zvijezda današnje world music scene. Pa ipak, njegovo kombiniranje tradicijskog samijskog joika s elektronikom ne bitno maštovitijom od one koju Tonči Huljić nakalempljuje na pijanizam Maksima Mrvice uistinu ne nudi ništa novo, što je samo dodatno podcrtano već i pjevačevom stylingom – kombinacijom svježje ispeglane narodne

nošnje (s pripadajućim visokim čizmama) i šminkerskih dizajnerskih naočala à la Yves Saint-Laurent. Pa ipak, i to je jedna od strana onoga što je u svjetskoj glazbi danas in, i u tom pogledu može se reći da je odabir ovoga glazbenika bio reprezentativan u okviru koncepcije festivala.

Magijsko ozračje

Svoje je vrhunce treći Zagreb World Music Festival Nebo doživio nastupima dviju jedinstvenih pjevačica – norveške Samijke Mari Boine i Tuvanke Sainkho Namtchylak. Između ove dvije naizgled posve različite glazbenice moguće je povući čitav niz paralela. Kod obje pozornost plijeni prije svega moćan glas i pjevanje obilježeno tradicijskim praksama njihovih naroda. To je pak posebno intrigantno kod Sainkho Namtchylak, kojoj je tuvanska tehnika grlenog pjevanja i dobivanja alikvotnih tonova, svojevrsni trademark. Dijapazon glasa proširuje se pritom do nevjerojatnih razmjera, usporedivih vjerojatno jedino s onima legendarne Yme Sumac.

Valja napomenuti da i Mari Boine i Sainkho Namtchylak pjevaju na svojim, nama nerazumljivim jezicima, što pridonosi stvaranju određenog tajanstvenog, ponegdje čak i "magijskog" ozračja. To je, međutim, nešto na što samijska pjevačica računa daleko više od one tuvanske, koja, dapače, svjesno izbjegava

svaki religijski kontekst – i to bez obzira što koristi vokalnu praksu koja je u njenom dijelu svijeta inače rezervirana isključivo za taj kontekst. Ipak, specifična atmosfera koju stvaraju obje glazbenice budi čitav niz ako ne religijskih ili ritualnih, onda svakako duhovnih asocijacija, podsjećajući nas na ono što bi Mari Boine nazvala *zaboravljanim snovima*.

Niz značenjskih slojeva

No, niti Mari Boine, niti Sainkho Namtchylak ne iscrpljuju svoja glazbena nadahnuća samo u vlastitim glazbenim tradicijama – one su, naime, tek poticaj za polazak na osebujna glazbena putovanja, pri čemu svaka od njih odabire vlastiti put. Glazbeno istraživanje Mari Boine tako propituje najstarije slojeve raznih tradicijskih glazbi, u geografskom rasponu od one sjeverno i južnoameričkih starijih naroda do nešto diskretnije prisutnih dalekoistočnih glazbenih praksi, dok se spoj tradicijskog i suvremenog podcrtava raznovrsnim instrumentarijem (povremeno čak i elektroničkom), te neskrivenim primjesama jazza, rocka i popa. Sainkho Namtchylak, pak, u tradicijskom se aspektu, doduše, zadržava na tuvanskoj baštini, ali zato svoju vještinu vokalnih ekshibicija, ali i improvizacije koristi za uvjerljive izlete u različite popularnoglazbene idiole, koje bismo, u nedostatku preciznije zajedničke odrednice, mogli okarakterizirati kao free etno jazz.

Glazbovanje obiju umjetnica nudi tako i čitav niz značenjskih slojeva i iz njih proizlazećih mogućih interpretacija. Mari Boine pritom prenosi i vrlo jasno izražene poruke, u rasponu od romantičarskog ideala *povratka prirodi* do neskrivene političke poruke "ljudima s juga" koji "vežu krila" narodu sa sjevera. Sainkho Namtchylak kloni se pak takvih izravnih poruka, smatrajući, posve legitimno, da njezino (i doslovno i preneseno) *unplugged* glazbovanje dovoljno govori samo za sebe. Spojem tradicijskog i suvremenog, ali tretiranim na različite načine, obje glazbenice naposljetku dolaze do istog cilja – prenošenja poruke o vrednotama koje današnjem urbanom čovjeku može pružiti udubljanje ("povratak") u drevne, univerzalne i arhetipske slojeve ljudskog duha, i to one koji naznačuju da su čovjek i priroda jedno. Sudeći prema reakcijama publike, u tome su i uspjele. Pitanje je samo je li riječ tek o jednokratnom kratkotrajnom osvještavanju, ili o prihvaćanju poruke koja bi trebala ostaviti dublji trag u onima kojima se obraća. No, to više nije problem Mari Boine i/ili Sainkho Namtchylak, nego svakoga od nas ponaosob. ■

Koktel ironije i romantičnosti

Marko Grdešić

Morrissey je, čini se, pronašao svoje mjesto u svijetu a na fanovima Smithsa je da ga prihvate ovakav kakav je, čak i ako je iznevjerio poneko očekivanje

Morrissey – *You Are The Quarry*. Attack Records, 2004.

U povijesti pop glazbe rijetki su bendovi poput The Smithsa, četvorke koja je po mnogočemu definirala i redefinirala glazbeni i umjetnički prostor osamdesetih. Smithsi su bili mnogo više od obične pop grupe – oni su bili i način mišljenja, društveni stav i životni svjetonazor. Njihova važnost ne slabi ni danas, a fanatičnih obožavatelja ima i dalje posvuda, unatoč činjenici da su danas koju godinu stariji. Mlađe generacije bile su privučene glazbi Smithsa i stihovima Morrisseyja prije svega zbog njihove duhovitosti i zabavnosti, iako se u njima uživa s jasno prisutnim ironijskim odmakom. Za prave poklonike Smithsa nikada ništa što je imalo veze s ovim bendom nije bila nevažna stvar. Otuda i velik interes za Morrisseyjev povratnički album *You Are The Quarry*, kojim nam se ikona i heroj neprilagođenih i odmetnutih vraća nakon punih sedam godina odsustva.

Novi obračun sa svima

Sada nam se Morrissey pojavljuje ponešto stariji, ponešto deblji i s novom dozom svog tipičnog koktela ironije i romantičnosti. *You are the quarry* je njegov prvi album nakon tek djelomično uspješnog *Maladjusted* iz 1997. Devedesete nisu bile previše blagonaklone njegovu glazbenom stilu. Upravo je to desetljeće označilo dominaciju DJ glazbe koju je Morrissey tako prezirao "jer mu ništa ne govori o njegovu životu". Činilo se da većina mladih ljudi u devedesetima nije dijelila to mišljenje. Sada, kada se nalazimo u heterogenom i eklektičnom svi-

jetu nultih godina, postoji prostor za novi album starog Morrisseyja, a ne odmaže ni činjenica da je riječ o većinom sjajnim pjesmama, među najboljima u njegovoj solo karijeri, a u rangu su i s nekim pjesmama iz razdoblja Smithsa.

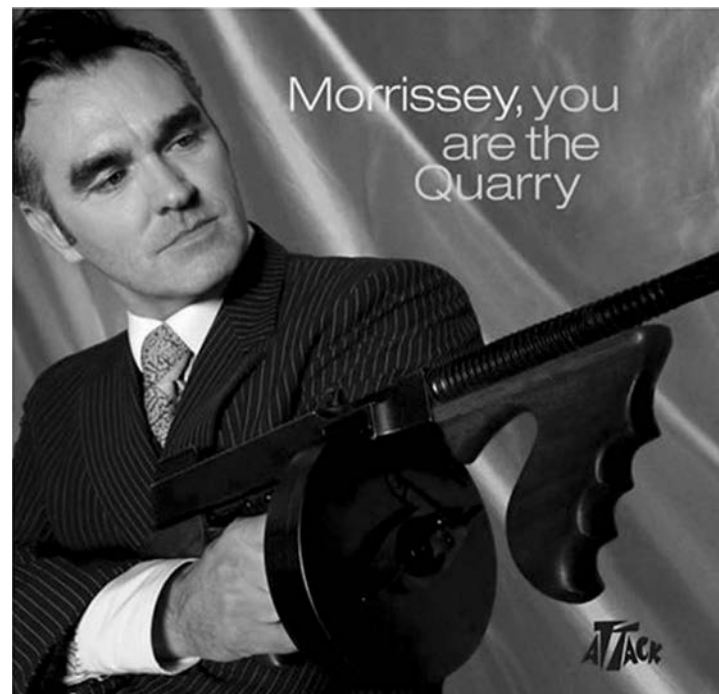
You are the quarry iliti *Ti si plijen* Morrisseyjev je (novi) obračun sa svima, ali i sa samim sobom (na naslovnici piše *Morrissey, you are the quarry*). Morrisseyjev jezik nikad nije nikoga šteditio – treba se samo sjetiti himne mrzitelja Margaret Thatcher, *Margaret on a guillotine*. Da su mu namjere jasne vidi se na naslovnoj fotografiji, na kojoj pozira s gangsterskim mitraljezom i u gangsterskom odijelu. Već vam prva pjesma mora izmamiti osmjeh. *America is not the world* sadrži tipične Morrisseyjevske stihove otrovnog humora: *America, it brought you the hamburger, well America, you know where you can shove your hamburger*. Nisu ni Britanci bolje prošli. U drugoj pjesmi, eksplozivnoj gitarijadi *Irish blood, English heart*, u kojoj pokazuje da je produkcijski itekako u dodiru s mladim kolegama, Morrissey ispaljuje novu političku salvu: *I've been dreaming of a time when the English are sick to death of Labour and Tories and spit upon the name Oliver Cromwell*. Da mu se s godinama nije smanjilo mišljenje o samom sebi Morrissey pokazuje u trećoj pjesmi u kojoj oprašta Isusu. Kasnije se razračunava i s pop zvijezdama, s odvjeticima koji ga proganjaju, s glazbenim kritičarima

itd. Međutim, bilo bi pogrešno tumačiti ovakve stihove kao definirajuće za cijeli album. Morrissey je često i autokritičan i autoironičan, te je sam jednako često meta svojih napada koliko su to i drugi. Morrissey je, čini se, ipak ponešto zreliji, te je dovoljno pametan da sve te optužbe uputi s dozom duhovitosti.

Skromniji cilj

Morrisseyjev humor i cinizam najzabavniji su sastojci ovog albuma. Iako je nemoguće pobrojati sve inteligentne i duhovite stihove ovog albuma, s obzirom na to da sve što Morrissey otpjeva zvuči tako, može se navesti nekoliko primjera. Primjerice, *She told me she loved me, which means she must be insane* pokazuje njegovu sposobnost da bude kritičan prema samom sebi kao i prema konceptu ljubavi. U *Come back to Camden*, koja se čini kao nostalgična razglednica njegovu starom domu, Engleskoj, sada kada već dugo živi u Los Angelesu, Morrissey ubacuje stih *Drinking tea with the taste of the Thames*. Iako se Temza pročistila u posljednjih nekoliko desetljeća otkad se čiste otpadne vode, tko bi zaista htio piti čaj s takvim okusom?

Njegova neozbiljnost uspješno otklanja prevelika očekivanja koja su uvijek pratila Smithse, bilo da se od njih tražilo da uspješno promijene glazbu, politiku ili čitav svijet. Smithsi su uspjeli ponešto od toga, ali nepravdno bi bilo očekivati od bilo kojega glazbenika da zaista uspije ostvariti takav program. Nezgodna je stvar ta što su Smithsi najčešće sami sebi nametali takva očekivanja, pa je Morrissey ovaj put sebi zacrtao mnogo skromniji cilj: napisati dobar album. *You are the quarry* tako ne ispunjava kriterije koje su Smithsi sami sebi zacrtavali i ponekad ispunjavali, ali ispunjava onaj niže postavljeni prag: dobre pjesme.

Morrisseyeva neozbiljnost uspješno otklanja prevelika očekivanja koja su uvijek pratila Smithse, bilo da se od njih tražilo da uspješno promijene glazbu, politiku ili čitav svijet

Počestljan i u odijelu

Morrisseyjev glas s godinama nije ništa slabiji, a njegov falset je i dalje u velikoj formi. Ponekad se upušta u za njega tipične visoke dionice, koje završavaju pomalo smiješno, ali nimalo ne umanjuju dojam. Produkcijски je Morrissey uhvatio priključak s bendovima koji su odrasli na Smithsima, a čini se i da zvuči ponešto modernije od nekih od njih. Glazbeno nema mnogo iznenađenja – gitarske dionice su jednostavne i služe tome da sagrade okolinu Morrisseyjevu pjevanju. Inventivnih gitarističkih dionica kakve je Johnny Marr radio nema, ali ne treba ih niti očekivati. Važno je samo da ovakva pozadina odgovara Morrisseyju i njegovim stihovima. Morrissey je, čini se, pronašao svoje mjesto u svijetu a na fanovima Smithsa je da ga prihvate ovakav kakav je, čak i ako je iznevjerio poneko očekivanje. On je sada ugledan čovjek, počestljan i u odijelu. Bilo bi iluzorno očekivati od njega da nastavi s revolucionarnom agendom kakvu su Smithsi imali osamdesetih. Treba se samo nadati da nećemo morati čekati na novi album novih sedam godina. ■

Načitani recital

Nina Čalopek

Kroz izabrani program umjetnica gradi visoko profiliran osobni stav, nikad ne zaboravljajući da prvenstveno služi instrumentu – klaviru

Recital pijanistice Ide Gamulin, Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Zagreb, 23. studenoga 2004.

Čitanje umjetničkog djela, pa tako i glazbe, u svojim najdubljim, najosjetljivijim, ali i bitno elementarnim slojevima, počiva na činu interpretacije. Taj vječno problematičan te interesantan zahvat, bez kojeg glazbeno umjetničko djelo ostaje izvan

subjektiviteta, estetskog vrednovanja te prihvaćanja/neprihvaćanja, istovremeno ujeda glazbu tamo gdje je najslabija – u ono što se često naziva “problem glazbenog identiteta”. Apсурnost glazbe, koja se u svojoj proturječnosti bori za vječnost i stalnost okamenjene umjetničke tvorevine, stvara finu teksturu mogućnosti njezine interpretacije. Glazba nam se “nudi”! Ona nam daje slobodu da se oko nje “prepiremo” i da “tragamo” za njezinim najpraviim zvukom. U jednu malu ekspediciju povela nas je i Ida Gamulin. Ova pijanistica velike reputacije i bogatog iskustva kroz dvije nas je jasno odijeljene programske okosnice izazvala na razmišljanje o višeslojnosti i mnogobrojnosti glazbenog čitanja/čitanja glazbe.

Kontrolirana sloboda

Iščitavati notni zapis i prepuštati se konvencijskim metodama svladavanja odre-

đenoga glazbenog razdoblja-stila, pogotovo ako je taj stil barok, dugo se smatralo vrijednim, pristojnim i nenametljivim “autentičnim izvođenjem”, koje svoju utopijsku postojanost gradi na krivotvorinama 19. stoljeća. Nemogućnost prodiranja u slušnu memoriju ljudskog Duha, ali i već spominjana, neizbježna interpretacija, umjetniku-izvođaču pružaju određenu količinu kontrolirane slobode.

Kroz izabrani program prvog dijela koncerta (četiri sonate Domenica Scarlattija, Bachova *Partita u e-molu* i Händelova *Passacaglia u g-molu*) umjetnica gradi visoko profiliran osobni stav, nikad ne zaboravljajući da prvenstveno služi instrumentu – klaviru. Počevši sa Scarlattijevim sonatama, u kojima ispravno dodiruje autorovu minuciozno mišljenu pokornost instrumentu s tipkama, ipak ostavlja mjesta slobodnijim promatranjima/pristupima. Transcendentalnost Bachova nadvremenskog i univerzalnoga glazbenog djelovanja lomi

pijanističinu misao, koja, romantizirana i poetizirana, slobodu interpretacije zabunom zamjenjuje za svemoć i samovoljnost, što se smiruje i uravnotežuje tek Händelovim dinamizmom i određenošću.

Ispreplitanje impulsa

No, glazbena “načitanost” Ide Gamulin svoj vrhunac doseže tek u drugom dijelu koncerta. Rossinijev kasni klavirski opus obiluje zanimljivim, otkačenim, grotesknim salonskim prizvukom, te se nadahnjuje “zaobljenim” i “iskrivljenim” čitanjima njemu suvremenih autora, kao što su Liszt ili Offenbach.

Ispreplitanjem impulsa, koje dobiva iz (kvazi)trivijalne Rossinijeve glazbe, Ida Gamulin naglašava trud s kojim nastoji Rossinija smjestiti uz bok visokoj glazbenoj umjetnosti. Lakoća s kojom je izvela četiri minijature iz zbirke *Péchés de vieillesse* samo naglašava prepoznavanje određenih vrijednosno pozitivnih kvaliteta, koje su i Ida Gamulin natjerala da Rossinijev klavirski opus prezentira, interpretira i dokaže.

Različite interpretacijske mogućnosti koje nam pruža glazba, a pogotovo ovako estetski, povijesno i recepcijski neopterećena, usmjerile su hrvatskog skladatelja, Igora Kuljerića, na Rossinijev opus. Slično Rossinijevim “zaobljenjima” i “iskrivljenjima” Kuljerić u svojoj *Arabeski (prema melodiji Rossinija)* glazbeno čita glazbu, te se poigrava njezinim stalnim progresom, koji počinje i nestaje u imaginaciji.

Ida Gamulin nam je pokazala da traganje za “zvukom” otvara i pronalazi nove, zanimljive glazbene reference. Sloboda umjetnika-izvođača i njegov angažman samo pripomažu daljnjoj perturbaciji glazbe te je na taj način održavaju mladom i živom! ♪

Proračun kod RV korala

Trpimir Matasović

Osnovne tehničke i interpretacijske zakonitosti povijesne obaviještenosti, barem kad je o talijanskoj glazbi riječ, HRBA je dobro svladao. U budućnosti je, međutim, nužno shvatiti da su te zakonitosti tek osnova za daljnju umjetničku nadogradnju

Koncert Hrvatskog baroknog ansambla, Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Zagreb, 27. studenoga 2004.

Tijekom pet godina svog postojanja, Hrvatski barokni ansambl (HRBA) prošao mnoge mijene kako bi koliko-toliko pronašao vlastiti identitet i pravi put za daljnji razvoj. To traženje, doduše, još nije ni približno završilo, što je, uostalom, i korisno, jer i na pogreškama se uči. Pa ipak, nakon prvotnog “brušenja zanata” na

pakleno teškoj glazbi Johanna Sebastiana Bacha, postupno se oblikovao široki spektar repertoara, od komornog do onog za veće sastave, i to u velikom rasponu raznih “nacionalnih stilova” barokne ere. I tu svakako postoji prostor za nadogradnju, pa se tako Hrvatski barokni ansambl tek treba intenzivnije baciti u koštac sa zakučastim osebnostima francuskog baroka – da i ne govorimo o nekim egzotičnijim, još nedotaknutim fenomenima, poput glazbene baštine hispanskog kruga. Pritom je, međutim, osobito važno da se, i to tek u posljednjih godinu dana, napokon stabilizirala jezgra ansambla, utjelovljena u umjetničkoj voditeljici Lauri Vadjon, te *continuo* sekciji koju čine violončelist Krešimir Lazar i čembalisti Krešimir Has i Pavao Mašić. Komplementarnost umjetničkih temperamenata ovih glazbenika plodotvorno i kreativno djeluje na rad čitavog ansambla, te širi energiju kvalitetnoga glazbovanja i na ostale suradnike.

Strogo kontrolirani tonovi

Za razliku od nastupa na redovnim pretplatničkim koncertima u Hrvatskom glazbenom zavodu, na kojima

se uvijek iznova istražuju za Hrvatski barokni ansambl još neistražena područja, gostovanje u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog i njezinu elitnom ciklusu *Lisinski subotom* pružilo je prigodu za predstavljanje glazbe s kojom se HRBA nalazi na sigurnom terenu, kako sam sa sobom, tako i kod publike. Čitav je njihov nastup u Lisinskom bio, naime, u znaku glazbe Antonija Vivaldija, s neizostavna *Četiri godišnja doba* u drugom dijelu koncerta.

Od uvodnog *Concerta ripiena u C-duru*, RV 114, preko *Koncerta za flautu, gudače i continuo u g-molu*, RV 439, sve do moteta *Nulla in mundo pax sincera*, RV 630, sigurnost i samouvjerenost proširenoga gudačkog sastava bila je osnovna odlika svirke. No, možda je te sigurnosti bilo i previše – bez zalaženja u bilo kakve rizike, hodilo se u svijetu već dobro poznatim i utabanim stazama povijesno obaviještenog pristupa Vivaldiju. Svojom ponešto ekscentričnom svirkom flautist Dani Bošnjak je, doduše, pokušao unijeti nešto više živosti u Vivaldijevu glazbu, no s tek sporadičnim odjekom kod pratećeg sastava, u kojem mu se u toj živo(tno)sti priključio tek uvijek razigrani violončelist Krešimir Lazar. (Zašto je pet od šest stavaka djela skladanog za blok-flautu izvedeno na poprečnom instrumentu pitanje je za jednu drugu raspravu o povijesnoj obaviještenosti.)

Ni traga takvom odmaku nije, međutim, bilo u zapjevu

sopranistice Ivane Kladarina. Ona se jest hrabro i suvereno latila pakleno teških koloratura završnice antologijskog moteta *Nulla in mundo pax sincera*, no, poput ostatka ansambla, tehnička superiornost uglavnom nije bila praćena i voljom za eksperimentom, ili barem izraženijom ekspresivnošću.

Strah od iskoraka

Gotovo posvemašnja proračunatost obilježila je, naposljetku, i izvedbu *Četiriju godišnjih doba*. Laura Vadjon već je ovaj ciklus izvodila i sa Zagrebačkim solistima i s Hrvatskim ansamblom, i mora se priznati da se ovom prilikom najdalje otišlo u zaokruženosti interpretacije i tehničkoj vještini. No, tim je više iznenadio strah od iskoraka u daljnja istraživanja interpretacijskih potencijala koje nudi Vivaldijeva partitura. Doduše, nije da pokušaja takvih iskoraka nije bilo, poput, primjerice, već dobro poznatog “štosa” s glisandom na početni pedalni ton završnog stavka *Proljeća*. No, kada se čuje takav početak, očekuje se da će i ostatak izvedbe donijeti nekakav odmak od tradi-

cionalnih izvodilačkih praksi. U krajnjoj liniji, Lauri Vadjon i njezinu ansamblu sasvim sigurno nije nepoznata kulturna snimka Vivaldijeva ciklusa u izvedbi ansambla Il giardino armonico (taj se ansambl nedavno moglo i uživo čuti u Zagrebu), koja je, u nedostatku vlastite inspiracije, mogla poslužiti kao vrijedan poticaj za neko svježije čitanje Vivaldijeva.

Naravno, sve to ne znači da je Hrvatski barokni ansambl svirao loše, ali bi trebalo biti uputa za daljnji razvoj umjetničkog identiteta tog sastava. Osnovne tehničke i interpretacijske zakonitosti povijesne obaviještenosti, barem kad je o talijanskoj glazbi riječ, HRBA je dobro svladao. U budućnosti je, međutim, nužno shvatiti da su te zakonitosti tek osnova za daljnju umjetničku nadogradnju. Jer, da bi kuća bila dobra, treba joj, osim temelja i nosivih zidova dodati još barem i krov, a potom je i iznutra dodatno urediti. ♪

Kamo s križem ili čita li Marinković Dostojevskog?

Nataša Govedić

Violić je, naime, unatoč svom cinizmu, ipak na konzervativnoj strani molitve (kojom poantira i *Gloriju* iz sedamdesetih i njezino najnovije uprizorenje, baš kao i Matišićeve *Anđele Babilona*), dok je Korun, unatoč suhoj asketici svoje kritike, ipak na strani užitka kao socijalne revolucije (zadnja replika komada: *Lososa... lososa ćemo večerati... lososa*)

Uz *Gloriju* Ranka Marinkovića i redatelja Božidara Violića u zagrebačkom HNK-u te *Braću Karamazove* F. M. Dostojevskoga u režiji Mile Koruna u ljubljanskoj Drami SNG-a

Usporedimo li dvije recentne premijere dvojice najistaknutijih slovenskih i hrvatskih redatelja, Marinkovićevu *Gloriju* u Violićevoj režiji (zagrebački HNK) i *Braću Karamazove* u režiji Mile Koruna (ljublanski SNG Drama), najprije ćemo uočiti da obojicu umjetnika režije podjednako zanima vjerujemo li mi još čemu ili je religioznost prazni okvir za ovozemaljsku manipulaciju duhovnošću. Dobiveni scenski odgovori, osobni akuzativni vjere (u koga, u što vjerujemo) veoma su različiti, ali ne samo zato što Violića i Koruna nadahnjuje različiti književni kontekst, nego i zato što je čitav put do zrelosti njihovih karijera obilježen različitim umjetničkim prioritetima. Violića intrigira politička farsa i humorna "mašina" ironije, na isti način na koji Koruna privlači poniranje u dubinu lika te psihopoetika osobnosti. Želimo li još drastičniju usporedbu, Violić se želi nasmijati Velikom Inkvizitoru i postaviti ga na balkon pozornice kao kakvu grotesknu marionetu posuđenu iz ekspresionističkog filma (doslovce citiram najnoviju *Gloriju*), dok Korun pokazuje kakvu štetu "čudo, autoritet i strah", kao tipični inkvizicijski mehanizmi, izazivaju na "maloj" mjeri izgubljenosti ljudske duše. No Violićeva maska demonski osmjehnutog, kao ni Korunova maska anđeoski smrknutog klauna ne trebaju nas zavarati oko predznaka "pravovjernosti" njihovih političkih orijentacija. Violić je, naime, unatoč svom cinizmu, ipak na konzervativnoj strani molitve (kojom poantira i *Gloriju* iz sedamdesetih i njezino najnovije upri-

zorenje, baš kao i Matišićeve *Anđele Babilona*), dok je Korun, unatoč suhoj asketici svoje kritike, ipak na strani užitka kao socijalne revolucije (zadnja replika komada: *Lososa... lososa ćemo večerati... lososa*).

Slovenska i hrvatska publika

Između ljubljanskog i zagrebačkog grljenja s crnom mantijom postoji i nekoliko važnih kulturalnih razlika koje nemaju veze s redateljima, nego s kazališnom kulturom slovenskih i hrvatskih gledatelja. Korunova predstava traje pet i pol sati, a publika koja je dolazi vidjeti (osobno sam u Ljubljani sjedila s onom srednjoškolskom) u stanju je predstavu pratiti bez ikakvih divljanja, disciplinirano i zainteresirano. Mlada zagrebačka publika jednostavno nije u stanju nijednu predstavu, pa tako ni Violićevu, pratiti bez stalnih brutalnosti, nepristojnosti, bez međusobnog slanja i glasnog komentiranja SMS poruka, zvonjave mobitela, dobacivanja i sporadičnih urlanja. Razina publike u Hrvatskoj doslovce je stadijska: gotovo ni u kojoj kazališnoj kući nema odmora od neprekidnih brutalnosti nepristojnosti, pri čemu kazalište kao događaj više uopće nije bitno; daleko je važnije međusobno nadmetanje srednjoškolaca. Koliko je to ozbiljan problem vidi se i po reakcijama glumaca, katkada (čak i u HNK-u) prisiljenima na izravno obraćanje publici s molbom za manje ispada ili naprosto apelom za prestanak aktivnog ometanja predstave. Drugim riječima, kada svakodnevno živimo u kontekstu TV propovjedaonica i sportske kladiionice, nije ni čudo što publika nema interesa ni znanja za raskrinkavanje progutane ideologije: naši srednjoškolski odgojeni su da poštuju nasilje, a ne filozofiju. Oni su u pravom smislu riječi Marinkovićeva stotruko izmanipulirana Glorija/cirkusantica: pretplaćeni na život kao jeftino zabavljaštvo (*Žuja je zakon!*), a zatim i na "pad" s provizornih trapeza; survanost, ili, ako uzme-mo Heideggerov termin: "bačenost" u najordinarniju depresiju.

Himbologija

Osobno, mene je i u Korunovoj i u Violićevoj predstavi najviše zanimala tema koju klasično slikarstvo naziva *pieta*, a Ivan Karamazov nešto skromnije "pitanje dječje patnje". Dakle, kako će Violić postaviti scenu u kojoj Glorija kao Bogorodica neplanirano proplače

nad sudbinom nepoznate joj majke koja moli za spas djeteta na samrti, a zatim i kako će Korun postaviti mističko središte gnosticizma Fjodora Mihajloviča Dostojevskog: onu "običnu" i u isti mah nepodnošljivo duboku, dalekosežnu nepravdu koju roditelji nanose svojoj djeci, tvrdeći da ih imaju pravo "odgajati" mučenjima, vrijeđanjima, kaznama, udarcima. Smrt djece i ubijanje djece: evo nas u tamnoj komori svake vjerske etike. Violić se nije pomnije bavio pitanjem milosti na koju je spremna Marinkovićeva junakinja, ali ne i ma koja od vjerskih ili sekularnih instanci kojima služi. Izvršna gluma reske, hladnopribrane i oštre Olge Pakalović u naslovnoj ulozi naglašava žensku snagu i ženski gnjev, iz čega izlazi da je sućut samo Glorijina trenutna slabost, a ne najsnažniji metafizički moment čitavog uprizorenja. Napuklina vjerske maske ubrzo je zamijenjena novim odljevom tvrdoće: maska akrobatkinje spast će tek kad se o tlo razbije i samo Glorijino lice. Ova poanta nije samo pirandelovska, nego u kazališnom smislu predstavlja čitavu jednu filozofiju himbe, s jedne strane emancipatorsku, jer navodno sami biramo svoje maske, s druge strane tautološki ispraznu: maska (osta) je maska, pozornica vodi novoj pozornici, svijet je maleno i hermetički zatvoreno kazalište. U likovima razigranih klaunova, na sceni prisutnih čas u odjeći iz crkve, čas u odjeći iz cirkusa, vidi se da Violić u samom činu igre može vidjeti i utopiju kratkotrajnog zajedništva, ali tu prestaje moguća toplina uprizorenja. Ostalo je šutnja Don Zanina lica u antologijskoj izvedbi Mustafe Nadarevića: ono ne vjeruje, ali i dalje se muči, i dalje čezne za silama koje Dostojevski smatra demonskima, samim time što su *čudesne*. Nadarevićev Don Zane ima milosti prema drugima, no nema je prema sebi: on svijet mrzi kroz razornu krivnju i samomržnju. O Goranu Grgiću kao Don Jeri neću posebno govoriti jer nije napravio ni autentičnu niti nijansiranu ulogu, ali ističem da ga i redatelj tumači više kao ledenog, mehanički egzaltiranog psihotika no kao *entuzijasta* (Marinkovićeva klasifikacija) nove religioznosti.

Karamazovska istina

Korun ne propušta podcrtati važnost te upravo isijavanje milosti svojih protagonista, i to ne samo kad je u pitanju dobrota Aljoše Karamazova, nego i onda kada govorimo o sakralnoj uzvišenosti koja na nas pada i preko iskustva tragedije svakoga od četvero braće bludnika, prijestupnika ili bar neurotika Karamazovih. Gluma Igora Samobora kao Ivana Karamazova jedan je od najpotresnijih momenata suvremenog teatra, ne onog "postdramskog" ili postaristotelovskog, jer te su paradigme ovdje apsurdno ograničene, nego

kazališta koje lik glumački izvrće u beskonačnost najosobnijih sumnji i iracionalnosti, dječje snažnih i "neobjašnjivih", otvorenih našem pogledu poput šoka promatranja unutarnjeg krvarenja: mirnog istjecanja života, s tek nekoliko trzaja, prema nepovratnoj eskalaciji bolesti. Blijedo, napeto i grozničavo tijelo glumačke izvedbe pri tom ne možemo promatrati okom znanstvenika, tehnički "mjereći" intenzitet titraja socijalnih vibracija uvriježene krivde koja satire Ivana Karamazova. Ne. Igora Samobora prisiljeni smo promatrati kao da uistinu govori u ime naše djece i naših roditelja, dakle iz nutrine naše vlastite sudbine, odnosno kao čovjeka koji se neizdrživo srami ljudskog zla i nikako ga ne može prihvatiti. Korun režira Dostojevskog tako da patnja djece bude mjesto na kojem svi mi, a ne samo Ivan Karamazov, "vraćamo ulaznicu" (obratite pozornost na kazališno porijeklo ove fraze). Za razliku od parodične glazbene podloge Igora Kuljerića te scenografski ljupke pozornice Tihomira Milovca iz predstave Božidara Violića (mislim na polukružne nizove klupa s crvenim zastorom u sredini), Korun u svojoj predstavi ni na koji način ne podilazi publici. Slovenski redatelj tako ne koristi ni promjene svjetla ni glazbu: na pozornici su samo jednostavne pomične klupe, a od nas se ne traži da pogledamo glumce, nego da prepoznamo *ljude* na sceni. Fenomenalna izvedba Jerneja Šugmana kao emocionalno eksplozivnog te u bitnoj mjeri socijalno naivnog Dmitrija Karamazova čak nas primorava da u njemu pronademo gotovo posvećenu *iskrenost*, točnije rečeno potpuni manjak kontrole superega, što je u scenskom smislu zadivljujući paradoks: Šugman *za druge* igra slobodu od bilo kakva "igranja za druge". On uspijeva *ne glumiti*. Time je Korunova režija *Braće Karamazovih* dosegla umjetničku razinu svog predloška: glumačka je ekipa iskoračila iz "uloga" u prisnost. Violić je, pak, zapeo na prokletstvu neuklonjivih maski, na prokletstvu egzistencije kao prisilnosti glume. I tako stižemo do pitanja kako Marinković stoji u odnosu na Dostojevskog: može li pisac *Glorije* ili *Kiklopa* zamisliti nešto što izmiče ludnici/vojarni/sudnici/kazalištu; općoj kloaki socijalnog teksta? Može li osjetiti okus vina sa svadbe u Kani Galilejskoj, punoću arome Evvina i dionizijskog voća? Ili mu vino služi za otuđene vjerske obrede i još žalosnija sekularna opijanja? U tom je vinu, vjerujem, raskrižje osobnih, baš kao i umjetničkih istina obaju uprizorenja. ▀

Siniša Labrović

Na početku bijaše Zelenka

S obzirom na to da ste profesor hrvatskoga jezika i književnosti, zanima me smatrate (doživljavate) li i predavanja u učionici aspektom izvedbenih umjetnosti, i suočavate li se sa slučajevima kolega koji su bliski profesorskoj psihozi "intelektualne" volje za moći iz Ionescove Instrukcije?

– Rad u školi ne doživljam kao nešto što bi bilo bliže izvedbenim umjetnostima od bilo koje druge situacije u kojoj grupa ljudi dijeli prostor i vrijeme. Šetati gradom, biti na misi, putovati autobusom ili piti u kafiću puno je bliže "izvođenju", naročito u gradiću u kojem svi sve znaju, tako da se ponekad osjećate kao lutka koja se trza na koncima koje povlače tuđe oči. U Sinju svi su "slavni", svi su "poznati", a svi su istodobno i paparazzi. Odatle ona poznata atmosfera normalnosti koja je nevjerojatno otkrivena, naelektriziranost finoće, uljudnosti, upicanjenosti. Kada biste posjeli katatoničara negdje na javnom mjestu, lijep broj roditelja počeo bi svoje dijete: "Gle, fina čovjeka. Što se na njega ne ugledaš?" U velegradu, čini mi se, na pojedincu je da se "dokaže", da bude netko, a rezultat je da je višak "originalnosti" upravo proporcionalan normalnosti. Sve je normalno. Ne bi se reklo za performeru, ali sve donedavno na predavanja sam odlazio s tremom, a kada sam počinjao na Hvaru prije sedam godina, na satove sam ulazio grozno preplašen. Izaći pred dvadeset-trideset ljudi i provesti ih kroz četrdeset pet minuta činilo mi se zastrašujućim. No, ljepota ovog posla je da ako sačuvate ljubav za djecu i interes za predmet, onda je nemoguće upasti u dosadnu rutinu jer vam rutina pomaže da budete kreativniji. Naravno da postoji opasnost da onaj koji zna, koji je autoritet po svojoj funkciji poželi to iskoristiti kao instrument moći. Što se tiče Ionescove Instrukcije, s umjetničkim djelima je kao i s Bogom: ona se ne odnose ni na jedan zaseban trenutak života, ni na jednu situaciju, ni na jedan dan, sat, minutu. Ona se odnose na život cijeli. Samo tako ih je, ako ih uzimamo ozbiljno, moguće "podnijeti", inače bi nas dotukla. Opet, nužno je svaki svoj postupak, djelo odmjeriti u odnosu na tu cjelinu. Kada bih sebio video kao profesora iz Ionescove Instrukcije, nadam se da bih dao otkaz, a opet, zato što imam na umu da možda i nisam tako daleko, trudim se još ovaj sat i ovaj trenutak biti

drukčiji od njega. A kada popustim, i u koktelu s dječjim zabravom da je i nastavnik ljudsko biće, dogodi se da ponetko stoji pet do deset minuta u kutu. Međutim, važniji dio odgovora na ovo pitanje trebalo bi potražiti kod "žrtava", učenika. I još, možda bi danas bilo izazovnije postaviti pitanje o bliskosti agresivnosti i prezira učenika prema nastavnicima, bježanja s nastave i bijega od znanja sa situacijama društvene psihoze "antiintelektualne" volje za moć, recimo, u politici, sportu, manekenstvu-pozerstvu. A o tome svjedoče mnogi moji prijatelji koji rade u srednjim školama. Kad kažem "znanje", ne mislim na "informaciju" nego "kreaciju".

Jedan ste od rijetkih naših performeru koji ne dolazi iz studija likovnih, vizualnih umjetnosti. Nailazite li zbog toga na prepreke u ostvarivanju svojih prihvatanja ili su, dapače, granice prihvaćanja kod umjetničkih "krugova" u potpunosti propusne?

– Nema nikakvih prepreka niti sam ikada osjetio bilo kakav atak na moje "porijeklo". Mjera moje nesigurnosti u početku je bila golema, pa bih možda i odustao od svega da sam osjetio apriorno odbacivanje. Sve izložbe u početku "zaslužio" sam preko natječaja, pa sam se malo opustio jer sam uvidio da nema razloga za strah, a potpuno kad ove godine nisam prošao na natječaju Galerije "Miroslav Kraljević". Zato hvala natječajnim komisijama, ljudima koji su bili njihovi članovi, kustosicama za veliki trud s malim kunama, umjetnicama/umjetnicima koji su mi pomagali sugestijama i sklapanjem utikača za galerijske reflektore, rodbini i prijateljima koji su vozili, šljakali, davali, tražili, tipkali (Hvala, Vito Perić!). A jel' vaše novine puštaju i zahvalu majci? Ako može, onda: mama, hvala ti!

Čišćenje devastacijskih rana spomenika NOB-a

U novinama vas obično određuju kao splitskog i/ili sinjskog umjetnika? U kojem ste prostoru izveli svoju prvu akciju, performans i, molim vas, pojasnite kontekst navedenoga performansa.

– U nizu splitski-i/ili-sinjski-umjetnik važnim mi se čini samo ova posljednja riječ, ali ne toliko zbog "ja" u njoj, koliko zbog "umjetnost". Ako nije umjetnost, onda nema dileme, a ako umjetnost jest, onda dilema nije važna. Prve nježnosti razmijenio sam s Galerijom Otok u Dubrovniku u ožujku 2000. izložbom *Kuhinjske figure*;

Suzana Marjanić

O performansima ili radikalnom "NE" sadašnjosti konjorepnoga junaštva političkoga etnomita

Šetati gradom, biti na misi, putovati autobusom ili piti u kafiću mnogo je bliže "izvođenju", naročito u gradiću u kojem svi sve znaju, tako da se ponekad osjećate kao lutka koja se trza na koncima koje povlače tuđe oči. U Sinju svi su "slavni", svi su "poznati", a svi su istodobno i paparazzi

foto: Marijan Crtalić

nešto žešće bilo je s intervencijom/performansom *Zavijanje ranjenika* u Đardinu u Sinju na Dan antifašizma, 22. lipnja 2000., kada sam liječio ranjeni spomenik poginulim partizanima. Mirkovićevu skulpturu koja prikazuje ranjenog partizana kojega pridržava seljanka (majka) i koja je slična temi *Pietà*, a koja je tijekom devadesetih jako oštećena eksplozivom, liječio sam tako da sam joj prvo očistio unutrašnjost od smeća, šprica, pivskih boca i trulog lišća. Zatim sam joj očistio rane fiziološkom otopinom pa sam ih namazao mašču Bivacyn. Na kraju sam je cijelu zavio zavojima. Umjetničku nevinost izgubio sam na Zadru snova performansom *Ništa*, srpnja 2000. Organizatorima sam predložio rad *Disciplina. 100 m slobodno* u kojem sam se u plivačkim stazama napravljanim u moru trebao natjecati sa sedam različitih vrsta morskih riba koje bi na znak starta bile puštane iz akvarija. Uza sav uloženi trud, dogodilo se da za izvođenje performansa nismo uspjeli naći ništa. A kako mi je bio plaćen put, pa sam dobio bon za ručak u studentskoj menzi, a onda još i besplatno prespavao u dačkom domu, nisam mogao ostati besposlen. Zato sam ono "ništa" preimenovala u "*Ništa*", čime sam česti usud ovdašnjih umjetnika da ne mogu uopće ili onako kako bi htjeli izvesti svoj rad, preokrenuo u rad. Izašao sam na megdan sudbini i tako "izložio" situaciju u kojoj se često nalazim(o), a to "ništa" sam poništio. Ipak se nadam da neću morati napraviti seriju radova *Ništa. Disciplina. 100 m slobodno* ostala je neizvedena do dana današnjega.

Medijsku pozornost posebno je izazvala vaša urbana intervencija/performans *Zavijanje ranjenika*. Kakve su bile medijske interpretacije navedenoga performansa kao i reakcije vaših sugrađana?

– Medijskih interpretacija baš i nije bilo. O performansu je lijepo pisao *Feral*, zatim je nešto minuta posvetio i Joško Martinović u emisiji kojoj sam zaboravio ime, a performans je našao svoje mjesto i u dokumentarcu *Damatio memoriae* Bogdana Žižića koji se bavio uništavanjem spomenika u razdoblju od 1990. do 2000. godine. Reakcija mojih sugrađana je bila masovna i bijesan izlazak na prosvjede zbog Mirka Norca, a onda još jedna glatka pobjeda HDZ-a na lokalnim izborima.

U povodu navedene urbane intervencije u intervjuu za *Feral Tribune* (broj 896) izjavili ste: "Liječnici razoreni kip pokušao sam ukazati da treba 'liječiti' neke pojave u društvu. (...) To sam radio zato što mi se nije činilo normalnim da se s jedne strane obnavljaju vrijednosti endebazije, a da se s druge tradicija antifašizma olako izjednačuje s kasnijim negativnostima komunističke vladavine i zato baca u prašinu." Hoćete li nastaviti navedena izlječenja?

– Ne znam je li ista više potrebno liječiti nakon govora Vladimira Šeksa u Jasenovcu i ovog *facelifting* p(re)okretanja. Nisam siguran da je bilo što izlječeno, a nisam niti mislio da će taj čin bogzna što pokrenuti, jer većina onoga što sam mislio pokazala se kod demokratske većine kao besmislica. Kako liječiti Velike Hrvate u Zadru koji teška srca preimenuju Ulicu Mile Budaka, koji je bio ministar u vladi koja je Zadar lake duše prepustila Italiji. A mi znamo da je Mile tu čep za punu dušu mržnje koja nikako ne smije ishlapati jer je ona uvjet da "njih" nitko ne pita što je s novcem. Uostalom, danas su gazde u Hrvatskoj trgovački lanci, banke, T-Com i slični. Ovi su samo maska.

Ustaška pjesma *Evo zore, evo dana* i "smrt labuda"

Performansom Umjetnik se provodi kao bos po trnju uz guslarsku glazbenu pratnju i pjesmu *Evo zore, evo dana* izveli ste labudi ples na kvadratu posutom trnjem, simbolički prikazavši sudbinu umjetnika. Navedeni performans izveli ste u zatvorenom (prošle godine u sklopu Male fronte novog hrvatskog performansa i plesa u Galeriji Nova, Zagreb) i otvorenom prostoru, pri čemu je, dakako, reakcija slučajnih posjetitelja, prolaznika bila direktnija i neugodnija na otvorenom. Što se točno dogodilo na izvedbi u Rijeci na Korzu, gdje se na poziv komunalnog redarstva u izvedbu uključila i policija?

– Performansu je izveden i u Dubrovniku ovoga ljeta u sklopu Karantene i smijeh kojim je tamo bila popraćena izvedba baš mi je godio. Ipak, to je publika odgojena radom ekipe Slavena Tolja. I u Zagrebu se dio posjetitelja smijao, a plesači su, navodno, ostali zabezegnuti tehničkom razinom izvedbe smrti labuda. Naime, na guslarsku verziju ustaške pjesme *Evo zore, evo dana* bos po trnju izvodim baletnu točku "smrt labuda" (u okviru svojih malih

razgovor

foto: Jerko Ivandić

moćnosti), odjeven u bijele baletne tajice i bijelu majicu. U Rijeci nas je – kad smo istresli trnje na Korzu ispred Općine – komunalni redar pitao za dozvolu. Kako se Damir Čargonja-Čarli ne voli baviti formalnostima, dozvolu nismo imali, a Krešo Kovačiček je na opetovana upozorenja redara da ne smijemo ništa javno izvoditi bez dozvole uzviknuo da umjetnost može i smije sve što može i smije. Tako mi je razbio sve sumnje i odlučio sam zgrabiti priliku da izvedem umjetnički čin baš u pauzi između dva marša limene glazbe iz Daruvara (ili Bjelovara, ispričavam se zbog dileme) koja je bila ljubazna da na dvije minute prekine koncert nasuprot nas. Za dio publike valjda je bio velik šok pad s limenih marševa na gusle pa se jedan mladić zaleteo u zvučnik koji je samo privremeno srušio. Performans u neki protumačili kao sramotu, drugi da je baš lijepo da se čuju hrvatske pjesme, a treći su mi poželjeli dvadeset godina Golog otoka. Navratio je i komunalni redar u pratnji policije. Uzeli su mi osobne podatke, malo zabilježili okolnosti izvedbe u bilježnicu na kockice, obećali mi prekršajnu prijavu i preporučili da drugi put plesem u cipelama jer da ću se bos opet raskrvaviti. S kamerom u ruci uz mene su bili Petar Grimani i Vanja Pagar, a branili me još i Milan Brkić te Zlatan Dumanić, splitski umjetnici pod čijim sam okriljem nastupao. Inače, Čarli mi je poslao poruku da je neku večer došla policija po njega i da je kod njih prespavao te da će morati na sud.

Tom prilikom za Novi list (19. rujna 2004.) izjavljujete da je navedeni performans dio serije performansa koje ste zamislili kao realizacije jezičnih fraza tipa "lizati pete", "nositi glavu u torbi", "bodati bos po trnju", "mlatiti praznu slamu"... Kako ste zamislili izvedbeni aspekt fraze "mlatiti praznu slamu"?

– Vršidbu žita, koju danas obavljaju kombajni, prije su radili konji, ali, bogme, i ljudi koji su teškim toljagama udarali po klasju da bi odvojili zrna od slame. Znači, toljagom bih mlatio po praznoj slami, slami bez

zrna, bez ploda. Naravno da je važno mjesto gdje će se performans izvesti, ali bih taj podatak zadržao za sebe sve do pred izvedbu. Vidjet ćemo.

Reklamni teror i ratna, ratnička uloga medija

Jeste li čuli neku novu verziju guslarske epike koja promovira politički etnomit?

– Veliki sam ljubitelj gusala, junačke epike i njezine etike te nastojim pratiti novitete na toj glazbenoj sceni. Ali, kako je to jedna vrlo hermetična, samozatajna i tajanstvena sljedba, tako već neko vrijeme nisam ušao omastio konjorepnim junaštvom. Posljednji projekt o kojemu sam, na žalost, samo čitao jest ovo što sprema Mile Krajina u čast i slavu našeg budućeg predsjednika Ljube Česića-Rojša.

Možete li opisati situaciju kada ste svoje tijelo izložili kao oglasnu ploču, nudeći ga ispisivanju oglasa i poruka (START, Galerija Karas, Zagreb, 11. ožujka 2003.). Kakve su poruke ispisivane?

– Gol do pasa i s natpisom na prsima i leđima OGLASNA PLOČA prošetao sam se od Trga žrtava fašizma kroz Jurišićevu do Trga bana Jelačića, nudeći ljudima da pišu po meni sve što nađu za shodno. Nakon otprilike sat vremena šetnje ušao sam u Galeriju Karas gdje se performans nastavio još neko vrijeme. Želja mi je bila da slučajni prolaznici, inače objekti reklamnog terora, u jednom kratkom vremenskom intervalu i na ograničenom prostoru dobiju priliku da zapišu što oni žele na jednom prilično nesavršenom i nedizajniranom poprsju a da je upućeno onomu tko nam je blizak. Sada i ovdje, privremeno i prolazno. Veliki dio prolaznika se skanjivao da napiše bilo što, ali je bilo zanimljivo kad sam se ispred McDonalds'a našao s tegljačima reklame "Orangine" na leđima... Sjećam se sljedećih poruka: *Dajte nam dopa!, Kupujem prozore i vrata za kuću u gradnji (s brojem telefona), Redar, obriši ploču!, Make love not war, Martina, volim te!*

Performansom Heroj uronjen u tisak gubi na... (Domaća

Venera) sudjelovali ste na Jugoslavenskom bijenalu mladih (Vršac, 2004.). Molim vas, opišite kontekst navedenoga performansa i kako ste se prijavili na navedenu manifestaciju?

– Naslov je, naravno, istodobno ironična parafraza Arhimedova zakona i Boticellijeva *Radanja Venera*, a performans je "inspiriran" idealno postularanom ulogom medija u idealnoj demokraciji i uglavnom zločinačkom ulogom medija u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije. U velikom dvorištu gdje se trebalo održati otvaranje postavio sam staru i ofucanu kadu na betonsku kocku koja je služila kao postolje za stup sa zastavom. Odjeven u vojničku uniformu stojim u kadi; naizmjenice sam podizao jednu pa drugu nogu u zrak kao ptica koja je u hladnoj vodi, ali i kao vojnik zaustavljen u trenutku marširanja, i vojnički pozdravljam gledatelje koji su pristizali uglavnom iz Beograda. Kada je puna različitih vrsta novina, časopisa i magazina koji se prelijevaju oko kade, a dijelovi novina također vise po uniformi kao kapi vode koja na tijelu ostaje poslije kupanja. Performans je trajao četrdesetak minuta i završio je otvaranjem Bijenala. Na Bijenalu se nisam prijavio, nego me pozvao umjetnički direktor Svebor Midžić, a kontakt je ostvaren preko udruge "Što, kako i za koga".

Apokalipsa kao oblik kiborškog viška

U riječkoj Galeriji O.K. izložili ste radove iz ciklusa Kuhinjske figure, od kojih neke nose nazive Kupus s mozgom, Lutke-koke, Jumbo-jet kokoš, a prilikom otvorenja izložbe izveli ste performans Kašnjanje. Može li se navedena flagelantska izvedba protumačiti i kao vaše neprihvatanje genetski modificiranih organizama ili kao što je Nataša Šegota Lab (Novi list, 23. siječnja 2002.) sjajno istaknula značenje "hranjenja opterećenoga svijesću o ubijanju", i molim vas, protumačite značenje "prebrambene" instalacije spoja kupusa i životinjskoga mozga.

– *Kuhinjske figure* prvi su put izložene 2000. u Otoku u Dubrovniku, i to je bila moja i prva i samostalna izložba. Riječ je o kolažima igračaka i lutaka, cijelih ili u dijelovima, i nekih prirodnih materijala, perja, kokošiju. Kokoši sam izabrao baš zbog suprotnosti: ptice koje ne lete, iznevjerene definicije, pogreške u sustavu. Ken i Barbie u ptičjim kavezima oblijepljeni perjem, kokoš u letu s kotačima zabodenim u donji dio trupa kao kod zrakoplova, dvije kokoši s lutkinim rukama u grčevitom zagrljaju trebali bi spojiti u sebi horor i humor, jezu i smijeh. Dojmu sam želio pridonijeti i potpuno nedizajniranim izgledom radova, lošom izvedbom. *Kupus s mozgom*, kao i drugi radovi, rezultat su straha od vjere kako će genetsko

modificiranje i biotehnologija riješiti većinu naših problema. Izvor rada je fraza "lud ko kupus", a ja sam htio jedan *pametan kupus*. I na oblikovnoj razini struktura i izgled prepolovljenog mozga izvrsno se uklopila u izdubljeni dio kupusa kao da je baš tamo, kao da je prirodna cjelina. Apokalipsa ne mora biti potpuni nestanak čovjeka sa Zemlje; ona može uzeti i oblik kiborškog viška. Čovjek je možda već sada zastarjela vrsta, ali u toj biotehnološkoj inačici nastat će stalna utrka za novom i poboljšanom verzijom, pa bi arheologija predmet svog istraživanja mogla približiti s daljina od nekoliko stotina ili tisuća godina na nekoliko mjeseci. Performans *Kašnjanje* nema mnogo veze s kuhinjskim figurama. Tijekom performansa gol sam do pasa, imam bič u ruci, ali sam miran sve dok netko od posjetitelja ne izade. Nakon što je gledatelj/sudionik napustio prostoriju, udaram se bičem po leđima i tako kažnjavam i njega i sebe. Njega zato što činim ono što je on očekivao tek kad napusti prostoriju ne mogavši izdržati čisto bivanje bez zbivanja, sebe zato što sam "izgubio čovjeka".

Performans u/na maternici Splita

Na koji se način performansom Kvadratura kruga, što ste ga izveli na ArtiST Now: Jedan podzemni vrt (Dioklecijanovi podrumi, ruina 2004.) nadovezujete na akcije Crveni, Crni i Zeleni Peristil?

– Rad *Kvadratura kruga* sazdan je uglavnom na suprotnostima u odnosu na rečene radove, ali ih baš zato uvažava. Rad nije anonimn, nije izveden kao diverzija, nije uznemirio javnost, nije izveden izravno na pločnik; tijekom izvođenja bila

je nazočna publika. Proporcije pravokutnika Peristila doveđene su u vezu sa savršenim geometrijskim likom, krugom koji je napravljen prema ljudskim mjerama. Iz središnje pozicije na Peristilu liježem na tlo okrenut istoku i crvenom bojom obilježim mjesto na tlu (tj. platnu koje štiti Peristil od devastacije) u visini tjemena, a onda to isto učinim liježući okrenut jugu, zapadu i sjeveru. Kružno u smjeru kazaljke na satu spajam četiri markacije i nastavljam bojati označeni krug sve dok ne ostane neobojan samo središnji dio pod mojim stopalima. Bojim vidljivi dio stopala do gležnjeva, čekam da se boja osuši pa izlazim iz kruga, odšetam do ulaza u Podrume i spustim se stepenicama dok ne "nestanem". U crvenom krugu ostaje neobojan dio ispod mojih stopala, a ja na stopalima odnosim crveno. Zbog zaštite Peristila rad sam izveo na platnu ispod kojeg se nalazio najlon. Ni na koji način nisam htio oštetiti maternicu Splita.

Kako je na istoj manifestaciji gostovao i Ulay, zanima me jeste li ga upoznali i kako su vam se svidjeli njegovi radovi – frottage i fotogrami?

– Ulaya sam upoznao i dojam je da je riječ o skromnom, tihom gospodinu i vrlo temeljitom umjetniku koji se, prema riječima kuratorice Dragice Čakić, prije izvedbe rada nastojao upoznati sa svom dostupnom literaturom o palači. Bila je riječ o otiscima tijela arheologa koji su se među prvima bavili palačom, a ja sam dobio dojam kao da su ti otisci ugrađeni umjesto kamena na koji su bili pričvršćeni. Rad je maksimalno oslobođen dojmljivosti izraza kako bi njegova etičnost došla u prvi plan. ■

Rođen sam u Sinju 12. veljače 1965. Tu sam završio osnovnu školu i srednju tekstilnu školu, smjer prelac. Gotovo cijelo djetinjstvo čuvao sam krave u polju i pomagao roditeljima na njivi, posebno uzgajajući kupus, iako moji rođaci i susjedi imaju suprotno mišljenje i drže da sam lijenčina i neradnik. Tek, možda je na mene određeni utjecaj izvršila očeva pouka da učim kako ne bih morao raditi i obećanje da će mi kupiti mercedes kad završim fakultet koji sam završio nakon 12 godina studiranja, čekajući da se steknu uvjeti za kupnju mercedesa. No, na kraju sam ipak sâm kupio fiću koji ni dan danas ne radi, ali je lijep eksponat na guvnu u mom rodnom selu. Čak su mu i gume još ispravne, nisu ispuhane. Profesor sam hrvatskog jezika i književnosti i nemam stalni posao, nego radim kao zamjena bolesnima i trudnima. Afinitet za umjetnost otkrio sam još u djetinjstvu, pitajući se zašto naša krava Zelenka ne izgleda kao švicarske krave i zašto se zove Zelenka kad je u stvari siva. Tu je nastao lom između bitka i bića, stvarnosti i jezika. Sve ovo poslije samo je nastavak tog izvornog čuđenja. **PERFORMANSI: Zavijanje ranjenika** – urbana intervencija/performans (na Dan antifašizma 22. lipnja 2000. u parku Đardin u Sinju), **Stavljanje vječnosti u pogon** (rujan 2000., Muzej Cetinske krajine, Sinj), **Kašnjanje** (18. siječnja 2001., Galerija O.K., Rijeka i 17. svibnja 2003., Muzej savremene umetnosti, Beograd), **Ništa** (Zadar snova, 2000.), **Historia repetitur ut mercatus, kilo 5 kuna** – instalacija i performans (kolovoz 2001., Dioklecijanovi podrumi, 14AAA), **Oglasna ploča** (11. ožujka 2003., Zagreb na potezu od Trga žrtava fašizma do Trga bana Jelačića i u Galeriji Karas), **Prodavanje cigle** (rujan 2003., Graz – Mauern/Walls/Zidovi), **Umjetnik se provodi kao bos po trnju** (19. listopada 2003., Galerija Nova, Zagreb – Mala fronta plesa i performans; 27. kolovoza 2004., Dubrovnik, Lazareti – 14. Karantena; 18. rujna 2004., Rijeka, Korzo – FONa, Festival nove umjetnosti: Umjetno – Prirodno), **Heroj uronjen u tisak gubi na...** (Domaća Venera) (2. srpnja 2004., Jugoslavenski bijenale mladih, Vršac), **Kvadratura kruga** (rujan 2004., ArtiST Now: Jedan podzemni vrt, Split). ■

Kršćanstvo i čišćenje pamćenja

Srđan Vrcan

Ova knjiga otvara važna i za ove prostore izrazito aktualna pitanja. A to su: pitanje suvremenog ophođenja s iskustvom zla i pitanje postojećeg zlopamćenja koje, kad traje kao neupitno i dok traje kao neosporeno, ne vodi do prijeko potrebne katarze nego pridonosi ovjekovječivanju govora mržnje, te čini da se povećavaju šanse da se jučerašnje zlo održi i obnovi

Vuleta, Bože, Anić, Rebeka, Milanović Litre, Ivan (ur.): Kršćanstvo i pamćenje. Kršćansko pamćenje i oslobođenje od zlopamćenja. Zbornik radova s međunarodnog simpozija, Split, Zagreb, Hrvatski Caritas i Franjevački institut za kulturu mira, 2004.

Franjevački institut za kulturu mira iz Splita ponovo je obdario, nakon zbornika *Mir u Hrvatskoj i Oprost i pomirenje – izazov Crkvi i društvu*, našu čitateljsku javnost, kako onu vjerničku katoličku tako i onu posve svjetovnu, još jednom novom, iznimno aktualnom i vrijednom knjigom. Posrijedi je, naime, knjiga *Kršćanstvo i pamćenje – kršćansko pamćenje i oslobođenje od zlopamćenja* koja u središte pozornosti stavlja problem povijesnog pamćenja kad se ono pretvara u zlopamćenje ili u pamćenje povijesnog zla, ali koja sadržajno prije svega smjera na čišćenje kršćanskog pamćenja ovdje i sada od zlopamćenja a u skladu s poznatim Papinim zahtjevom *čišćenja pamćenja*. Naime, ta knjiga svakoga suvremenika, bez obzira na njegov svjetonazor, navodi na kritično razmišljanje i na preispitivanje vlastite savjesti, jer na sustavan način otvara nedvojbeno veoma važna i za ove prostore izrazito aktualna pitanja. A to su: prvo, pitanje suvremenog ophođenja s iskustvom zla, i, drugo, pitanje postojećeg zlopamćenja koje, kad traje kao neupitno i dok traje kao neosporeno, ne vodi do prijeko potrebne katarze nego pridonosi ovjekovječivanju govora mržnje te čini da se povećavaju šanse da se jučerašnje zlo održi i obnovi na još gori način u obliku sutrašnjeg zla.

Knjiga predstavlja zbornik radova i rasprava na skupu održanom u Trogiru od 15. do 17. svibnja 2003. u organizaciji Franjevačkog instituta za kulturu mira i Hrvatskog Caritasa, na kojem su sudjelovali – uz nekoliko stranaca – vrsni hrvat-

ski katolički intelektualci različitog stručnog profila i znanstvenog usmjerenja iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Ophođenje s iskustvom zla

Knjiga je sadržajno podijeljena u dva dijela. Prvi dio se dijeli u šest poglavlja s 19 pojedinačnih referata, koje su njihovi autori izložili na skupu a koji su složeni redom. To je red koji polazi od sustavnog i smislenog teološkog utemeljenja pristupa tematici *kršćanstvo i pamćenje* na u osnovi izrazito suvremene egzegeze biblijskih tekstova (A. Popović), zatim isto tako od sličnog utemeljenja u suvremenim crkvenim dokumentima ponajprije onima koji se odnose na socijalnu doktrinu Crkve (Š. Marasović), te ide preko smislenog smještanja naznačene tematike u okvire sociologije, psihologije i socijalne psihologije (Ž. Mardešić), kao i u kontekst svojevrstne sociološke naznake nekih relevantnih aspekata moguće sociološke dijagnoze našeg vremena (K. Nikodim), do lociranja te tematike u naše konkretne povijesno-političke okvire (T. Vukšić i J. Krišto), pa završava u osobitoj optici koja je fokusirana na "Isusov križ i na uskrсну nadu" (I. Šarčević) te ispituje tu tematiku u dimenziji budućnosti. Drugi pak dio knjige sadrži raspravu koja se vodila na samom skupu. I to kako u obliku pitanja u povodu pojedinih referata, tako i u obliku zaključne rasprave opće naravi.

I površno čitanje glavnih priloga ove knjige lako otkriva njezine ključne vrijednosti. Prva vrijednost knjige – po ovom čitanju – leži u tome što se sadržajno bavi za današnje kršćanstvo i katoličanstvo, ali i općenito za suvremeni svijet i za suvremene ljude, iznimno važnom i izrazito aktualnom, ali i veoma složenom i prijepornom tematikom primjerenog suvremenog ophođenja s iskustvom zla ili ophođenja s iskustvom zla ponajprije u njegovim suvremenim oblicima. I to ponajviše s iskustvom zla i pamćenjem zla koje je po pravilu bilo prisutno pretežno na latentan način da bi po pravilu u izvjesnim situacijama snažno izbilo u javnost i pod određenim prilikama presudno utjecalo na ljudsko svjetovno, pa i na vjerničko ponašanje. Pritom se tematika ophođenja s iskustvom zla ponajviše projicira na povijesnodruštvenu pozadinu koju tvore upravo ovi naši prostori kao prostori koji su bili obilježeni pravim i stalnim orgijama zla. I to ponajprije u obliku pravih orgija nasilja kao državnog, para-državnog i re-privatiziranog nasilja u kojima su na ovaj ili onaj način sudjelovali i brojni vjernici. Isto tako se pritom ta tematika ne razmatra ni pretežno ni isključivo u dimenziji prošlosti te u znaku pukog svodenja računa s prošlošću,

niti u čisto deskriptivno-analitičkom smislu, tj. ponajviše poradi boljeg razumijevanja prošlosti nego se spomenuta tematika, smisleno usredotočena poglavito u glavnim priložima na pitanja moguće realizacije Papina projekta *čišćenja pamćenja*, razmatra u dimenziji sadašnjosti i budućnosti kao i u dimenziji djelovanja, to jest u znaku primjerene usmjerenosti na budućnost, te u znaku kršćanski nadahnutog mogućeg vjerničkog djelovanja ovdje i danas. I to pod prvom izričito kritičnom pretpostavkom da se ono što kršćanstvo u sebi potencijalno sadrži nije uvijek i povijesno i aktualno prakticiralo, koja je bliska poznatoj, ali daleko kritičnijoj tvrdnji istaknutog češkog katoličkog intelektualca Jana Patočke da "ono što se još nije dogodilo kršćanstvu jest samo kršćanstvo". I, drugo, pod pretpostavkom da "Isusov križ kao simbol 'subverzivne memorije' za sve, ne odnosi se prvenstveno na fizičke boli, nego prije svega na bezpridrđajnu i bezuvjetnu ljubav za sve".

Što znači živjeti kršćanstvo danas?

Druga vrijednost knjige je u tome što na manje-više sustavan način nastoji dati zaokružene odgovore na neke od ključnih izazova koji se nužno nameću kad se općenito ulazi u raspravu o pamćenju, pa i o zlopamćenju, te o političkoj uporabi zlopamćenja da bi se na neki način dosljedno i sustavno razjasnili doktrinarni i djelatni okviri mogućeg učinkovitog *čišćenja pamćenja*. U tom se smislu dosljedno i sustavno čini upitnom tematika pamćenja i općenito u kršćanstvu, te se, stoga, predmetom nužne rasprave čine gotovo svi ključni aspekti tematike pamćenja, kao što su oblikovanje pamćenja, čuvanje pamćenja, brisanje pamćenja i čišćenje pamćenja. U tom smislu knjiga o kojoj je riječ pruža u našim današnjim prilikama vrijedan, ali i rijedak sustavni uvid u tematiku pamćenja, zlopamćenja i čišćenja pamćenja općenito, te posebno u sklopu naše suvremene katoličke misli.

Treću vrijednost spomenute knjige ovo čitanje nalazi u tome što se projekt *čišćenja pamćenja* ne tretira samo kao projekt uzgredne naravi nego kao projekt od općeg značenja koji se tiče u krajnjoj analizi tom čišćenju pamćenja primjerenog kršćanskog načina življenja i prakticiranja kršćanstva u prilikama i ne-

prilikama današnjice i u sučeljavanju s velikim izazovima današnjice koji se nameću današnjem kršćanstvu općenito i na posebno zaoštren način kršćanima ovdje i sada. Dakle, posrijedi je rasprava u kojoj se, polazeći od prepoznavanja osobitog, suvremenosti primjerenog kršćanskog ophođenja s iskustvom zla kao i od naglašavanja značenja za naše prilike Papina projekta *čišćenja pamćenja*, otvaraju šira pitanja o tome što zapravo znači živjeti kršćanstvo danas i kako ga živjeti da bi se moglo uistinu sudjelovati u katoličkom čišćenju pamćenja ili u čišćenju katoličkog pamćenja ovdje i sada. To najbolje predočuju prilozi Thomasa Bremera i Ivana Šarčevića.

Tamne točke u povijesti Katoličke crkve

Prilog njemačkog katoličkog teologa i sveučilišnog profesora Bremera je iznimno vrijedan po tri momenta. Prvo, po izrazito kritičnom odnosu prema prošlosti i povijesti Katoličke crkve. Ta kritičnost se očituje u tome što se prošlost katoličanstva ne uzima na tradicionalni način kao neupitno svjedočanstvo stoljetnog trijumfnog hoda diljem svijeta Katoličke crkve kao pretpostavljene *societas perfectae*, koji bi hod trebalo danas samo nastaviti i obnoviti na manje-više neupitan način. Bremer naglašava izričito da se prošlost, pa ni prošlost katoličanstva "ne može tek tako prepustiti samoj sebi", i to po tome, jer je "prošlost na zastrašujuć način prisutna. Ona često određuje našu današnju situaciju i postupanje". A "Katolička crkva ima u svojoj povijesti jednako tako neke tamne točke koje je dugo potiskivala a sad izlaze na vidjelo". Drugo, Bremer smatra potrebnim u otvorenoj unutarkatoličkoj raspravi o ophođenju s iskustvom zla i o čišćenju pamćenja postaviti na dosljedan način neka teška pitanja koja se inače ne prave i ne postavljaju, barem ne u nas. Takva je, primjerice, njegova odlučnost da – slijedeći praktično poznati Kantov poziv *Audi sapere* – izvede neke *tamne točke* u prošlom ponašanju

Bremer naglašava da čišćenje pamćenja "ne znači da se događaji brišu iz pamćenja Crkve, nego da Crkva u tim slučajevima u kojima je učinila nepravdu prihvati tu činjenicu i da dopusti da ono što se doista dogodilo postane dio njenog pamćenja". I to ponajprije "zbog dostojanstva žrtava" koje su "zaslužile da se njihova stradanja uzimaju ozbiljno, da težinu onoga što smo učinili osvješćujemo i da se ne izgubimo u imaginarnim pojmovima i brojkama, nego da prihvatimo ono što moramo prihvatiti"

Crkve ne samo i ne ponajviše iz osobnih slabosti i grešnosti pojedinih velikodostojnika crkve ili iz nekih za katoličanstvo izvanjskih i povijesno slučajnih ili samo situacijski uvjetovanih okolnosti (primjer uobičajeno apologetsko pozivanje na *duh vremena* kojem je i Crkva samo znala ponekad podležiti) nego iz nekih načelnih vjerovanja koja su sve do Drugog vatikanskog sabora pripadala doktrinarnom korpusu katoličanstva a koja su gotovo nužno vodila i do određenih načina ponašanja, i nasilnih i prisilom zagađenih. Takvo je, po Bremeru, u osnovi načelo da samo Katolička crkva "poznaje istinu i da njome raspolaze, te da se istina ostvaruje samo u okviru Katoličke crkve i za njene vjernike". I to, dakako, ne bilo koja istina nego ona istina koja određuje vječnu sudbinu čovjeka, a što se očitivalo u poznatoj tvrdnji *nulla salus extra ecclesiam*. Iz toga se onda zaključivalo da je "neophodno da svi ljudi postanu katolici jer je to za njih bolje, jer je to jedini put njihova spasenja". Na tome se pak temeljila ideja i praksa "misionarstva pa čak i nasilnog: ako pogani ili ljudi druge vjere ne žele dobrovoljno postati katolici, za njih je bolje da ih prisilimo na to, čak da ih i silom pokrstimo". Time zapravo Bremer otvara šire pitanje odnosa između monopola na istinu i pribjegavanja nasilju i prisile. Treći moment je u tome što Bremer naglašava da čišćenje pamćenja "ne znači da se događaji brišu iz pamćenja Crkve, nego da Crkva u tim slučajevima u kojima je učinila nepravdu prihvati tu činjenicu i da dopusti da ono što se doista dogodilo postane dio njenog pamćenja". I to ponajprije "zbog dostojanstva žrtava" koje su "zaslužile da se njihova stradanja uzimaju ozbiljno, da težinu onoga što smo učinili osvješćujemo i da se ne izgubimo u imaginarnim pojmovima i brojkama, nego da prihvatimo ono što moramo prihvatiti". U tom se smislu istinsko čišćenje pamćenja ne može reducirati ili ublažiti zgodnom igrom oko točnih ili netočnih brojeva žrtava, isto tako kao što prestaje biti trik koji služi da bi se samo naknadno umirila savjest Crkve i katolika općenito. U tom smislu čišćenje pamćenja nije samo jednokratni čin koji je već navodno izvršen i dovršen. O tome govori Bremerov zaključak: "Iako istina može biti gorka, a istina o povijesti Katoličke crkve ima dosta gorkih trenutaka, bez nje nema pomirenja, a time ni mirnog ni stabilnog razvoja. Zbog toga je u interesu Katoličke crkve, kao što je u interesu bilo koje grupe, da kritički ispituje svoju povijest, da dopusti sjećanje na vlastitu krivnju i da se s njome suoči".

Razjašnjenja značenja križa

Još je zanimljiviji tekst Ivana Šarčevića pod naslovom *Pamćenje bez uskrsnuća. Isusov križ iz perspektive uskrsne nade*. U tom prilogu Šarčević, poput Bremeru, ne uzima Papino javno priznanje krivnje kao čin kojim se istodobno otvara, ali i definitivno zatvara katolička rasprava o problemu krivnje i čišćenja pamćenja, nego se uzima kao pobuda da se ide dalje i do kraja u toj raspravi. No, osobitost i originalnost tog priloga je u tome što se problemu čišćenja pamćenja pristupa sa stajališta

križa u okviru u kojem se naglašava soteriološki aspekt kršćanske vjere, a ne prvenstveno identitetski aspekt. Zapravo, čini se kao da je dominantna nakana autora pokazati na opasnost da u kršćanskom pamćenju ovozemaljski identitetski moment znaka križa proguta njegovu soteriološko značenje. Stoga se njegova argumentacija može čitati kao nastojanje da se rehabilitira izvorno spasenjsko značenje križa. U tome bi se moglo prepoznati šire značenje ovog rada ako je točna teza poznate francuske sociologinje religije Daniele Hervieu-Leger o dominantnom suvremenom trendu patrimonijalizacije religije, koja se ne događa na temelju reafirmacije religije kao *patrimonium-a salutis*, dakle, ne u znaku soteriološkog poslanja, nego u znaku afirmacije religije "kao rezervoara značenja koja se mogu koristiti za najrazličitije svrhe" (Hervieu-Leger). A to znači da se Šarčević u osnovi bavi razjašnjenjem značenjem križa, polazeći od uvida da je kršćanima "Isusov križ trajna kušnja sablazni i ludosti", ali i od dva dodatna uvida. Prvo, od uvida da "povijest kršćanstva obiluje i zloporabama križa". I to zloporabama u temeljima kojih stoje ishitreni i pogrešni odgovori na pitanje: "Kako od križa, od stvarnog poraza, napraviti pobjedu nad silama zla, nad neprijateljima, nad protivnicima?". Na počecima tih zloporaba križa Šarčević nalazi Konstantinov obrat koji je od križa učinio pretežito "znak ovozemaljske pobjede". Pritom očito imajući pred očima bosansko povijesno, ali i novije iskustvo upozorava da su slične zloporabe križa doživjele svoju ekspanziju u ovim prostorima u najnovije vrijeme, jer je "križ kod mnogih postao isprazna gesta, pokret s političkim, svjetovnim interesom, na mnogim mjestima je ne samo isprazni nego i estetsko-religiozni nakaradni simbol". Tako se križ "podizao i kao znak 'osvojenih' područja", a mnogi spomen-križevi u nas su reducirani na znak ili simbol "nacionalnog ponosa i prkosa, često zloпамćenja", pa tako sadrže "opomenu samo onima drugima, te čak predstavljaju i rezervoar osвете". Dapače, upozorava da postoji rizik da će sa stajalište bliske budućnosti i u drugim zemljama s visokim brojem stranaca, naročito vjernika drugih religija, "križ za mnoge sve više postajati znak identiteta, i to ne samo religioznog nego i nacionalnoga, svjetovno-političkoga razlikovanja. Za druge opet križ će još više značiti kamen spoticanja i smetnje u izgradnji tolerantnog, pluralnog, multireligijskog i multikulturnog društva".

Nasuprot tim i sličnim zloporabama križa, Šarčević insistira na drugom ključnom uvidu da "križ ima smisla samo u ljubavi" i u perspektivi spasenja. Stoga on postavlja kao ključno pitanje dilemu: "Hoće li kršćanski spomen-križevi postati rezervoar zloпамćenja i hrana za osvetu ili će biti spomen bezgranične ljubavi Boga koji se objavio u Raspetoj ljubavi?" Na toj podlozi postavlja niz konkretnijih pitanja na koje današnji kršćani moraju odgovoriti. Za ilustraciju samo vrijedi navesti da su takva, pored ostalog, pitanja: "Čega je znak, simbol, sakrament Isusov križ – znak poraza ili pobjedni znak? Pobjeda nad samim

sobom i svojim grijesima, pobjeda nad drugima, nad svijetom i mračnim silama zla?" Zatim, takvo je i pitanje "tko nas spašava: Isus ili Cezar? Za koga se odlučujemo: za Isusa ili Barabu?" To je, nadalje, i pitanje "možemo li raspoznati postojanje različitih križeva, patnji i smrti? Je li nam važniji Isusov križ ili križ ljudi? Za koji se golgotski križ odlučujemo?" Na kraju, Šarčević zaključuje da "kršćansko pamćenje ne zagovara zaborav, osobito ne onaj koji rađao ponavljanje zla. Ono nastoji da se ne zaboravi, ne prvenstveno zlo, nego Božji spasenjski događaj".

Dokument o duhu vremena hrvatskog katoličanstva

Četvrtu vrijednost ovo čitanje spomenute knjige pronalazi u njezinoj dokumentarnoj naravi. To je prije svega vrijedan dokument koji svjedoči o intelektualno značajnom nastojanju da se vodi dijalog o nekim ključnim i kritičnim pitanjima suvremenog načina življenja i svjedočenja kršćanstva unutar kulturnog kruga katoličanstva u Hrvata u kojem bi ravnopravno sudjelovali intelektualci katolici – i svećenici i laici – zastupajući i veoma različita stajališta. Nadalje, ta je knjiga svjedočanstvo o nastojanju da se oblikuje sustavnim i otvorenim raspravama o nekim pitanjima od ključnog značenja za suvremeno kršćanstvo u Hrvata relativno samostalno, ali izrazito kompetentno i kritično katoličko intelektualno javno mnijenje i to na temelju sučeljavanja različitih stavova i isključivo na temelju snage argumenata. Naposljetku, knjiga tvori svojevrsni dokument, koji uvjerljivo svjedoči o značajnim razlikama kojima se otkriva ne samo složenost i protuslovnost tematike ophođenja s iskustvom zla i pamćenja zla kojom se knjiga bavi nego i složenost pa i protuslovnost koja obilježava današnje katoličanstvo u svjetskim razmjerima, pa i još više katoličanstvo u današnjih Hrvata-katolika. A to se očitivalo posredstvom dubokih razlika u stavovima i mišljenjima vršnih hrvatskih katolika-intelektualaca. I to se očitivalo ponajprije tako što je postalo posve očitim da je ono što je za neke sudionike u raspravi izrazito upitno i tvori veliki izazov suvremenom kršćanstvu, za druge je posve neupitno i zapravo ne postoji kao izazov ili postoji samo kao *izmišljeni* izazov. Ili, dalje, da ono što je za jedne ostaje otvoreno kao teško pitanje o kojem treba raspravljati, za druge je završena i definitivno zatvorena stvar. Za ilustraciju je dostatno samo usporediti stavove i ideje Thomasa Bremeru ili Željka Mardešića i, primjerice, Jure Krište odnosno stava B. Vulete koji tvrdi kako "mislim da se jedino može biti kršćaninom i živjeti kršćanski tako da prihvatimo da zapravo nismo prihvaćeni i da možda nikada neće moći biti prihvaćeni, a unatoč tome da smo na put koji nas oslobađa, usprkos tome što smo optuživani. Naš put je apostola, put vlastitog čišćenja, prepoznavanja vlastitog zla i kukavičluka, put slobode govora o tome", na jednoj strani, te onoga što danas tvori glavnu struju katoličanstva u Hrvata, na drugoj. Stoga knjiga o kojoj je riječ predstavlja svojevrsno dragocjeno svjedočanstvo o *duhu vremena* koji postoji u današnjem katoličanstvu u Hrvata. ■

Nostalgina samoubojstva

Sunčana Tuksar

Tajno oružje ovog izvrsnog romana leži upravo u njegovoj neobičnoj kombinaciji iznimno uspješno postignute bezvremenosti i nostalgije koja nužno odnosi na neko drugo mjesto, u neko sretnije vrijeme, u kojem su živjele prave muze, baš poput sestara Lisbon – koje svojim samoubojstvom prelaze u legendu

Jeffrey Eugenides, *Novina samoubojstva*, s engleskog prevela Vlatka Valentić, Vuković i Runjić, Zagreb, 2004.

Kako je moguće da se elementi komedije nalaze u romanu u kojem se pet djevojčica ubije? A vjerujte da su u tom romanu samoubojstva itekako brutalna: u pitanju su šiljci, konopci, pećnica i plin, te pet sestara koje se svime time u jednom trenutku odluče poslužiti. I kako to da se tim pitanjem ne otkriva mračna tajna završetka romana nego njegova početna nit pomoću koje se radnja naizgled unatrag namotava u klupko? Kažem naizgled, jer čini se da nitko u tom romanu ne vodi računa o pravilnom tijeku priče, o njezinim točnim uzrocima i posljedicama, a i sam sklad konačno dobivenog *puzzlea* ostaje sporedan. Važno je samo ispričati priču, dopustiti svima da kažu što o njoj znaju ili misle da znaju. A malo tko zna nešto поближе o životu pet sestara – tinejdžerki između 13 i 16 godina, koje žive negdje tamo u Michiganu i čiji su roditelji zastrašujuće religiozni i strogi te ih nikad ne puštaju van, da bi ih uočili samoga zloknobnog čina držali posve zatvorenima u kući kako se cure ne bi "pokvarile". No, o tome se govori tako nonšalantno i tako duhovito da roman ne možemo čak ni turobno nazvati tragikomničnim, nego se jednostavno moramo pomiriti s time da je on jednostavno i samo – komičan. Sjetan, da, ali komičan.

Samoubojstvo – jedini način da sjaj nikad ne ugasne

Može se reći i da je ton cijele priče pomalo podrugljiv, te da je bacio veliki klip pod noge maturnim zabavama, starim cadillacima i vjerskim objestima fanatičnih roditelja, te općenitoj ideji Amerikanaca da su upravo oni izumili – adolescenciju. Jer znamo da ružičasti adolescentski snovi djevojčaka, bili oni "romantično" trinaestogodišnji ili "filozofsko" šesnaestogodišnji, najčešće završavaju udajom za mjesnog

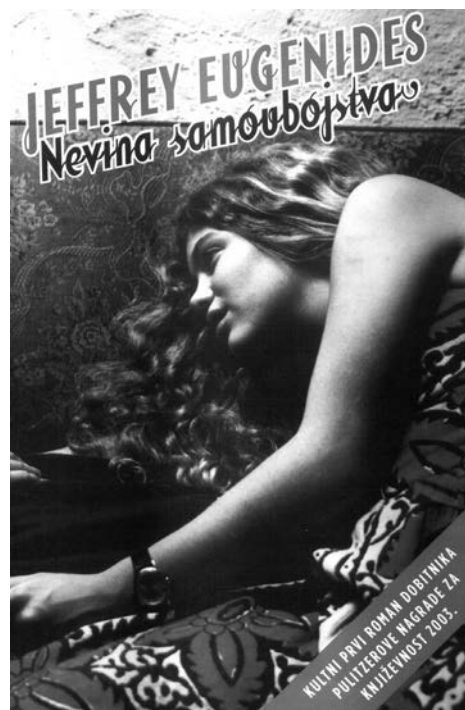
murjaka, dok nekadašnji prinčevi neizbježno odrastaju u ovisnike, grubijane, alkoholičare ili sitne kriminalce. Rješenje kojim bi se sve to lijepo zaobišlo i kojim bi se zadržala obećana slika slatkog iščekivanja je – samoubojstvo. Za tu odluku djevojčaka možemo okriviti umobolne roditelje, društvenu neprihvaćenost ili neki drugi općepoznati čimbenik koji uslijed svojega povijesnog nerazrješivog ponavljanja već lagano degradira u kliše, no ogolimo li priču, sve se svodi na to da je to jedini način na koji ljubav ne prestaje, a sjaj nikad ne gasne (vidi pod: Dean, Monroe, Morrison itd.). Riječ je o starome američkom triku za samoudržanje legende i on uvijek pali. Adolescent je u središtu pozornosti poput rock zvijezde i on toga postaje vrlo rano svjestan, baš kao i njegova okolina.

Kao patnice su porasle u očima ljudi, poput obitelji Kennedy, kaže Eugenides. Ili, da se poslužim komentarom Cecilije, najmlađe od pet sestara, nakon što joj prvi pokušaj samoubojstva nije uspio: *Vi očito niste bili trinaestogodišnja djevojčica.* Ta je, poput Faulknerove Emily, vječno hodala unaokolo u staroj vjenčanici podsjećajući nas da je breme američkog sna uistinu teško nositi. Eugenides se također vodio i za time da u tom dramatičnom dobu ništa nije nemoguće pa se tako i smrt kao izbjeglištvo čini normalnom, te se biti mrtav čini lakšim nego biti živ. I to baš zato što se još ništa ne zna o težini življenja.

Prave istine o tinejdžerima

No, Eugenides ne dopušta da se pripovijest zaustavi na tom paradoksu, nego je razvija i dalje, ususret onome da *ni mrijeti nije ništa novije*. Stoga u njegovu romanu jedno samoubojstvo nije dovoljno, nego ona pljušte poput žaba u *Magnoliji*. I premda ih je naredao čak pet, i njih uspješno svrstava pod pojam *American beauty*. Dakle, i to je samo još jedan fenomen oko kojeg treba natapirati frizuru, uzeti u ruke mikrofon, upaliti sedam kamera i obavijestiti naciju. Uistinu, zanimljiv je i inovativan način na koji je Eugenides relativizirao senzacionalizam, ukupni američki *melting pot* rasa, religija, kultura, briljantinskih glava, šećerastih vegetarijanskih hare krishna grickalica, ostavljajući otvoreno pitanje tko su, na koncu bili ti Lisboni? Neki Židovi?

U ovom romanu ima i raznih istina o tinejdžerima općenito. Pravih istina. O zgodnim dečkima, o curama, o ovih pet cura, o svemu živome. Ovaj pisac to razumije na razini vrlo bistrog klinca koji još nije sasvim spoznao stvari jer nije posve odrastao. Samoubojstva petero sestara ispričao je glasom mrtvozornika s dobrom maštom i dugom noći pred sobom. Tako u naraciji

“čujemo” perceptivnost i mudrost barmena na fajruntu, britkost taksista sa stranim naglaskom i decenatnost iskusnog batlera. Roman pišu i sjećanja onih koji su poznavali cure: susjedi, nastavnici, frendovi iz škole, bivši frajer... Tko je pripovjedač? Homer, naravno! Sa svojim zborom pripovjedača koji uz djetinjasti ce-rek čitatelju podastire događaje. Ili neki iskreni obožavatelj iz sjene koji usput razgovara s ostalim tajnim članovima kluba obožavatelja. Neki odani Chaucer, predani staretinar uspomena na Lisbonice koji obilazi antikvarijate u potrazi za nečime što im je pripadalo.

Coppolina ekranizacija

Sophia Coppola, koja je devedesetih prema ovom romanu snimila odličan film, smjestila je radnju dva-deset godina ranije. Premda se sve to moglo dogoditi i četrdeset godina prije ili jučer. Jer, tajno oružje ovog romana leži upravo u njegovoj neobičnoj kombinaciji iznimno uspješno postignute bezvremenosti i nostalgije koja nužno odnosi na neko drugo mjesto, u neko sretnije vrijeme, u kojem su živjele prave muze, baš poput Lisbonica. Kao što je rekao jedan od dječaka:

Tuga se rodila davno prije. Prije Amerike. I cure su je u sebi nosile. Sreća da se tog romana prihvatila upravo Coppola koja je, i sama muza mnogima, izvrsno prenijela na platno slike i glazbu tog romana: sve pršti od nalakiranih noktića, sjajnih usana, plavih kosica, izgrebanih gramofonskih ploča. Svi koji su čitali romane poput *Saint Maybe* ili *Slučajni turist* poznaju tu nježnu turobnost vječno zelenih krošnji susjedstva u kojem smo odrasli, te velike sudbine malih ljudi iz kuća do nas, taj munjeviti čin odrastanja koji, ako ga već nismo izbjegli, može izbjeći nas.

Ovaj je debitantski roman Jeffreyja Eugenidesa pravi biser! Prava niska bisera! Srećom, ima on i drugi roman, *Middlesex*, koji je nagrađen Pulitzerom 2003., a govori o tinejdžeru hermafroditu u potrazi za identitetom. Držimo fige za skori, jednako uspješan prijevod! ▣

Znamo da ružičasti adolescentski snovi djevojčaka, bili oni "romantično" trinaestogodišnji ili "filozofsko" šesnaestogodišnji, najčešće završavaju udajom za mjesnog murjaka, dok nekadašnji prinčevi neizbježno odrastaju u ovisnike, grubijane, alkoholičare ili sitne kriminalce. Rješenje kojim bi se sve to lijepo zaobišlo i kojim bi se zadržala obećana slika slatkog iščekivanja je – samoubojstvo

Život znakova

Joško Žanić

S gotovo 550 stranica teksta i stotinjak stranica bibliografije, riječ je o maloj enciklopediji semiotike, pisanoj na njemački precizan i strog način

Winfried Nöth, Priručnik semiotike, s njemačkoga preveo Ante Stamać, Ceres, Zagreb, 2004.

Pojmovi jezika i znaka bitno su odredili velik dio humanističke teorije dvadesetog stoljeća. Od neokantovaca preko strukturalizma i poststrukturalizma do analitičke filozofije ti su pojmovi bili u središtu zanimanja (a to su i dalje), dok su ih sva tri najveća filozofa prošlog stoljeća, Heidegger, Derrida i Wittgenstein, također smještali, u manjoj ili većoj mjeri, u središte svojega filozofiranja. Heidegger je odredio filozofiju kao *prenošenje dosude bitka u jezik*, Derrida se borio protiv shvaćanja značenja kao transparentnog, kontrolabilnog i "prisutnog" (a bitak je definirao kao *igru označitelja*), te time i protiv misaonog fundamenta cijele zapadne Metafizike, dok je Wittgenstein u objema svojim fazama pokazivao na različite (i međusobno proturječne) načine kako su filozofijski problemi u bitnoj vezi s jezikom i načinom njegova semantičkog funkcioniranja. Analitička filozofija i strukturalizam "podijelili" su teren, prva baveći se prvenstveno *apofantičkim logosom*, a drugi *retoričkim i poetičkim*, ovisno o tome što su "primarno" smatrali jezikom. Čini se da je Derrida (paralelno s Wittgensteinom u drugoj fazi) otišao najdalje, pokušavajući srušiti sve ključne distinkcije i postavke u vezi s jezikom i njegovim odnosom prema svijetu na kojima je počivalo zapadno mišljenje, pa i ono ranog Wittgensteina i Heideggera (nadajmo se da nije uspio).

Opća znanost o znakovnim sustavima

Posebno mjesto među tim i takvim istraživanjima zauzima *semilogija/semiotika* (ti se termini mogu vezati za tradiciju iz koje su potekli, kontinentalno-strukturalističku ili anglosaksonsku, ali se njihova razlika i opreka može i drukčije postavljati), najopćenitije definirana kao opća znanost o znakovima/znakovnim sustavima. Ako se uzme da je čitava ljudska kultura jedna mreža znakova i *označiteljskih praksi*, semiologija se često shvaćala i kao opća znanost o kulturi, ili pak, kako kaže Charles Morris u *Osnovama teorije o znacima: Semiotika pruža osnovu za razumijevanje*

glavnih oblika ljudske aktivnosti i njihove uzajamne veze, budući da se sve te aktivnosti i veze odražavaju u znacima koji posreduju aktivnosti (Morris je semiotiku smatrao također putem do ujedinjenja svih znanosti, kao i njihovim općim organonom). Derrida je semiologiju htio zamijeniti *gramatologijom* kao znanošću o pismu (koje, kao opća struktura svakog diskursa, određuje svako semantičko funkcioniranje), no to je već posebna priča.

U nas nedavno objavljeni *Priručnik semiotike* (njegovo prerađeno i prošireno drugo izdanje izašlo je u Njemačkoj 2000. godine) uglednoga njemačkog semiotičara W. Nötha, u vrsnom i uobičajeno na ljepotu hrvatskog jezika pazećem prijevodu Ante Stamaća, vrijedno je štivo svakome namjerniku zainteresiranom za ova pitanja. Od dva u nas ranije izdana opća udžbenika semiotike, *U pozadini znaka* cijjenjenog domaćeg lingvisti i semiologa D. Škiljana iz '85. te *Uvoda u semiotiku* danskog dvojca Johansena i Larsena objavljenog 2000. (izvorno '94.), razlikuje se na prilično očit način: s gotovo 550 stranica teksta i stotinjak (!) stranica bibliografije, riječ je o maloj enciklopediji, pisanoj na njemački precizan i strog način.

Odnos lingvistike i semiotike

Knjiga se sastoji od deset poglavlja. U prvom Nöth prikazuje povijest bavljenja znakovima, od antike, preko srednjeg vijeka i renesanse, racionalizma i empirizma, prosvjetiteljstva pa do u 19. i 20. stoljeće, a u drugom se bavi klasicima semiotike, njezinim smjerovima i školama u 20. stoljeću: Peirceom i Morrisom, de Saussureom, Hjelmslevom i Barthesom, ruskim formalizmom, Praškom školom i

Pozitivno je što autor različita divergentna nastojanja u semiotičkim istraživanjima, utemeljena na oprečnim metodološkim i spoznajno-teorijskim temeljima, ipak smatra dijelovima jedinstvenog znanstvenog projekta koji nekamo ide

Jakobsonom, Kristevom, Ecom i drugima (također se spominje Lotman i Tartuska škola, pa bih ovdje htio dodati kako smatram da je taj vrsni semiotičar, čija *Struktura umjetničkog teksta* donosi teorijski aparat takve preciznosti, izrađenosti i obuhvatnosti da se može usporediti s *Logikom znanstvenog otkrića* Karla Poppera na polju epistemologije, danas apsolutno nedovoljno zastupljen pri bavljenju umjetnošću i kulturom). U trećem poglavlju autor pristupa temeljnim pojmovima i distinkcijama semiotike: znaku, modelima i tipologijama znakova, značenju, informaciji, funkciji i strukturi, sustavu i kodu. U četvrtom poglavlju tema je semioza, *proces u kojem znak razvija svoju djelotvornost*, prema Peirceu pravi predmet semiotike. U ovom poglavlju posvećuje se pozornost i kogniciji (mentalnom predstavljanju, danas važnoj temi analitičke filozofije) te ključnom pojmu komunikacije. U sljedećem poglavlju tema je "nerječita" komunikacija, komunikacija bez riječi, dakle gestika, kinezika, mimika, komuniciranje pogledom i opipom te proksemika i kronemika (istraživanje aspekata prostora i vremena u nerječitoj komunikaciji).

U šestom poglavlju Nöth se bavi jezikom i jezičnim kodovima kao temama opće semiotike *par excellence*, pokazujući kako u pogledu odnosa lingvistike i semiotike postoje tri različita shvaćanja: ono prema kojem je semiotika nadređena lingvistici, ono prema kojem je obratno slučaj, te ono prema kojem su to komplementarne znanosti. Tu se obrađuju i pojmovi poput arbitrarnosti i konvencije, teorije metafore (gdje je možda nedovoljna pozornost posvećena izvrsnu Searleovu tekstu o metafori, no to je osobno stajalište) te projektima univerzalnog jezika. Posljednja četiri poglavlja bave se semiotikom teksta (ovdje i pripovijedanjem, mitom i ideologijom), estetikom i semiotikom književnosti (ovdje su, uz semiotiku književnosti, obrađene semiotike glazbe, slikarstva, arhitekture i kazališta), semiotikom medija (ovdje ćemo naći i razmatranja semiotike filma, stripa i reklamne poruke) te semiotikom kulture, sociosemiotikom (ono što je Škiljan zvao *semiologijom ljudi*) i interdisciplinarnim očekivanjima.

Autor pokazuje kako u pogledu odnosa lingvistike i semiotike postoje tri različita shvaćanja: ono prema kojem je semiotika nadređena lingvistici, ono prema kojem je obratno slučaj, te ono prema kojem su to komplementarne znanosti

Knjiga za već upućene

Pozitivno je, mislim, što autor različita divergentna nastojanja u semiotičkim istraživanjima, utemeljena na oprečnim metodološkim i spoznajno-teorijskim temeljima, ipak smatra dijelovima jedinstvenog znanstvenog projekta koji *nekamo ide*, te tvrdi kako *kao znanost o znakovima dapače semiotika posjeduje polje istraživanja posve neovisno od moda i tendencija, polje kojega će biti dokle god i nadalje bude postojao "život znakova"*.

Na kraju još dvije povezane napomene u pogledu ovog *Priručnika*. Prva je ta da, zbog težnje da pokrrije i iscrpi *cjelokupno područje semiotičke teorije i primjene*, knjiga zapravo svakom pojedinom pojmu ili temi pristupa dosta sažeto, navodeći visokoinformativnim diskursom ključne uvide i distinkcije, ali čitatelj bi se mogao zaželjeti malo razvedenijeg i opširnijeg stila, s većom oscilacijom informativnijih i manje informativnih dijelova. Iz ovoga slijedi da je ona zapravo najkorisnija nekome tko se već snalazi na području koje ona obrađuje, te mu, osim kao priručnik, može poslužiti kao opći orijentir za daljnje bavljenje ili pak kao sredstvo smještanja njegovih vlastitih preokupacija u širi okvir, dok je semiotičaru-početniku bolje za uvod u područje kao pristupačnije preporučiti jedan od dva gore navedena udžbenika. ■

(Ne)moć antikorporacijskih dadaista

Steven Shaviro

Izvrstan roman o proturječjima suvremenog društva kojim vladaju korporativni logoi, inovacije i *cool*

Scott Westerfeld, *So Yesterday*, RazorBill, 2004.

Scott Westerfelda poznajem kao pisca znanstvene fantastike, no njegov roman *So Yesterday* smješten je u sadašnjost i svrstan te na tržištu predstavljen kao fikcija za *mlađe odrasle osobe*, a ne kao znanstvena fantastika. Kakogod bilo, *So Yesterday* je pametan i oštar roman o korporativnim logoima, inovaciji i konceptu onoga što je *cool* – što su za mene znanstvenofantastične teme ili barem aspekti naše današnje stvarnosti koji su i sami već znanstvenofantastični.

Locvi na cool

Pripovjedač romana, sedamnaestogodišnji Hunter, je (kako ukazuje i njegovo ime) *locvac na cool* (*coolhunter*), što je poznato i pod nazivom *trendsetter*: jedan od onih ljudi koji otkrivaju najnovije trendove, prepoznaju ih prije bilo koga drugog i tako pomažu iznijeti ih na tržište masama, učiniti ih *cool*. Zaljubljen je u Jen, inovatoricu: jednu od osoba koje zapravo izmišljaju trendove (u modi, odijevanju itd.) koje zatim odabiru *trendsetteri* i izbacuju na tržište. Hunter radi honorarno za jednu tvrtku koja proizvodi atletsku obuću nazvanu prema jednome grčkom bogu, *savjetujući ih o tome što je cool a što nije*.

Zaplet romana dovodi Huntera i Jen u kontakt s *jammerima*, skupinom pobunjenih inovatora i *trendsettera*, šaljivdžijama-aktivistima čiji je cilj sabotirati radove: potkopati proces kojim se inovacije pretvaraju u trendove uz pomoć korporativne logoiifikacije i marketinga. Fikcionalni *jammeri* podsjećaju na mnoge aktivističke skupine koje stvarno postoje, kao što su Adbusters, rtmark i Yes Men; no, oni idu i dalje od tih skupina koje stvarno postoje i u načinima na koje shvaćaju napredne tehnologije i mreže proizvodnje, marketinga i distribucije i okreću ih protiv njih samih, te u načinima na koje (poput stvarnih gerilsko-revolucionarnih skupina) idu i preko granica zakona.

Logotipovi, imena *brandova* i tako dalje toliko su važna komponenta konstrukcije naše društvene stvarnosti danas da sam iznenađen da se njima nije pozabavilo više pisaca fikcije. (Osim romana *So Yesterday* knjige koje mi odmah padaju na pamet su *Pattern Recognition* Williama Gibsona i *Glamorama* Breta Eastona Ellisa.)

Ono što je najzanimljivije u ovom romanu jest Hunterova (i na drukčijoj

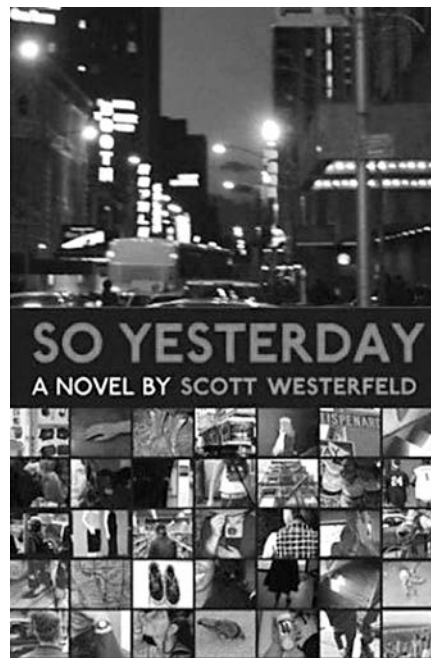
razini, Westerfeldova ili romaneskna) ambivalencija u vezi s čitavom korporativnom mašinerijom *coola*. S jedne strane, imamo osjećaj nečega jezovitog, nečega izgubljenog, kada *trendsetteri* govore svima što da rade – kada promiču modne smjerove koji ovladavaju ljudima tako prikriveno da oni čak i ne shvaćaju da se njima manipulira. Oni samo troše svoje dolare koji se trenutno pretvaraju u odbjegli korporativni profit. Unatoč tome što je u prvim redovima, Hunter ostaje potišteno svjestan društvene hijerarhizacije onoga što je *cool* i među tinejdžerima i odraslima. Zna da nikada ne možete vjerovati klincima koji su *cool* ni ljudima koji su bogati i pomodni.

A ipak koncept samoga *coola* ovim romanom nikada nije doveden u pitanje. Podrazumijeva se da su određene stvari (ili načini življenja ili mode) *cool*, i da ne mogu svi biti takvi. Znalci, inovatori i *trendsetteri*, odmah prepoznaju *cool* objekt – u ovom romanu, ultimativni objekt *coola* je tenisica koju kradom proizvode *jammeri*, ukrašena anti-logom, dizajnom koji negira, prečrtavajući je, poznatu Nikeovu kvačicu – no mase potrošača samo maglovito prepoznaju taj cool, ali na kraju će završiti jureći za njim. Huntera i Jen privlače *jammeri* zato što je sam *brand* koji smišljaju *jammeri* jednostavno *naj-cool* stvar koja se događa.

Samonegirajuća kritika

I iako su sami *jammeri* u početku predstavljeni kao revolucionari koji žele razrušiti cijeli korporativni sustav, ispostavlja se da je njihov pravi interes nešto više, ili, pak, manje. Njihov cilj nije uništiti sustav *coola*, nego obnoviti ugled *coola* tako što će ga mistificirati, pretvoriti ga u nešto nesusretljivije i manje transparentno. Njihov prigovor korporativnom sustavu je da *ono što je cool stiže u trgovačke centre prije nego što ima vremena biti probavljeno*. Njihov je, dakle, cilj da *prodaju zbrku, opstruiraju*

Korporacije slijede prvo pravilo konzumerizma: nikada nam nemojte dati ono što zaista želimo. Razbijte san u komadiće i raspite ih poput pepela. Dajte prazna obećanja. Zapakirajte naše težnje i prodajte nam ih, napravljene dovoljno jeftino da se raspadnu

reklame dok Potrošači ne shvate što je stvarnost a što šala. Oni su antikorporacijski dadaisti, ali znaju kako žive u doba u kojem je dadaizam, zajedno sa svim ostalim šokantnim taktikama visokog modernizma, i sam postao iznimno djelotvorna taktika reklamiranja korporativnog oružja.

Prema kraju romana "klijent" (Nike) dočepa se dizajna za super *cool* obuću koju su izmislili *jammeri*. No, Nike nikada ne prodaje tu obuću kakva jest nego, *umjesto toga svake sezone plagira sitne dijelove*. Jer korporacije slijede *prvo pravilo konzumerizma: nikada nam nemojte dati ono što zaista želimo. Razbijte san u komadiće i raspite ih poput pepela. Dajte prazna obećanja. Zapakirajte naše težnje i prodajte nam ih, napravljene dovoljno jeftino da se raspadnu*. Ono što je izvanredno u tom odlomku jest kako negira sama sebe. Iznosi punu kritiku komodifikacije žudnje, toga kako ona djeluje preko negacije i nedostatka, kako pokreće beskonačnu odgodu. Ali... ono što postavlja kao (izgubljeni) izvorni objekt potpuno ispunjene žudnje nije ništa više, ili drugo, nego potrošački fetiš *par excellence* (*najcool* tenisice za trčanje koje su ikada napravljene). I to poništava čitav smisao kritike.

Sve je u inovaciji

Nije mi namjera kritizirati Westerfelda ili njegov roman zato što je nedovoljno revolucionaran. Umjesto toga želim reći da je ambivalencija koju opisuje – sumnja o tome možeš li zaista odvojiti ono što je *cool* od korporativnog *trade marka*, ako uzmemo u obzir da biti *cool* u našem društvu neizbježno uključuje hijerarhije i novca i ukusa, organiziranih oko simboličkih moći *brand names* i logotipova – opravdana vrsta "realizma" ili cinizma, kada je supostavljen s utopizmom, recimo, pokreta besplatnog softvera ili, općenitije, "mnoštva" Hardta i Negrija. Hardt i Negri tvrde da su, u našem današnjem umreženom društvu, kreativnost i inovacija nužno kolektivni. Westerfeldovi likovi, suprotno tome, nikada ne dovode u pitanje *piramidu coola* s usamljenim inovatorima na vrhu i nužnošću marketinga i mašinerije izvlačenja profita da filtriraju inovacije i prenesu ih masi Potrošača. Sklon sam reći da u određenom smislu

Jammeri su antikorporacijski dadaisti, ali znaju kako žive u doba u kojem je dadaizam, zajedno sa svim ostalim šokantnim taktikama visokog modernizma, i sam postao iznimno djelotvorna taktika reklamiranja korporativnog oružja

obje strane imaju pravo. Dvojakost Westerfeldovih *jammera* (skupine koja intervenira protiv elite i korporativne mašinerije *coola* ali joj ipak ostaje vjerna) ukazuje na stvarnu poteškoću, onu koju Hardt i Negri te aktivisti koji zagovaraju *no-logo* i besplatni softver kao da nisu dovoljno svjesni.

Problem je sljedeći: u visokoj tehnologiji, u izrazito umreženom svijetu u kojemu danas živimo, naša najveća vrijednost uvijek je *inovacija*. I sam je smatram najvećom vrijednošću i nemam nikakve želje poricati to. (U postmodernizmu je najvažnije serijsko ponavljanje kulturalnih kodova i klišeja koji već postoje, no to se ne suprotstavlja mojem zaključku. U hip-hopu, na primjer, sve je u inovaciji; tu je problem upravo to kako upotrijebiti *uzorke*, već poslagane, na takav način da ih se učine inovativnima; imperativ visokog modernizma za *novinom* nemoguće je odvojiti od načina na koji je cijelo naše društvo zasićeno modom, marketingom i potrošnjom. Inovator nije isto što i poduzetnik. Westerfeld to prepoznaje jednako kao i bilo tko drugi. No, iako su te uloge u biti različite, gotovo je nemoguće odvojiti ih u praksi. Inovacija je sama po sebi povezana s poduzetništvom, marketingom, oglašavanjem i *brandingom* jer su to uvjeti njezine mogućnosti; jedini načini na koje može postati prisutnom ili steći bilo koju vrstu postojanja-u-svijetu. Zato pomak prema Hardt/Negrijevoj afirmaciji mnoštva ili Warkovom samoprepoznavanju hackerske klase implicira mnogo više poteškoća – i konceptualnih i pragmatičnih – nego što ti teoretičari priznaju ili prepoznaju. Ironijski ograničen i ne-utopijski *So Yesterday* čini nas svjesnima te situacije.█

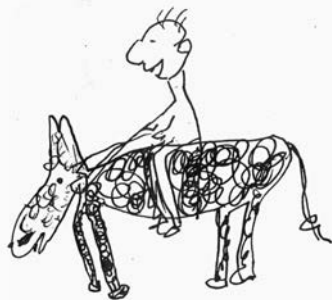
S engleskoga prevela Lovorka Kozole

riječi i stvari

Zarezi
ludog
smetlara

IZ OTROBE LUDNICE

I, tako, kâo sam se u rešetkama ljudi su apatično šetali hodnikom. Lelužali su u toplim krpama, bijelo šarekih, hladić, crven u licu, debelo u pidžami, držao je predavanje. Jedna sasuseva, viska, pregažena starica okretala se oko sebe! Ja sam bocu viskija dobivenu od brata onkologa, koju je on dobio od rodbine raspadnutog, gurao psihijatru pod nos. A u sobi sam velikim štampanim slovima prepisivao celadnog hamsuka. U hodniku je bilo malo smetca. Samo je linoleum, kao trčalo pregaženo naravno, svjetlucao. Jedan je hladić u žurubamo hodnikom prilazio sjenama i govorio: "Ja nisam lud, a ne, ja nisam lud". Ujutro u sobi, hladić se popeo na krevet i u skoku iščupao meonsku sujetičku iz ležišta na sredini stropa. Zanim je batinu staklenog hladjeva pažljivo naslomio na tanka crna leđa ormara. Ormar je bio bijelo lakiran, kao hale zvižde sa debelim krakom na u bližedo plavih očima hladića. A vraga iz očiju natapala je sobu. Kad mi je netko skrenuo pogled, prišao sam zidu i napravio sto na glavi. (Ja ormar žmirkalo je sunce.

Crk.: UZITAK

ANALNA MAKLAŽA

Sretnem svog šofera, (uz njega sam fiksiran u kabini kamiona i izvan), u gradu. Vidim da je nešto zabrinut, pitam ga, što je. Kaže da je gledao pornić i da su dva muškarca gurala svoje penise, on kaže, "mrcine", simultano, u analni otvor žene. I on je zamišljen, nikako mu nije jasno, nejde mu u glavu, kako je to moguće, a je, jer je vidio, a opet, u nevjerici je, mada stalno gleda porniće, ali ovo, da je i za njega bilo šokantno. A što da ti kažem, kažem ja, danas ti postoje nekakve simulacije. Ajde, ne brini, proći će to, misli na nešto lijepo, na pičku, na primjer.

poezija

Na kugli koja se vrti

Tamara Bakran

PUTOVANJE

Imam sobu u potkrovlju. Ona ima velik prozor. Ispod prozora je stol. Popela sam se na njega i provirila glavom. Zapljusnula me toplina ugrijanih krovova susjednih kuća. Ljuljuška se more crvenih crepova, uzbibale su se i krošnje, šušta valovi lišća... bljesak po bljesak, nebo - pučina, oblaci - otoci, žare se njihovi sprudovi - hajmo do mekog horizonta! Pustila sam muziku, uzverala se na jarbol i razapela kose na vjetru. I krenuli smo, moja soba - lađa, posada mu hrčak i ja.

NESANICA

U nekoj sam ljekarni kupila tablete za spavanje. Naime, već me tjednima muči nesanica. Kad sam otvorila kutijicu, u njoj nije bilo ničeg osim jednog žutog smotuljka. Razmotala sam ga i počela čitati: "Na prozor ti kucaju ždralovi. U pravi čas, jer si upravo dovršila pletenje mreže od mirisnog bilja - metvica, lavanda. Izlaziš ususret ždralovima, liježeš na mrežu i oni te ponesu. Sve treperi dok promičete: njihovo meko perje, tvoja haljina, tvoj osmijeh... Visoko ste i tako je puno oblaka. Hvataš ih u prolazu. Zamahuju krila, žmirkaš prema suncu. Dugo letite, a onda se stanete spuštati prema polju crvenih makova. Ima ih bezbroj. Ždralovi te poliježu među njih. Tako je tiho da čuješ kako šuškaju njihove laticice, zibaju se crveni, crveni svileni, svileni cvjetovi, cvjetovi... Kroz procijep od trepavica gledaš u nebo, nebo... Nebo iščezava

PRIZORI

Sve je tako iluzorno u ovom mekom gradu. Zgrade su nakošene, čini mi se, naginju se kao da mi žele nešto povjerljivo šapnuti. Oko mene ljudi iznad čijih glava plutaju vidljive misli, malko dosadne, sikću prodavači, stenju prosjaci, jata ruku. Bljesnulo je stablo, plešu konobari, gipko, među stolovima. Plaše me fontane svojim iznenadnim štrcajima visoko u zrak. Prozori pričaju, migolje ulice, upit će me vlažni haustori dok mahnitam obuzeta prizorima.

SMETLARI

Vetrovit dan. Nadimaju se trbusi vrećica i šušte. Pomično, nepomično smeće, uz rubove, na sredini ceste, mijesi lica prolaznika u zgađeno... Tri smetlara, u plavom, s metlama u rukama, pocupkuju iza ogromnih kolica. Stali su u krug. Smiju se. Iz kanti krcatih otpacima struje omamljujući smradovi, ulaze u moje nosnice i skupljaju mi nos u smežurano... Smetlari metu, jedan zamah - dva. Premještaju smeće. Na suncu je zablistao papir od čokolade, zlatno... Jedan od njih iz džepa vadi frulicu. Mali vrtlog muzike u kojem se ljupko gibaju opušci, ceduljice, stare autobusne karte, stranice novina... Moja noga ritmički lupka dok smeće u zanosu kretanja ulazi u kolica. Smetlari odlaze, ostavljaju prostor čist - prazan.

SREĆA

Hej, pršti, pršti, ispred mene trči zeleno prase, iznad mene lete jedrenjaci, mrvе nebo svojim sunčanim sidrima, smiju se bogovi, pocupkujem, moje cipele su tako duge da njima podškakljujem vrijeme, moje jujuškanje preusmjeruje rijeku, ispunila me energija postojanja pa postojim u svemu i sve postoji u meni, ha ha ha, hihoću se planine dok ih škakljam po njihovim od borova dlakavim nogama, gnječe me ružičasti slonovi svojim ogromnim trbusima, zgnječ, zgnječ... ah, sretna sam.

RIJEKA

Rijeka je popila nebo, pojela livade i stabla i sada sve to polako razmače i rastače u svojoj vodenoj utrobi. I sve te silne krošnje s malim svemirima raznobojnog lišća, mokre oblake, zapele u začvoranom korijenju i travama, valja ona prema nekamo. Iz njenog tijela rastu šaš i trska, majka je ona već mnogih ptica i žaba i vodenih vila plavih i zelenih lica koje teku zajedno s njom. Slijedim vile u malom čamcu. Rijeka mi je to dopustila.

Tamara Bakran, o sebi: rođena u Zagrebu 1979. Diplomirala sam na Filozofskom fakultetu turski i mađarski jezik, a još studiram bibliotekarstvo. Mnogo sam hobija načela, svačim se pomalo bavila, ali od sveg je tog na meni najviše traga ostavilo planinarenje. Trenutačno u mojoj glavi vladaju pitanja kao što su posao, egzistencija, a u strahu od običnog u svakodnevne životne sličice trudim se ubaciti nešto... ☞

TUGA

Danas sam bila tako tužna da sam očima podizala aute u zrak samo da ne plačem. Da zaustavim suze, trgala sam zjenicama haube kako bih zavirila u cjevaste utrobe iz kojih grglja benzin iako ništa ne razumijem kod tih motora, ne razumijem ni motore ni ljude. Bila sam tako tužna da sam željela da vjetar podivlja, da me raščetvori, da me razgrabi svojim piskutavim prstima i da me zakotrlja zajedno s lišćem po asfaltu samo da budem u što sitnijim komadićima, možda bi i tuga bila onda sitnija. Oko mene je sve hučalo, letjeli su auti kroz zrak, muzika koju sam slušala na wal-kmanu ispunila je dupkom ulice, puhala kroz stabla, pulsirala u semaforu, međutim, ništa, baš ništa od svega toga ljudi nisu primijetili, a ja, da ne bih plakala, oplela sam trepavicama čitave zgrade i premještala ih kako mi se sviđi, tako da stvorim što veću buku i nadglasam svoje tužne misli. Od moje tuge nastao je kaos, preokrenula sam grad naglavačke a da se uopće nisam pomakla s mjesta, moja su sjećanja, tužna, a kakva bi i bila, izrasla u velike zle divove koji su svojim ručetinama zarovali i pod samu zemlju i koji su, na jedan moj mali treptaj, bili spremni pljunuti svemiru u lice, usrkati zvijezde i smrviti sunce, pa nek onda vide ljudi... Al' ne, oni ni tada ne bi primijetili mene, moje lice, i to da je tužno.

LJ...

Sjedimo u sobi na krevetu. Vani je ljubičasto nebo, sjaje zvijezde i poneki prozor, kuglasta svjetla uz put. Na prozoru se meškolje zavjese, šušta smo u svojim sitnim pomacima ti i ja, tvoje su oči tako velike, pričaš mi nešto svojim zjenicama, zboriš kroz treptaje, pokazuješ prstom na divovske žene s vatrama umjesto kose koje lijeno promiču pored prozora, pucketaju te vatre dok mi dotičeš prstima čelo - znati mene, znati tebe... Jučer sam te sanjala u jednom malom dvorištu s drvenom kućicom koja je značila toplotu, u malenom dvorištu prepunom cvijeća jarkih boja, naročito žute, ti sjediš među njihovim rastalasanim glavicama, otkidaš ih i trpaš u usta - tako sam saznala da mi stvarno puno značiš...

Ja mrzim ljude s pitomim očima, a bojim se da su moje možda sad baš takve, premekane, preusredotočene na tebe - tu smo sad u ovom selu na čija izrovana polja slijeću galebi, galebi i zemlja Uz moju kuću često prolazi djevojčica s velikom srebrnom zvijezdom na leđima - jesi li ti svjestan da smo mi sad na kugli koja se vrti? Dok sjedimo na krevetu, a vani je ljubičasta noć, pričaš mi, a tvoje su riječi mirisne, cimet, vanilija... pitaš me da li vjerujem da je svemir tih ili ako ne, kako onda zamišljam da se glasaju zvijezde, a u meni od dodira tvog lakta plamte organi - ti i dalje pričaš o zvijezdama, kosti i zvijezde, meso i zvijezde, zvijezde u želucu, zvijezde zapele o nosne dlačice... šapćeš mi o ljudima čija su lica izdužena prema njihovom svršetku, ili o onima koji vlastita lica nose u svojim rukama, ili o onima bez lica, a onda mi lako dotakneš lice i kažeš - tvoje je tu....

Sjedimo u sobi, u kući na selu, na kugli koja se vrti, ja sam te sanjala da jedeš cvijeće i tako saznala da mi stvarno puno značiš.

MARA

Spuštam se pokretnim stepenicama. Idem u labirint ogromnog dućana koji se šepuri sa svojim raznolikim proizvodima, poput pauna, na tisuće proizvoda. Skakuću cijene, voće ne trlji, mrznu se ribe u ogromnim frižiderima, neke se prodavačice osmjehuju, a neke ne, neke samo režu slaninu. Svijet među policama, cirkulira, posežu ruke, pune se kolica, zvone blagajne, pijuću. Kad me taj ogromni shop naposljetku ispljunuo, pomalo iscrpljenu, našla sam se oči u oči s Marom. To je morala biti Mara. A kad kažem oči u oči, tad lažem, jer ona je mene gledala, ali me nije vidjela. Imala je rubac i onu starinsku plavu kutu, doduše posutu cvjetićima. A znate ona staračka, kvrgava stopala, kvrge kod palaca, e, takva je ona imala. Da si zamislite okoliš u kojem biste najprije ugledali tu ženu, sigurno biste je zamislili ispred jedne stare drvene kućice s trijemom na kojem se suše kukuruzi u dvorištu s pumpom, a ona bi najvjerojatnije u ruci držala pletivo ili kruh kojim bi hranila kokoši. Ali ne, ne ova Mara. Ova je Mara stajala u svom sjaju i glamuru ogromnog shopping centra, u koji nema smisla ulaziti s nešto ispod sto kuna, i cuclala pivu. Ostavila sam je tamo tegleći ogroman cefer pa ne znam što se s njom dalje događalo, sjećam se samo da kad sam se zadnji put okrenula da je vidim, ona je još uvijek gledala u jednu točku, a po njenom su licu plesala svijetleća slova reklama.

Ego trip

Posljednji pozdravi

Željko Jerman

Što se mene dotikavljje, ja sam zato da se sve zavezano uz smrt i sahranu obavlja internetski, tako da bude u konačnici i VIRTUALNI SPROVOD!!! Višekratna korist! Lijepo doma uz kompjuter sjediš u kućnoj trenirki i papučama, ne hodaš po vrućini ili zimi, kiši, blatu, ledu..., ne izigravaš tužnog majmuna kao svi prisutni, popa izbrišeš s monitora, nebuloznu pleh svirku također... ne moraš prije i poslije s tzv. prijateljima ispirat tugu u prvom bistrou do groblja. Dovoljno je cyber prisustvo

Mrtvi uistinu žive; ne samo na beskrainim livadama i u kafiću *Zombi* kada padne noć, već i na stranicama dnevnih novina u rubrici *IN MEMORIAM*... bar tako piše u frazetinama tiskanim pred pogreb s naslovom *POSLJEDNJI POZDRAVI*... (mnogo manje u pretincu *Sjećanje*, jer zaborav čini svoje, makar uz jednu tugaljivu sjetidbu čitam: "Vrijeme ne donosi zaborav, zauvijek si s nama..." i slikovite gluposti... YES nakon mjesec dana, bumo vidli za godinu, deset...). Ima tu i poglavlje *OBAVIJESTI O SMRTI* gdje nikada ne manjka materijala i koje je obvezno štivo (moja pok. "druga mama" teta Dinka kupovala je *Večernjak* samo zbog toga), a u kojemu se, očes-nečeš rabi već pripremljen maniristički tekst: "U dubokoj boli javljamo svim rođacima, prijateljima i znancima tužnu vijest da je (e sad, ovisno o godinama, spolu i familijamom statusu) – naš/a dragi

– draga supruga, otac – majka, sin – kći, djeda – baka, stric – strina... uz uvijek iste doskočice: "iznenada, tragičnim slučajem, blago u Gospodinu (sic, kojem vražjem gospodinu?), nakon duge (može i kratke), ali redovito teške bolesti – preminu/o-la (e sad, opet ovisno o godinama, spolu i familijarnom statusu) – Ožalošćeni: ti i ti... analogno gornjem nabranjanju (!).

Pet minuta slave za svakog mrtvoga

Te obavijesti imaju najviše čitatelja u vremšnjim osobama, onima koje već čute MIRIS SMRTI, osjećaju strah pred njenom blizinom, skorom neminovnošću. DA, ti pažljivo iščitavaju sve podatke, godine, imena, i tsl., a kada nalete na nekog znanog umrlog, pa makar samo ga sretali u dućanu, birtiji ili tržnici (o bližima da ne pričam!)... rasplaču se nad zlom sudbom RIKNU Tog!!! Jel uistinu uz iskrenu sućut? Zar stvarno slute se žalobno? NE, i ne!!!

Zapravo, poistovjete se s tuđom smrću jer ŽALE SEBE, ter ako su dovoljno nekrofilno raspoloženi već čitaju svoje ime i prezime u budućoj objavi, kao i sve titule koje će im prišiti – nono, dundo, tast, otac... Zaista, rijetke su osim osmrtnica, prigode da prosječan čovjek, mediokritet u svom poslu i općenito životu, dospije u novine ili koji suvremeniji medij, pa da se uopće sazna nešto o njemu, te da netko sličan bude načas uz "poznatu osobu". Moraju imati teški peh & biti fest pretučeni, silovani, nagaziti na minu, past pod tramvaj, ili da im ljudi brod usidri u dvorište, okrznuvši pri tome i njihovu kuću (*Gospođa Celestrin u 16.22 sati naszala je broj 92 i rekla: "Brod mi je ušao u dvorište, veliki brod, ovo je za noćine..."*)... Ama to nije bilo samo za novine, šjora s Ugljana se preskromno postavila, bilo je to i za TV-Dnevnik... E, tak i pred smrt OBIČNI LJUDI postanu, makar na kratko "medijske ličnosti", ter im zacijelo zavide susjedi i susjedice; proklinju krunicu i bace je u smeće, jerbo su moreplovcu fulali vrt! ("Nisam odmah pozjereovao kad je gospođa govorila o brodu koji je ušao u njezino dvorište. Onda sam čuo kako je neko dijete viknulo: 'Prova nam je uletila u sobu' i shvatio da nije šala jer nam inače ljudi na 92 prijavljuju svašta, pa sam odmah obavijestio policajca na terenu. Ubrzo sam dobio potvrdu da je istina da je brod u dvorištu", kazao je Petar Strmota šef smjene OK PU zadarske.) I, sada, ne samo što su se OBIČNI SMRTNICI pročuli, već će i tražiti naknadu štete, tako vidimo, postoji uz cmokroničnu i svjetlokronična medijska slava, ali obje su uistinu raritet! Većma, za života ogromna većina ljudi i ljudica ne doživi ništa što bi ih (jelte Stile) moglo IZVADITI IZ GOMILE. Eventualno ih, i to je sreća(!), na placu snime i pitaju kaj su kupili i kaj buju danas kuhali, ili kao slučajne prolaznike anketiraju o nekom aktualnom pitanju.

Virtualne smrtice i...

"Novo kolektivno samoubojstvo dogovoreno preko Interneta" – iznenadi me, dok sam kraj tastature tražio upaljač kolega Kompmann. "Oho, danas ne lutaš i u toku si zbivanja" – pohvalim ga – "gdje si to našao i što još kažu"? Našao je, veli, gdje uvijek pogledamo vijesti, pa kak nije s mozgom ko ja na Vi, izrecitira mi: "Izvori u policiji rekli

su da su jučer pronađena tijela 21-godišnjeg studenta, 25-godišnjeg muškarca i 20-godišnje djevojke u automobilu u Fukoki, na jugu Japana. Vjeruje se da je kolektivno samoubojstvo organizirano preko Interneta, obzirom da su tri osobe bile iz različitih dijelova arhipelaga". "Ti bokca, ovi kosooki samuraji su ljudi od teksaških kaubojka. A naše chat sobice su naiva za besane blesavce – gotovo mu se ispričavam što sam ga zadnji put špotao zbog vođenja na chat – sama izbezumljena i usamljena balavurdija, nema čak ni kakovog pritajenog popovskog pedofila, kmoli četera spremnih na skupno (samo-)ubivstvo". Potom moj dragi Komp nastavi: "Srećo moja/Tvoj osmijeh je bio/Sve ove godine/Svrha mog postojanja/Svrha da hodam/Da gledam/Da dišem/I oprostite mi svi vi/Koji niste to doživjeli/Jer samo zbog ljubavi/Ima smisla živjeti..."

Ožalošćeni: zauvijek Tvoja voljena supruga ta i ta, kćeri te i te, zet taj i taj, unuci ti i ti"??? – ne kužim. "To sam ti skinuo s Interneta, ušavši tajno u pretince prve firme koja se u nas time bavi Client d.o.o., na web stranicama

www.client.hr..." "Ma zezala me – ne vjerujem Ja toj kanti – imaš mušice u proce-soru". Komp me međutim zbilja odvede na VIRTUALNE SMRTNICE(!)

i eva što smo kopirali i ovdje prisejvali: *Osmrtnice:*

Osim usluge izrade i objave oglasa, natječaja i reklama također pružamo usluge izrade i objave osmrtnica u svim tiskanim medijima u Republici Hrvatskoj. Sve osmrtnice, zahvale, sjećanja i sl. objavljujemo idući dan ukoliko sve potrebne materijale dostavite putem e-maila ili faksom do 12 sati.

Zbilja ludo, kaj nisam imal Kompića kada je riknula moja lavica, mama Marta!?! A ne s Jedinom izgubio živce i dan od bolnice do POSMRTNE PRIPOMOĆI, te na koncu (najviše) u administraciji zagrebačkih grobara! Morti se sve sada može učiniti mejlajući iz kuće: dobiti ZADNJI DIJAGNOZU od dežurnog doktora (ha, Vinček moj, kaj ni šen?!), tj. otpusno pismo za umrlog pacijenta, jer bez toga nema dalje(!)...onda to odmejlaj u "posmrtnu", koju je stara i preplatila, a oni u atačmentu pošalju snimke ljesova, popis pjesama, i ostalo, pa se samo obilježi želja? Sumnjam, ali slijedeće se kako vidimo može, nije teško!

Prilikom slanja materijala za osmrtnice obavestite nas:

- ime i prezime pokojnika
- naziv novina u kojima želite da se osmrtnica objavi
- datum objave
- rubriku (osmrtnica, sjećanje, zahvala, posljednji pozdrav ili izraz sućuti)
- koja "glava" ide (tužno sjećanje, bolno sjećanje, in memoriam...)
- veličinu (11/50, 11/30 i sl.)
- ide li slika ili ne i koliko slika
- ako ide znak neke gardijske brigade, vojine ili policijske postaje i koje

Na tom superwebu mrtvOGLASa odmah doznamo i cijene, koje su od novina do novina drugačije, valjda ovisno o tiraži; više čitatelja (čitaj: baba narikača) veća lova! Tako u pristojnim novinama sjećanja, POSLJEDNJI POZDRAVI, zahvale (to su zasebne storije) stoje 2 stupca 86x40 mm bez slike 390,00 kn, sa slikom 468,00 kn, a obavijesti o smrti iste veličine bez slike su 98 kn jeftinije, sa slikom 117!!! Po kojoj se logici ravnaju IZVJESTITELJI SMRTI, neznano mi je, no sve ukazuje da su sjećanja i tsl. skuplja od obavještavanja... daklem "luksuz"!

... virtualni sprovodi

Što se mene dotikavljje, ja sam zato, da se sve zavezano uz smrt i sahranu obavlja internetski (kada se već mora), tako da bude u konačnici i VIRTUALNI SPROVOD!!! Višekratna korist! Lijepo doma uz kompjuter sjediš u kućnoj trenirki i papučama, ne

hodaš po vrućini ili zimi, kiši, blatu, ledu... (još nisam bio u pogrebnoj povorci po lije-pom vremenu), ne izigravaš tužnog majmuna kao svi prisutni, popa izbrišeš s monitora, nebuloznu pleh svirku također... ne moraš prije i poslije s tzv. prijateljima ispirat tugu u prvom bistrou do groblja. Dovoljno je cyber prisustvo... što još više potencira potisnuto veselje: njega il nju pokapaju, a ja tu uz piće i cigarete s užitkom konstatiram – još nije bio red na meni, JOŠ SAM ŽIV!!!

"Živ – živ, si, si, al nebuš dugo" – začujem iza sebe poznat glas, nalik na ptičji poj, samo dakako grubijanskog prizvuka. Okrenem se... nema nikoga. Zamijetim da su ženac i sinac zaboravili isključiti radio, iz koga slijedi nastavak: "Ak izfuraš još godinu, dve, svaka čast, za sva leta više dajem svoju mrtvu glavu! Rekal sam ti; uz tolke pljuge i cugu nebuš dulje od pedeset pete, možda godinu, dve najviše." "Ti si Đebo" – prepoznajem govor Nikole Bolonića – "koji te vrag doveo ovdje, baš u trenutku kad imam posla"? On se gotovo naljuti: "Kaj se tak primaju UMRLI PRIJATELJI? Znaš da sam bio opsjednut tom temom, a kako pratim događanja u tvom kompu, osjetio sam potrebu da ti se javim". "U redu, izadi iz te kištre stari moj, samo nemam doma nikakvu žestu, a ti pivo ne voliš".

"Bi ja, rado, al nemrem, jedva sam se neka izboril za radio vezu. Nego, sjećaš li se pokapanja mog starog. Kak su grobari pali skoro u raku, dok sam jednom uzel lopatu i radil njegov posal, zatrpaval zemljom tatu"! "Naravno da se sjećam – raspoložim se – onda sam još čul na jedno uho... kaj su komentirali! U smislu; ovaj je totalno lud, to još nis videl i tak slično". "Misliš da ja nisam? I tebe, pička ti materina! Kašljal si da izbjegneš smeh! A prije si kakti šaptal nekaj Markasu, međutim polugluh si bio glasan. Govoril si mu kak hićem zemlju na starog da budem siguran da je zakopan. Tad je i on počel olfa kašljati, ko da ima hripavac". "Ajme, ko bi rekel da buš se na nas naljutil? Ta uvijek smo se na sprovodima zajebavali i to baš najviše ti! Kad je Mikecu na koncu pogreba pop poškopil grobek, ti si već fajm pod gasom, pred familijom i svećenikom, izvadil litru vina i polio njime grob (na užas ostatka škvadre) da se Mikec ne okreće u lesu! Al, ne ljutkaj se, moram pisati, dojdi drugi put". Ne da se Đebo, i gori natanak hoće držat prodike kao prije doli, nu, ometa me i muha na monitoru, kamo li ne njegova spika... pa sam bio prisiljen ugasiti radio.

Zahvale i pozdravi

Još sam htio reći da svakom iole obrazovanijem čovjeku padaju rolete dok čita pučkoškolske polupismene i uistinu jako patetične (u negativnom smislu, patetika je u suštini pozitivna) uratke, kojima rodbina, prijatelji, firme odaju sjećanja ili zadnje pozdrave umrlima. Zahvale su još veći škart, jer se odnose uglavnom na bezdušno medicinsko osoblje, počesto i potpuno nesposobno... tako sam u jednoj pohvalnici našao velike riječi za dr. Mirka Palića, bivšeg susjeda koji je studirao medicinu više od 10 godina, a pošto mu "nije išlo" u Zagrebu, preselio se u još dva grada, da bi napokon dobio diplomu u Rijeci... i takav tip... bolje ne razmišljat o beskraju ljudske gluposti...

Međutim, pored svih ispisanih budalaština u stilu: "Srećo moja, život je besmislen bez Tebe, tješim se da ćemo nakon Sudnjeg dana, opet biti zajedno",

POSLJEDNJI POZDRAVI štampaju ponekad (to su rijetki izuzeci!) fantastične i primjerene riječi, citate velikih pjesnika poput nedavno viđenog ovog (sestra sestri): "Proničem u tamu, nova bića se ponavljaju, zemlja se udaljuje od mene u noć, vidjeh da je bila lijepa, vidim i da je ono što nije zemlja – lijepo." (W. Whitman)█

Noga filologa

29. novembar

Neven Jovanović,
neven.jovanovic@ffzg.hr

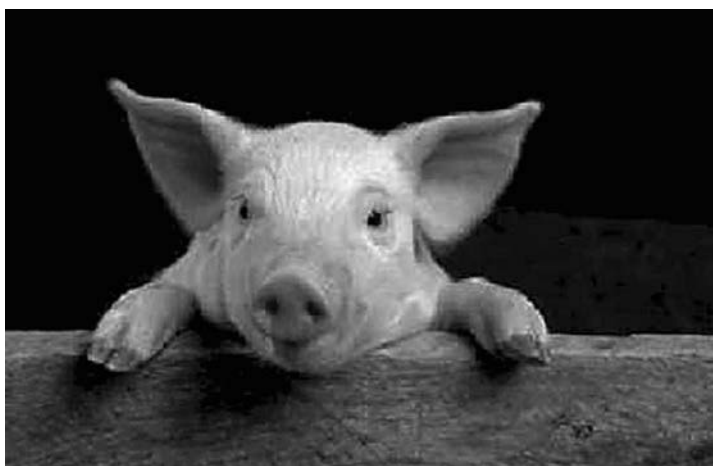
Ako je humor još i zamisliv u svijetu odraslih, dječja je književnost, dječja zabavna književnost, nešto u predindustrijsko doba, u doba prije masovne proizvodnje i masovne potrošnje, nepojmljivo. Suludi luksuz, čak i za one najbogatije. Kad želimo da nam se djeca zabavljaju, ispričamo im priču ili im damo knjigu za odrasle

Nema pisca toliko nesposobnog da ne bi mogao naći sebi sličnog čitatelja; mnogo je više onih koji čitaju erotske priče iz Mileta nego onih koji čitaju Platona – kad je kod jednoga sve igra i razonoda, a kod drugoga sami problemi, znoj i napor. Pa, konačno, Timeja, raspravu o harmoniji svijeta, o kretanju zvijezda i brojevima, ne razumije, po vlastitom priznanju, ni sam Ciceron koji ga je preveo; ali oporuku Roktavija Grokote prašćića po školama deklamiraju legije klinaca i kuglaju se od smijeha.

Ovo je u predgovor dvanaestoj knjizi svojih *Komentara uz Izaiju* stavio Hijeronim iz Stridona, negdje oko 400. nove ere. Onaj Hijeronim iz rimske provincije Dalmacije koji će kasnije postati "sveti", a još malo kasnije "Jere", dalmatinski svetac *par excellence*. *Komentari uz Izaiju* pripadaju, kao što i slutite, teškoj literaturi, kao i biblijska knjiga koju tumače; Jeronim točku po točku objašnjava zakučaste slike starozavjetnog proroka, slaže alegorijski *puzzle* od deset tisuća komada, strpljivo dokazuje da je čitav svijet zapravo Božji TV-prijemnik ili Njegov kompjutorski program (uključujući i bugove). Dijametralna suprotnost *Komentarima uz Izaiju* jest *Testamentum porcelli: prašćićeva oporuka*.

Dragi naši savremenici

Humor i dječja književnost dva su fenomena kojima je bilo krajnje teško probiti se u antičku pisanost – barem u onaj ekskluzivni krug "pisanih spomenika" koje poznajemo mi (dugujući to slijepom slučaju ili samoprijegornom trudu pedesetak ljudskih pokoljenja). Dva su razloga tim poteškoćama. Kad je prenošenje informacija naporno i skupo – kad vas jedna knjiga košta stado dragocjenih goveda i godinu do dvije intenzivnog rada različitih ljudi – onda ste, prirodno, vrlo selektivni kad birate na što ćete utrošiti ta goveda i rad. S druge strane, zezanje i dječje priče u biti su usmena književnost, tijesno vezana s trenutkom, prigodom, situacijom... i civilizacijom. Dok je Josip Horvat za Drugog svjetskog rata čitao Matoševe *Drage naše savremenike*, smijao se slatko kao đaci iz Jeronimovih škola – istovremeno bolno svjestan koliko će aluzija i zadržanost za pedeset godina postati jednostavno neprepoznatljivo: neodgo-

netljivo poput lineara A. Isto vrijedi za Švejk, za Cervantesa, za Rabelaisa: još su duhoviti, još nas uvijek zabavljaju, ali treba nam sve više i više bilježaka i komentara. U jednom času komentari nadvladaju štošev; civilizacije se previše udalje.

Gdje su rimski tinejdžeri?

A dječja književnost? Ako je humor još i zamisliv u svijetu odraslih – ako još i ima rezona riskirati takvu investiciju – dječja je književnost, dječja zabavna književnost, nešto u predindustrijsko doba, u doba prije masovne proizvodnje i masovne potrošnje, nepojmljivo. Suludi luksuz, čak i za one najbogatije. Kad želimo da nam se djeca zabavljaju, ispričamo im priču, ili im damo knjigu za odrasle. Kad djeca uče čitati, damo im ozbiljne knjige: utilitarnu literaturu. To vrijedi i kad je riječ o djeci bogataša i kraljeva (za njih pogotovo – ako kane naslijediti obiteljski biznis). "Htjeli bismo čitati dječje priče na latinskom", rekli su mi neki. Žao mi je, ali tako nešto ne postoji. Odnosno – zahvaljujući njurganju svetog Jeronima – znamo za jedan jedini takav tekst. Za ritmičku prozu *Prašćićeva oporuka*.

Io! Io! Saturnalia!

Kad idete u rimsku školu oko 400. nove ere – kad živite, i ne znajući, u razdoblju kasne antike – nudi vam se samo jedan razuman studijski smjer: pravo. S tim da u to vrijeme pravo obuhvaća i političke znanosti i "media skills" – umijeće javnog nastupanja (koje, opet, obuhvaća i nešto književnosti, i nešto filozofije – malo od svega). Zato je *Prašćićeva oporuka* na jednoj razini reakcija na obrazovni sustav; pravni povjesničari ustanovili su da se radi o vrlo vjerodostojnoj parodiji, da tekst ima obilgatne elemente pravovaljane kasnoantičke oporuke (uključujući i opis okolnosti nastanka oporuke i potpise sedam svjedoka). Na drugoj razini, prašćićeva je oporuka odraz "prirodnog" ritma života – onakvog kakvim još i danas živimo. Naime, ime izmišljenog mjeseca koje smo preveli "feralski" (a kalende su u svakom rimskom mjesecu prvi dan) obično se tumači kao mjesec u kojem je, kad ustane, još uvijek mrak, pa treba upaliti lampu – dakle, kao neki od zimskih mjeseci. U to su doba Rimljani, slično nama, tulumarili. Slavili su, prije svega, Saturnalia – tim je praznikom sredinom prosinca počinjao čitav niz fešti koje su se nadovezivale sve do blagoslova polja 3. do 5. siječnja. Kao što znamo, nema praznika bez dobre papice – a nema dobre papice bez kolinja (ma koliko to danas politički nekorektno zvučalo – ali i to je jedna od osobina humora; prelaženje svih granica).

Prašćićevu oporuku na hrvatskom možete čitati u nastavku ovog teksta. Prva verzija tog prijevoda nastala je 1999/2000., tijekom seminara na drugoj godini studija latinskog jezika na zagrebačkom Filozofskom fakultetu; za najbolja rješenja – osobito za interpretacije onoga što se na njemačkom zove sprechende Namen – zahvalni su moji tadašnji studenti. ▣

Započinje oporuka prašćićeva.

Ovu je oporuku sastavio Marko Roktavija Grokota, prašćić. Budući da vlastoručno pisati nisam mogao, u pero sam kazivao.

Meštroklo, meštar od kuhinje, izjavio je: "Dodi vamo, domoršitelju, zemljorju, prasja pobjeguljo, danas ću ti život okončati." Grokota prašćić izjavio je: "Ako sam što učinio, ako sam što zgriješio, ako sam što suđa svojim nogicama zdrobio, ponizno te, gospodaru kuhinje, za život molim, usliši mi vapaj!" Meštroklo meštar od kuhinje reče: "Ajde, mali, trči u kuhinju i donesi nož da pustim krv ovom prašćiću."

Prašćić bude uhićen od strane slugu, te priveden dne 16. prije feralskih kalenda, u jeku sezone kupusa, za konzulata Nagradelija i Biberija. Te kako vidje da mu je mrijeti, zatraži sat vremena i zamoli meštra ako bi smio sastaviti oporuku. Pozva k sebi svoje roditelje kako bi im nešto ostavio od svojih jestvenina. Te je tako gorenavedeni izjavio sljedeće:

"Ocu svome Nerastinu Mastinu oporučno ostavljam žirova 30 mjerica; majci svojoj Pradojci Krmači oporučno ostavljam 40 mjerica pšenice bjelice iz daleke Lakonije; sestri svojoj Skvičolini, čijoj svadbi nisam mogao pribivati, oporučno ostavljam ječma 30 mjerica. Od svojih organa doniram četkarima čekinj, kavgadžijama gubicu, gluhima ušesa, pravnicima i lajavcima jezik, kobasičarima crijeva, pečenjarima koljenice, ženama žlijezde, dečkima mjehur, curama repinu, pederima mišice, trkačima i lovcima pete, razbojnicima papke, a nepoštovanom od kuhinje meštru u legat namjenjujem klepku i batić koje sam sa sobom donio: od Salone do Emone nek mu tužna zvona zvone. Također želim da mi se podigne spomenik na kojem će zlatnim slovima pisati:

MARKO ROKTAVIJE
GROKOTA PRAŠĆIĆ
ŽIVIO GODINA
DCCCCXCIX I PO,
A DA JE JOŠ POLA DOŽIVIO
TISUĆU BI GODINA
NAPUNIO.

Svi koji me volite te vam je do mene stalo, molim vas da s tijelom mojim dobro postupate, dolično ga uredite doličnim prilozima, pinjolima, paprom i medom, da bi se ime moje u vijeku vjekova spominjalo. Gospodo moja te moji bratići, koji ste svjedočili mojoj oporuci, pristupite potpisivanju."

- * Slaninion, vlastoručno.
- * Polpetik, vlastoručno.
- * Mariniranije, vlastoručno.
- * Krvavicije, vlastoručno.
- * Hladetin, vlastoručno.
- * Kapitalin, vlastoručno.
- * Pirovanik, vlastoručno.

Završava oporuka prašćićeva, dne 16. dana feralskih kalenda, za konzulata Nagradelija i Biberija; sretno bilo! ▣

Dobrobit životinja u Europskoj uniji

Nina Ćorić

Malo ljudi zna da su i antibiotik penicilin i transfuzija krvi kasnili desetke godina, jer su se istraživanja na životinjama pokazala neuspješnima? No ipak, još se dnevno u laboratorijima ubije tisuće i tisuće životinja. Od toga 80 posto zbog testiranja kozmetičkih proizvoda i sredstava za čišćenje

Na isti način na koji se Hrvatskoj bliži ulazak u Europsku uniju, polako ali sigurno životinjama se približavaju "bolji dani" putem zakonodavstva. Nažalost, i dalje će ih ubijati, zlostavljati, omalovažavati, dok god čovjek ne prijeđe na viši stupanj razvoja svijesti (koji uključuje odbacivanje sebičnosti) i shvati da ga od sada pa nadalje za svaku zlostavljanu životinju čeka kazna. Je li Hrvatska uopće spremna ući u Europu? Znaju li hrvatski građani da su mnoge europske zemlje i gradovi zabranili cirkuse sa životinjskim točkama? Jedan od naših političara u Saboru to nije znao; naprotiv, ismijao je prijedlog promjene Zakona o dobrobiti životinja, jer "ma gdje toga ima u svijetu"? Ima. Nekako još možemo tolerirati neinformiranost hrvatskih građana, ali možemo li tolerirati neinformiranost i neznanje saborskih zastupnika? I koliko njih ili nas zna da unutar Europske unije postoji Europska grupa za dobrobit životinja, koja upravo putem zakonodavstva čini velike i one malo manje velike promjene za životinje. I zato, radujte se narodi, u ovo zimsko doba, jer ulazimo u Europu, gdje zakoni postoje! (a trava je uvijek zelenija u susjedovu dvorištu).

Osjećajna bića pod zaštitom zakona

Hrvatska udruga Prijatelji životinja koja se bavi zaštitom, pravima i dobrobiti životinja drugu je godinu zaredom, kao gost, pozvana na godišnji sastanak Europske grupe za dobrobit životinja (sljedeće godine obilježavaju 25. godišnjicu postojanja). Sastanak se održao u Bruxellesu 19. i 20. studenoga 2004. Bilo je riječi o uvijek aktualnim problemima vivisekcije (u znanstvene i kozmetičke svrhe), farmskom uzgoju životinja, transportu životinja, brojlerima, ali i o alternativama, promjenama u međunarodnom statutu i planovima za 2005. godinu. Kao sudionica sastanka želim istaknuti neke teme o kojima se govorilo, a tiču se promjena u zakonodavstvu i problema na području dobrobiti životinja.

Novi *Europski međunarodni statut (The EU Constitutional Treaty)* koji je prihvaćen 18. lipnja 2004., a stupit će na snagu 1. studenoga 2006., sadrži članak o dobrobiti životinja. Dva su ključna elementa koja se u njemu spominju: životinje se

prepoznaje kao osjećajna bića (donekadavno su smatrane samo dobrima ili proizvodima), a pri donošenju zakona puna će se pozornost posvetiti dobrobiti životinja.

Također, jedan od članaka odnosi se na potpisivanje peticija koje građanima omogućuju pritisak na vlasti u bilo kojoj zemlji Europske unije. Sa sakupljenih milijun potpisa građana iz svih zemalja članica, Europska komisija je dužna predložiti promjenu zakona (ovisno o problematiki). Ovakva odredba je uistinu dobrodošla. Primjerice, u dosadašnjim borbama s bikovima u Portugalu, životinja nikada nije bila ubijena u areni, što nije slučaj u susjednoj Španjolskoj. Međutim, portugalske vlasti žele u koridu uvesti i ubijanje bikova. Potpisivanje peticije, ne samo u Portugalu (gdje je 80 posto stanovništva protiv borbe bikova) nego i u zemljama koje se protive toj okrutnoj tradiciji, može značiti početak promjena koje mogu dovesti čak i do potpune zabrane korida.

Okrutan transport životinja i uloga potrošača

Dosad je Vijeće ministara samostalno donosilo sve zakone vezane uz poljoprivredu, dok je Europski parlament davao svoje mišljenje, koje se u potpunosti moglo zanemariti. Promjenom međunarodnog statuta, oko 95 posto odluka od sada će zajedno donositi Vijeće ministara i Europski parlament, što je od velike važnosti. Naime, tradicionalno je parlament upravo taj koji najviše simpatizira i podupire brigu za životinje. Da se ne misli kako je sve divno, krasno i demokratski u Europi, postoje i problemi koji se već godinama vrte u krug. Osobito oni vezani uz transport životinja.

Ako u cijeloj toj "prehrabeno-životinjožderskoj" industriji postoji nešto jednako grozno kao klanje životinja,

onda je to njihov transport. Ljudi rijetko razmišljaju o životinjama natrpanima u kamione na više katova s tolikim brojem pripadnika njihove vrste da ne mogu leći niti se okrenuti. U takvom "stojećem-zgnječenom" položaju životinje putuju tri do pet dana, bez hrane i vode, bez njege, bez potrebne količine kisika, na tlu koje je potpuno neprirodno za njihova stopala. Upitala sam jednog farmera koji se bavi slobodnim uzgojem (nikoga ne opravdam), zašto ne ubiti životinju u najbližoj klaonici. Odgovor je prebrutalan. Naime, u nekim zemljama religija/kultura nalaže da životinja mora biti ubijena dva do tri sata prije nego se meso počne pripremati. Još gore opravdanje je da meso ima višu cijenu ako se životinja ubije u zemlji gdje je namijenjena za tržište. Tako, primjerice, ako uvezemo životinju iz Njemačke i ubijemo je u Hrvatskoj, automatski na etiketi piše "hrvatska proizvodnja" i zarada je veća. Upravo ovdje najveću ulogu imaju potrošači. Danas se posebno inzistira na etiketiranju proizvoda, s oznakom je li meso od životinje koja je sudjelovala u transportu. Potrošačima se sugerira da, ako već jedu životinje, radije kupuju one koje su uzgojene i ubijene u njihovoj zemlji.

Europska grupa nastoji ograničiti vrijeme transporta na maksimalno osam sati. Pregovori su još u tijeku (traju već četiri godine). Do tada milijuni životinja i dalje prelaze ceste, mora, brda i doline kako bi dospjele do naših tanjura.

Kraj testiranja kozmetike na životinjama?

Malo ljudi zna da su i antibiotik penicilin i transfuzija krvi kasnili desetke godina, jer su se istraživanja na životinjama pokazala neuspješnima? No ipak, još se dnevno u laboratorijima ubije tisuće i tisuće životinja. Od toga 80 posto zbog

testiranja kozmetičkih proizvoda i sredstava za čišćenje. Naravno, alternative postoje, ali postoji li volja da se one počnu primjenjivati? Ono što valja izdvojiti iz predavanja o alternativnim metodama, osobito u znanstveno-medicinske svrhe, je sedmi amandman. Njime je odlučeno da se sva testiranja sastojaka i finalnih proizvoda na životinjama moraju što ranije privesti kraju (do 2009.) i zamijeniti humanijim metodama testiranja. Što se tiče testiranja na životinjama u *znanstvene* svrhe, prognoze nisu obećavajuće. Dok se jedni nadaju promjeni u sljedećih nekoliko godina, drugi govore o promjenama najranije 2048/49. godine. Možda je ipak najbolje vjerovati prvima, jer, uzimajući u obzir njihov pristup radu, inteligenciju i napredak u znanosti, očito je da su nove in-vitro metode naša budućnost, koju ne želimo čekati sljedećih 40 godina.

Za nas je posebno važno hrvatske zakone maksimalno približiti i prilagoditi europskima. Da se razumijemo, nije Europa nikakva *djevica*, ali njezini se stanovnici za svoje grijehove barem pozivaju na red.

Ispovijedaju li Hrvati svoje grijehove? Tko? Maturanti koji su prije nekoliko godina razapeli psa između dva drveta i gađali ga nožem dok ga nisu raskomadali? Ili čudovište koje je objesilo psa za dizalicu i treslo ga u zraku dok ovaj nije izdahnuo?

U Hrvatskoj vlada fenomen malograđanstvine; cirkusi, McDonald's, krzno, "prvi mačići se u vodu bacaju", a naši političari, neki i sami malograđani, pripremaju nas za Europu.

Jadne naše životinje u zemlji gdje su najbolje odjevene Hrvatice još one koje nose kapute od oderanih životinja – njima je Europska unija možda posljednja nada. ▀

Za zabranu kolinja

Snežana Klopotan

Nakon prošlogodišnje akcije protiv kolinja, kada je jedan od aktivista obješen na metalnu konstrukciju *iskrcario* do smrti, Prijatelji životinja održali su novu akciju i poručili da i dalje traže zabranu kolinja. Prolaznici su 27. studenoga 2004. ispred hotela Dubrovnik u Gajevoj ulici mogli promatrati foto-galeriju prizora s kolinja na dvometarskom panou, pogledati video zapis kolinja na informativnom štandu i dobiti informacije koje su dijelili aktivisti Udruge. Akcija je održana posljednjeg vikenda u studenome, a to je ujedno i vrijeme kada svake godine u Hrvatskoj započinje okrutan običaj kolinja ili svinjokolje, što rezultira stotinama tisuća krvavih dvorišta kao i brojnim slučajevima trihineleze. Udruga Prijatelji životinja

smatra da u Hrvatskoj kolinje treba zabraniti, što je predložila i u nacrtu Zakona o dobrobiti životinja, pozivajući se pritom na Europsku uniju koja je tu primitivnu i nehigijensku praksu već odavno zabranila. Zabranom kolinja u kućanstvima i seoskim domaćinstvima, smatraju, izbjeglo bi se klanje kao najbrutalniji čin ljudskih bića prema domaćim životinjama, a ujedno bi se postiglo poštovanje higijenskih propisa i izbjegavanje trihineleze. Udruga ističe kako svijet osuđuje etičko zaoštavanje i hrvatska vlast bi trebala dobro razmisliti koje običaje treba sačuvati, a koje zabraniti zakonom i prije nego joj to budu uvjetovale države Europe i svijeta. Također su željeli poručiti građanima Hrvatske da klanje u vlastitom dvorištu nije zabavan i vrijedan običaj, te da svojoj djeci ne ostavljaju sramotno kulturno nasljeđe.

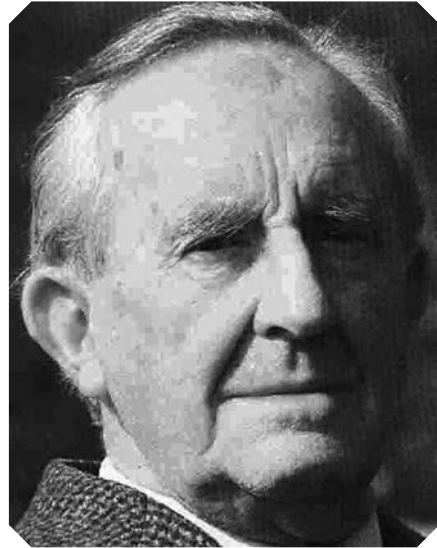
Ljudi u seoskim kućanstvima svinje mrcvare i kolju, prikazujući najbrutalniji čin u odnosu čovjeka i životinje kao dio hrvatske tradicije te priliku za zabavu i narodno veselje. Civilizacijske i etičke promjene u društvu zahtijevaju iskorjenjivanje običaja dvorišnog klanja kroz zakonsku regulativu. Stoga Hrvatska mora početi mijenjati svoj odnos prema životinjama, svoje okrutne običaje, kao i svoje loše zakone. Aktivisti su naglasili kako su svinje senzibilne i osjetljive životinje, po inteligenciji ravne psu te da su, sa živčanim sustavom gotovo identičnim ljudskome, svinje pri klanju jednako svjesne noža i osjećaju intenzivnu bol kao i čovjek.

Pozvali su građane da na www.prijatelji-zivotinja.hr/kolinje pogledaju kratki video-prikaz, kao i foto-galeriju kolinja te da pošalju protestno pismo hrvatskoj vlasti kako bi podržali inicijativu da se u Hrvatskoj zabrani klanje životinja u privatnim kućanstvima i da se promijeni katastrofalni Zakon o dobrobiti životinja. ▀

Velika Britanija

Tolkienova kuća – spomenik kulture

Vila u kojoj je Tolkien napisao najveći dio slavne sage *Gospodar prstenova* i knjigu *Hobit* nedavno je uvrštena na popis zaštićenih građevina u Velikoj Britaniji. Sama kuća, koja se nalazi u Oxfordu u ulici Northmoor, nema posebnu arhitektonsku važnost, no dobila je status spomenika kulture na temelju piščeva ugleda i velikog doprinosa gradu. Vila s osam soba djelo je oxfordskoga arhitekta Freda Openshawa, a sagrađena je 1924. za izvjesnog Basila Blackwella, vlasnika jedne knjižare. Obitelj J.R.R. Tolkiena najprije je stanovala u istoj ulici, a kasnije je unajmila rečenu vilu koja se nalazila u neposrednoj blizini. Autor je u kuću uselio 1930. i boravio u njoj do 1947. Jedinu preinaku na kući napravio je Tolkien srušivši zid koji je razdvajao dnevnu od radne sobe.

“Građevine se pretežno zaštićuju zbog njihova posebnog estetskog oblikovanja ili jedinstvenoga dizajna. Ujedno je moguće zaštititi i zgrade koje su povezane s ljudima ili događajima koji imaju nacionalnu važnost”, u Londonu je izjavio ministar Andrew McIntosh. Status koji je vila dobila kao objekt od posebne kulturne važnosti uključuje činjenicu da možebitne promjene moraju poštovati obilježja zgrade, a na taj način ona je ujedno zaštićena od mogućeg rušenja.

Vilu je u rujnu ove godine za više od 1,5 milijuna funti kupio privatni kupac. ▣

Gioia-Ana Ulrich

Velika Britanija

Otkrivene Vivaldijeve partiture

Britanska je publika na koncertu u jednome dvorcu u zapadnoj Engleskoj, 19. studenoga, prisustvovala praiizvedbi glazbenoga djela Antonija Vivaldija (1678.-1741.), *crve-*

nokosoga svećenika, kako su ga običavali zvati. Djelo je nastalo prije gotovo tristo godina, a otkriveno je nedavno u istome dvorcu. Riječ je o arijama pronađenima u zbirci partitura iz otprilike 1717. godine, a šest od ukupno osam otkrivenih djela posve su nepoznata. Michael Talbot, stručnjak za talijansku glazbu 18. stoljeća sa Sveučilišta u Liverpoolu, koji ih je identificirao, navodi kako su pronađene arije sve što je ostalo od opere naslovljene *The Triumph of Constasy over Loves and Hatreds*, Vivaldijeva djela čija je radnja smještena u drevnu Perziju sa standardnim zapletom o preljubu, izdaji i sretnom svršetku. Talbot je naglasio kako su nekada skladbe bile kratkoga vijeka i kako su kompozitori skladali po narudžbi te da stoga gubitak originala nije neuobičajen. U ono su se vrijeme opere pod različitim naslovima izvodile mnogo puta, a ubrzo nakon toga istisnula su ih novija djela. ▣

Velika Britanija

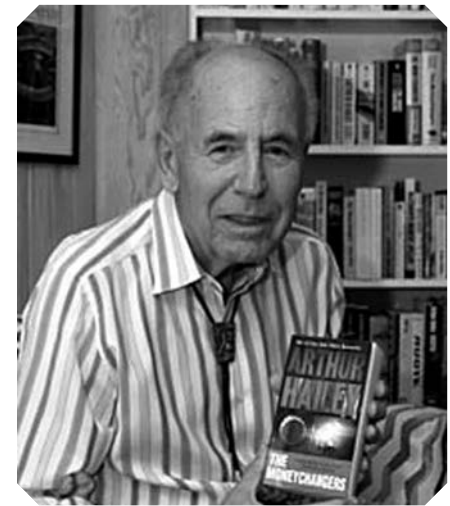
Umro Arthur Hailey

Arthur Hailey sa svojim je bestsellerima poput *Hotela* i *Aerodroma* oduševljavao čitateljsku publiku diljem svijeta; njegove su knjige objavljene u četrdeset zemalja, a prodano je oko sto sedamdeset milijuna naslova. Britansko-kanadski autor umro je 24. studenoga u dobi od 84 godine u Lyford Cayu na Bahamima od posljedica moždanoga udara.

Hailey je rođen 1920. u Lutonu u okolici Londona, u radničkoj obitelji. U četrnaestoj godini napušta školu jer mu obitelj više nije mogla plaćati školovanje. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je pilot RAF-a. Godine 1947. emigrirao je u Kanadu gdje je, među ostalim, radio kao mešetar nekretnima te upravljao reklamnom tvrtkom. Od 1969. živio je na Bahamskom otčju.

Spisateljsku karijeru započeo je pisanjem kratkih priča i televizijskih scenarija. Prvi roman *Konačna dijagnoza* objavljuje 1959., a govori o patologu koji skrivio smrt jednog djeteta. Njegov prvi bestseller pod nazivom *Hotel* pojavio se sredinom šezdesetih godina; 1967. prema njemu je snimljen film, a 1985. televizijska serija. Roman *Aerodrom* objavljuje 1968.

Junaci Haileyjevih romana uglavnom su bili normalni ljudi koji su se našli izvanrednim situacijama – ta se koncepcija pokazala dobrom te privukla milijune čitatelja. Slovio je kao majstor *factiona*, mješavine fikcije i činjenica, s obzirom na to da se u njegovim romanima pojavljuje mnoštvo činjenica koje je istražio sam. Napisao je ukupno jedanaest romana. “Smatram da nisam ništa izmislio. Jednostavno sam crpio iz stvarnoga života”, izjavio je 2001. u jednom razgovoru. ▣

Sjedinjene Američke Države

National Book Award

Američko nacionalno književno priznanje za 2004. godinu, koje dodjeljuju američki nakladnici i koje se smatra “književnim Oskarom”, dobila je nepoznata njujorška spisateljica Lily Tuck za knjigu *The News from Paraguay*. Roman govori o životu Irkinje Elle Lynch, ljubavnice diktatora Francisca Solana Lopeza, u Paragvaju 19. stoljeća.

Pedeset i peta dodjela književne nagrade bila je popraćena dugotrajnom debatom među američkim književnim kritičarima o značenju nagrade i kriterijima izbora kandidata. Mnogi priznati kritičari s omalovažavanjem su govorili o Lily Tuck, no predsjednik žirija, pisac Rick Moody, na svečanosti dodjeli nagrade istaknuo je zadivljujuću kvali-

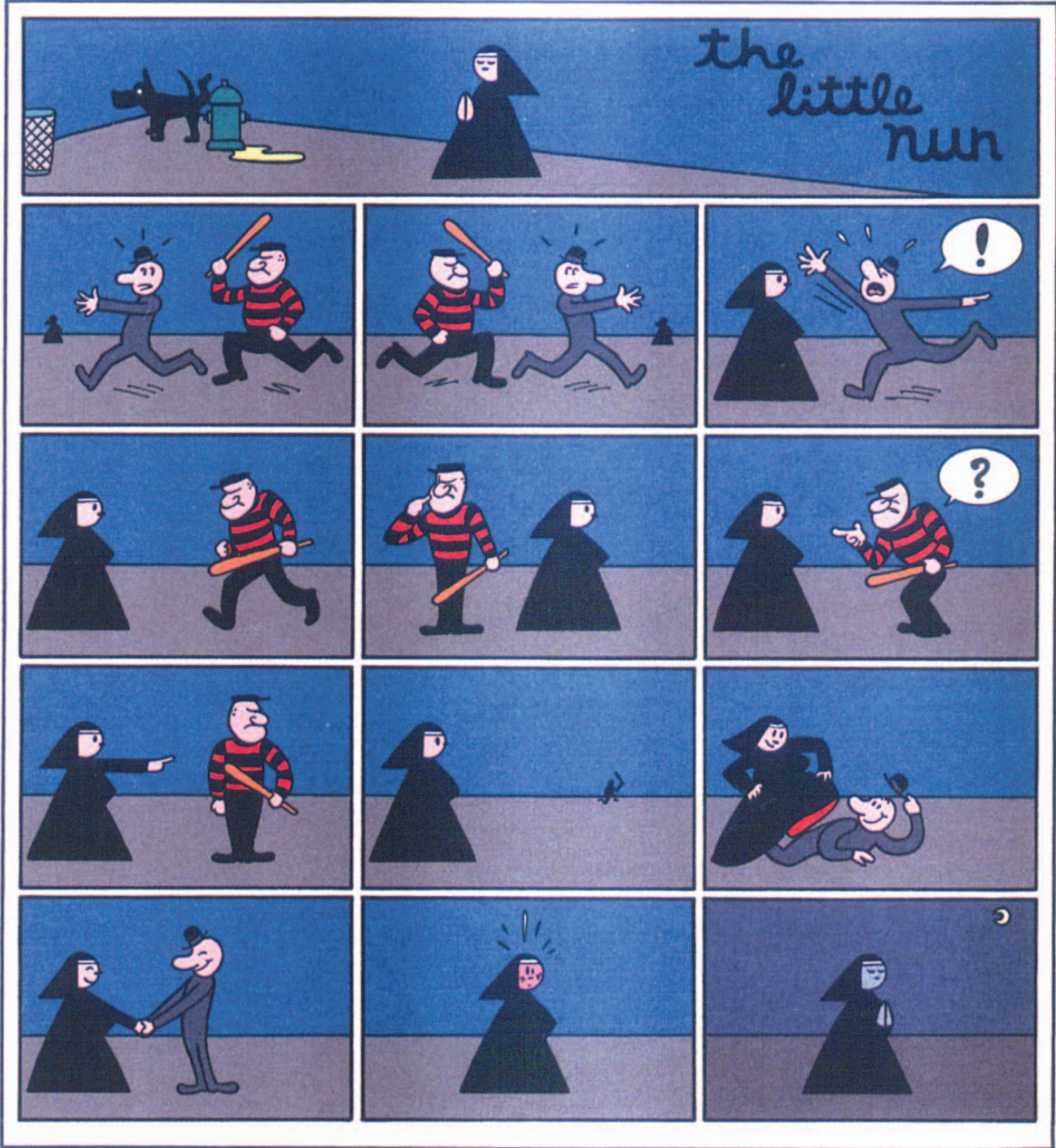
tetu njezina romana.

Kako je objavio *New York Times*, neposredno prije objave nagrađenih dovedeno je u pitanje jesu li Tuck i ostale četiri razmjerno nepoznate njujorške autorice, koje su ušle u uži izbor, zapravo zaslužile nagradu dotiranu s deset tisuća dolara. Naime, slavni pisci poput Phillipa Rotha, čiji je najnoviji roman *The Plot Against America* kritika nahvalila, ove je godine preskočen prilikom nominacija.

Osim pobjednice Tuck, u kategoriji beletristike bile su nominirane i Kate Walbert, Christine Schutt, Joan Silber i Sarah Shun-Lien Bynum. U kategoriji publicistike nagrađen je Kevin Boyle za *Arc of Justice: A Saga of Race, Civil Rights and Murder in the Age of Jazz*, koja govori o rasnim napetostima u Detroitu krajem dvadesetih godina prošloga stoljeća. Nagradu za poeziju dobila je Jean Valentine za zbirku *Door in the Mountain*. Posebna nagrada za golem doprinos američkoj literaturi uručena je Judy Blume, autorici romana za djecu i mladež. Broj njezinih obožavatelja raste iz godine u godinu, iako mnogi roditelji u SAD-u njezina djela smatraju previše liberalnima te djeci zabranjuju tu vrstu štiva. ▣

Lily Tuck

Mark Newgarden

